

Virkninger av ytterligere lempet revisjonsplikt

- *en undersøkelse av hvordan revisjonsbransjen i Norge påvirkes ved økt terskel for omsetning*

Utført av:

Sunniva Halvorsen – Hovedprofil i Økonomisk styring

Lena Langøy Aarbø – Hovedprofil i Finansiell økonomi

Veileder:

Bjørn Daniel Johanson

Selvstendig arbeid innen masterstudiet i økonomi og administrasjon

ved

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen eller sensorer inntår for de metoder som er anvendt, resultater som er fremkommet eller konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

Formålet med denne utredningen er å undersøke hvordan revisjonsbransjen i Norge påvirkes av en ytterligere lempelse på revisjonsplikten. Med revisjonsbransjen mener vi her de fem største revisjonsselskapene i Norge; PwC AS, EY AS, Deloitte AS, KPMG AS og BDO AS. Utgangspunktet for vår utredning er et scenario hvor revisjonsplikten lempes på, ved en økning av Aksjelovens terskelverdi for omsetning fra 5 til 10 MNOK. Bakgrunnen er, blant annet, at det internasjonalt har vist seg at lempet revisjonsplikt ofte er forbundet med en endring av denne terskelverdien. Vår undersøkelse er gjort ved hjelp av kvantitative data, og arbeidet rundt undersøkelsen har primært bestått av å innhente og bearbeide våre to datasett.

Utredningen viser at en økt terskelverdi for omsetning vil kunne få betydelige virkninger for de fem største revisjonsselskapene i Norge. Gitt vår sannsynlighetskurve for fravalg, som er avtagende med økende omsetning, vil revisjonsselskapene til sammen kunne miste rundt 25 % av sine kunder i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK. BDO AS skiller seg ut, da de ikke bare har den største andelen av kundene i omsetningssegmentet, men at disse kundene også utgjør en større andelen av total kundemasse for dette revisjonsselskapet. Virkningene av en lempelse på revisjonsplikten kan derfor bli størst for BDO AS og tiltak, som blant annet kostnadskutt, kan bli nødvendig. PwC AS og EY AS er de revisjonsselskapene i bransjen, som kommer best ut, da de på forhånd både har en god bruttofortjeneste og store overskudd.

Utredningen viser samtidig at økt terskelverdi for omsetning kan gi ytterligere prispress og produkt differensiering i revisjonsbransjen. Såkalt bransjeglidning er også aktuelt for revisjonsselskapene, noe som underbygges ved at man allerede i dag ser tendenser til at flere deltar i nye markeder, og på områder som ligger utenfor deres kjernevirksomhet.

Forord

Denne utredningen er skrevet som en avsluttende del av masterstudiet i økonomi og administrasjon ved Norges Handelshøyskole (NHH). Oppgaven utgjør i alt 30 studiepoeng innenfor hovedprofilene finansiell økonomi og økonomisk styring. Utredningen er skrevet med veiledning fra instituttet for regnskap, revisjon og rettsvitenskap.

Valget av tema for oppgaven er et resultat av flere forhold. Vi har alltid hatt en genuin interesse for revisjonsområdet, og etter å ha arbeidet i revisjonsbransjen et drøyt halvår, har ikke denne interessen blitt mindre. Temaet er i tillegg høyaktuelt, og resultatene fra utredningen kan gi oss en pekepinn på hvordan vår fremtidige arbeidshverdag vil kunne se ut. Svært interessant finner vi det faktum at selskaper som har mulighet til å velge bort revisor, likevel velger å beholde denne. Revisjonsbehovet vil derfor fungere som en rød tråd gjennom oppgaven.

Arbeidet med oppgaven har vært en utfordrende og lærerik prosess, hvor vi har fått brukt for mye av den kunnskapen vi har opparbeidet oss igjennom studiet på NHH. Vi vil rette en stor takk til Espen Kvalheim for god hjelp og oppmuntring gjennom hele skriveprosessen. Vi vil også takke vår veileder Bjørn Daniel Johanson for gode ideer og innspill.

Bergen, desember 2013

Sunniva Halvorsen

Lena Langøy Aarbø

Innholdsfortegnelse

Vedleggsoversikt	v
Figuroversikt	vi
Tabelloversikt.....	viii
KAPITTEL I: INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING	1
1.1 Historisk bakgrunn	1
1.1.1 Lovendringen av 1. mai 2011	1
1.1.2 Utviklingen i Europa	3
1.1.3 Regjeringskifte i Norge.....	5
1.2 Problemstilling.....	6
1.3 Avgrensinger.....	8
1.4 Oppgavens videre oppbygging.....	9
KAPITTEL II: TEORETISK FUNDAMENT OG TIDLIGERE FORSKNING.....	10
2.1 Etterspørselen etter revisjon	10
2.1.1 Prinsipal- og agentteori	11
2.1.2 Revisjonsbehovet	14
2.2 Internasjonal utvikling og erfaring	21
2.3 Markedsteori	26
2.3.1 Oligopolistisk konkurranse	26
2.3.2 Prisoners` dilemma.....	30
2.4 Oppsummering.....	31
KAPITTEL III: METODE OG DATAINNSAMLING	33
3.1 Valg av forskningsmetode	33
3.1.1 Analysens formål	33
3.1.2 Forskningsdesign	34
3.1.3 Forskningsmetode.....	36
3.1.4 Trendanalyse	39
3.2 Datainnsamling.....	44
3.2.1 Databehov	44
3.2.2 Datainnsamling.....	44
3.2.3 Primærdata og sekundærdata	49

3.2.4	Beskrivelse av populasjonene og presentasjon av variablene.....	49
3.2.5	Evaluering av metode: Reliabilitet og validitet	51
KAPITTEL IV: ANALYSE		55
4.1	Fravalget under dagens regler	55
4.1.1	Fravalget frem til 3. oktober 2013	56
4.1.2	Kjennetegn ved selskapene som har benyttet fravalgsretten	58
4.1.3	Oppsummering.....	65
4.2	Kjennetegn ved aksjeselskapene med omsetning mellom 5 og 10 MNOK.....	66
4.2.1	Omsetning	66
4.2.2	Eierstruktur.....	67
4.2.3	Geografisk beliggenhet	68
4.2.4	Bransje.....	69
4.2.5	Autorisert regnskapsfører	71
4.2.6	Oppsummering.....	71
4.3	Sannsynligheten for fravalg.....	72
4.3.1	Fravalgets trend.....	72
4.3.2	Fremskriving av kurven	74
4.3.3	Endelig sannsynlighetskurve	81
4.4	Direkte virkninger.....	83
4.4.1	Omsetning	85
4.4.2	Eierstruktur.....	90
4.4.3	Geografisk plassering	93
4.4.4	Ekstern regnskapsfører	97
4.4.5	Oppsummering.....	99
4.5	Indirekte virkninger	100
4.5.1	Konkurransen om de gjenværende revisjonskundene	100
4.5.2	Konkurransen om andre kunder	104
4.5.3	Oppsummering.....	106
KAPITTEL V: KONKLUSJON.....		107
LITTERATURLISTE		113

Vedleggsoversikt

Vedlegg til kapittel I	123
Vedlegg 1.1	123
Vedlegg til kapittel III	124
Vedlegg 3.1	124
Vedlegg 3.2	146
Vedlegg til kapittel IV	158
Vedlegg 4.1	158
Vedlegg 4.2	159
Vedlegg 4.3	160
Vedlegg 4.4	161
Vedlegg 4.5	161
Vedlegg 4.6	171
Vedlegg 4.7	173
Vedlegg 4.8	174
Vedlegg 4.9	175
Vedlegg 4.10	175
Vedlegg 4.11	176
Vedlegg 4.12	176
Vedlegg 4.13	177
Vedlegg 4.14	177
Vedlegg 4.15	178

Figuroversikt

Figur 1.1-1 Dagens terskelverdier i EU, Storbritannia og Norden.....	5
Figur 2.1-1 Prinsipal – agent forhold	14
Figur 2.2-1 Terskelverdier Storbritannia.....	24
Figur 2.3-1 Konkurransen i revisjonsbransjen	28
Figur 2.3-2 Bertrand-konkurransen.....	30
Figur 3.1-1 Deduktiv vs. induktiv metode	36
Figur 3.1-2 Forskningsprosessen.....	39
Figur 3.1-3 Eksempel eksponentiell kurve.....	42
Figur 3.1-4 Eksempel polynomisk trendlinje	42
Figur 3.1-5 Eksempel logiske kurver	43
Figur 3.2-1 Dekningsfeil	46
Figur 4.1-1 Fravalget fra 1. mai 2011 til 3. oktober 2013.....	56
Figur 4.1-2 Fravalg i prosent av totalt antall aksjeselskaper i ulike omsetningskategorier	59
Figur 4.1-3 Fravalg i prosent og fylkenes folketetthet	61
Figur 4.1-4 Fravalg i prosent av antall selskap per fylke	62
Figur 4.1-5 Fravalget som andel av totalt antall selskap i kommunegrupperingen	63
Figur 4.1-6 Fravalg i prosent av totalt antall selskaper i ulike bransjer	64
Figur 4.2-1 Fordeling på antall aksjonærer	68
Figur 4.2-2 Antall selskap fordelt på fylke.....	69
Figur 4.2-3 Bransjetilhørighet	70
Figur 4.3-1 Faktisk fravalgsandel per i dag.....	73
Figur 4.3-2 Faktisk fravalgsandel med polynomisk trendlinje.....	74
Figur 4.3-3 Fremskrivning av polynomisk trend frem til 10 MNOK i omsetning.....	75
Figur 4.3-4 Tre hypotetiske sannsynlighetskurver	76

Figur 4.3-5 Kompromiss mellom eksponentiell og jevnt synkende kurve.....	82
Figur 4.3-6 Endelig sannsynlighetskurve fra 0 – 10 MNOK i omsetning	82
Figur 4.4-1 Antall revisjonskunder fordelt på antall aksjonærer	90
Figur 4.4-2 Bruk av ekstern regnskapsfører	97
Figur 7-1 Totalt antall selskaper innenfor ulike bransjer	174

Tabelloversikt

Tabell 2.1-1 Fravalgsandel fordelt på omsetningskategori	16
Tabell 2.1-2 Fravalgsandel og folketetthet per fylke	19
Tabell 3.2-1 Tabellarisk fremstilling av datasett - fravalg per i dag	50
Tabell 3.2-2 Tabellarisk fremstilling av datasett – omsetningssegment 5 - 10 MNOK.....	51
Tabell 4.1-1 Fravalg fordelt på omsetningskategorier	58
Tabell 4.1-2 Fravalg fordelt på fylker	60
Tabell 4.1-3 Fravalget i prosent av antall selskaper i kommunen.....	63
Tabell 4.2-1 Antall selskaper innenfor ulike omsetningskategorier	67
Tabell 4.2-2 Fordeling regnskapsfører	71
Tabell 4.4-1 Antall revisjonskunder Big 5 innenfor ulike omsetningskategorier	83
Tabell 4.4-2 Sum revisjonshonorar innenfor de ulike omsetningskategoriene	85
Tabell 4.4-3 Revisjonsselskapenes årsresultat dersom alle fravelger revisjon	86
Tabell 4.4-4 Påvirkning Big 5 ved sannsynlig fravalg mellom 5 og 10 MNOK	87
Tabell 4.4-5 Tapt inntekt for revisjonsselskap som andel av total inntekt.....	88
Tabell 4.4-6 Sannsynlig fravalgsandel basert antall aksjonærer	92
Tabell 4.4-7 Resultat for revisjonsselskapene etter fradrag for tapt inntekt ved fravalg	92
Tabell 4.4-8 Big 5's kunder fordelt på fylke, samt antall kontor per fylke.....	93
Tabell 4.4-9 Sannsynlig fravalg for revisjonsselskapene basert på ekstern regnskapsfører	98
Tabell 7-1 Terskelverdier i egen valuta.....	123
Tabell 7-2 Terskelverdier omgjort til NOK	123
Tabell 7-3 Fravalget fra 1. mai 2011 til 3. oktober 2013	158
Tabell 7-4 Fravalget per 31.12.11 i forhold til 03.10.13	159
Tabell 7-5 Fravalget per 03.10.13 fordelt på fylker og tilhørende folketetthet.....	160
Tabell 7-6 Fravalget per 31.12.11 vs 03.10.13 fordelt på fylker.....	161
Tabell 7-7 Antall aksjeselskaper per kommune per 31.12.11 og 03.10.12	171

Tabell 7-8 Oversikt over fravalget fordelt på bransjer	173
Tabell 7-9 Prosentvis fravalg på bransjer 31.12.11 og 03.10.13	173
Tabell 7-10 Bransjen fordelt på ulike omsetningskategorier	175
Tabell 7-11 Revisjonskundene mellom 5 og 10 MNOK, og revisjonshonorar	175
Tabell 7-12 Bruttofortjeneste Big 5	176
Tabell 7-13 Antall som fravalger gitt vår sannsynlighetskurve	176
Tabell 7-14 Inntektstap for revisjonsselskapene	176
Tabell 7-15 Kundene til Big 5 fordelt på antall aksjonærer	177
Tabell 7-16 Sannsynlig fravalg av revisjon basert på fylker	177
Tabell 7-17 Big 5s revisjonskunder fordelt på kommuner	186

KAPITTEL I: INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING

Dette kapitlet tar for seg bakgrunnen for utredningen, og vår motivasjon bak skriveprosessen. Kapitlet omhandler lovendringen av 1. mai 2011 i Norge, hvor revisjonsfritak for små aksjeselskaper ble innført. Det kaster også et blikk på den internasjonale utviklingen i forbindelse med revisjonsfritak, samt regjeringsskifte i Norge høsten 2013, som forsterker aktualiteten av vår oppgave. Til slutt presenteres vår problemstilling med tilhørende avgrensninger.

1.1 Historisk bakgrunn

1.1.1 Lovendringen av 1. mai 2011

Den 11. april 2011 vedtok Stortinget lov om unntak fra revisjonsplikt for små foretak i Norge (Finansdepartementet, 2011). Loven trådte i kraft 1. mai samme år. For selskapene som kom inn under lovvedtaket, innebar dette at revisjon kunne fravelges i generalforsamling etter 1. mai 2011, med et flertall som ved vedtektsendring.

Før lovvedtaket, var hovedregelen at alle som var regnskapspliktige også var revisjonspliktige (revl., 1999). Det fantes imidlertid ett unntak fra hovedregelen også da, som fritok regnskapspliktige med samlede driftsinntekter under 5 MNOK fra revisjon. Unntaket gjaldt imidlertid ikke alle foretakstyper, deriblant aksjeselskaper.

Aksjeselskapene som ikke var underlagt unntaket har vært revisjonspliktige helt siden aksjeloven ble vedtatt i 1910 (Finansdepartementet, 2010). På dette tidspunktet ble hensynet til brukerne av regnskapene satt høyt, og målet med revisjonsplikten var å forsikre aksjeeiere og kreditorer at regnskapene var i orden. I tillegg skulle revisor sikre en effektiv skattekontroll og redusere den økonomiske kriminaliteten. Det ble imidlertid ikke stilt noen krav til revisors kvalifikasjoner og habilitet på denne tiden, og det fantes heller ingen regler om hvordan revisjonen skulle gjennomføres (Finansdepartementet, 2008). Etter hvert har kravene som stilles til revisor blitt stadig strengere. Blant annet gjennom innføringen av Revisorloven av 1964 og de internasjonale revisjonsstandardene [ISA], som erstattet de

norske standardene fra og med 1. januar 2010 (Revisorforeningen, 2010). Også Aasmund Eilifsen, ved Norges Handelshøyskole, mener at innføringen av ISAene utvilsomt var med på å øke kravene til revisor (Larsen, 2006). Samtidig mente Finansdepartementet at ISAene i praksis ville øke omfanget av revisjonen, særlig for de små foretakene (Finansdepartementet, 2010).

Lovendringen av 1. mai 2011 kom som en del av et prosjekt som regjeringen iverksatte i 2006. Prosjektets formål var å redusere næringslivets kostnader forbundet med etterlevelse av offentlig pålagte informasjonskrav (Finansdepartementet, 2010). Det var i hovedsak to hensyn som ble vektlagt ved lovendringen. Det første var hensynet til forenkling for de minste aksjeselskapene. Selv om revisjon er et offentlig pålagt krav, med det formål å sikre god og korrekt informasjon, påfører det imidlertid kostnader i form av revisjonshonorar. I mindre selskaper står ofte ikke disse kostnadene i forhold til selskapenes drift, og heller ikke i forhold til nytten brukerne av regnskapet får av revisjonen. Revisjonspliktutvalget antar at slike små aksjeselskaper betaler mellom 10 000 og 30 000 NOK i revisjonshonorar årlig (Finansdepartementet, 2008).

Det andre hensynet gjaldt utviklingen internasjonalt (Finansdepartementet, 2010). På det internasjonale plan hadde stadig flere land innført frivillig revisjon for de minste aksjeselskapene. Dette satte de små norske aksjeselskapene i en ufordelaktig situasjon, med redusert konkurranseevne.

I 2007 ble det oppnevnt et utvalg som skulle se på eventuelle konsekvenser av redusert revisjonsplikt i Norge (Finansdepartementet, 2010). Et flertall i dette utvalget konkluderte med at revisjonsplikten burde forbli som den var. Til tross for utvalgets negative konklusjon, ble fritaket introdusert gjennom flere lovendringer i 2011. De viktigste endringene finner vi i henholdsvis Revisorlovens §2-1 og Aksjelovens §7-6. Aksjeselskaper er i henhold til Revisorloven ikke lenger revisjonspliktig, dersom det er truffet en beslutning om dette i medhold av Aksjeloven (revl., 1999). I Aksjeloven fremkommer det at små aksjeselskaper kan velge bort revisjon, dersom de ikke overskrider følgende 3 krav (asl., 1997):

- 5 MNOK i årlige driftsinntekter
- 20 MNOK i balansesum
- Gjennomsnittlig antall ansatt på 10 årsverk

I tillegg til disse kravene, kan ikke selskapene være morselskap og/eller utarbeide konsernregnskap, og de kan ikke være pålagt revisjonsplikt gjennom annen særlovgivning.

Kravene er gode indikatorer på størrelsen på økonomisk virksomhet (Finansdepartementet, 2010). Terskelverdien på 5 MNOK i årlige driftsinntekter ble satt fordi dette allerede var en terskelverdi loven opererte med. De to kravene som omhandler antall årsverk og balansesum, er tiltenkt å fange opp de tilfeller der selskaper med lave driftsinntekter likevel bør være underlagt revisjonsplikt. Selve terskelverdiene på disse to kravene er satt ut fra hva som var vanlig i utlandet.

Samtidig med lovendringen ble det bestemt at det skulle opplyses i selskapenes næringsoppgave hvorvidt de har revisor eller fravalgt denne. Samtidig skal det også opplyses om selskapet benytter en autorisert regnskapsfører, både i forbindelse med den løpende føringen av regnskapet og i utarbeidelsen av selve regnskapsoppsettet (Finansdepartementet, 2010). I tillegg ble det innført et såkalt minoritetsvern i Norge. Et minoritetsvern går ut på at aksjeeiere som representerer minst 10 % av aksjekapitalen, skal kunne kreve at selskapet revideres.

I Norge må selskapene selv aktivt fravelge revisjon – en såkalt fravalgsordning i motsetning til en tilvalgsordning (Finansdepartementet, 2010). På det tidspunkt da loven ble vedtatt, ble det beregnet at ca. 115 000 selskaper i Norge ville få muligheten til å fravelge revisjon (Finansdepartementet, 2010, s.27.). Innen utgangen av 2011 hadde ca. 48 000 aksjeselskaper benyttet seg av denne muligheten. (Brønnøysundregistrene, 2012).

1.1.2 Utviklingen i Europa

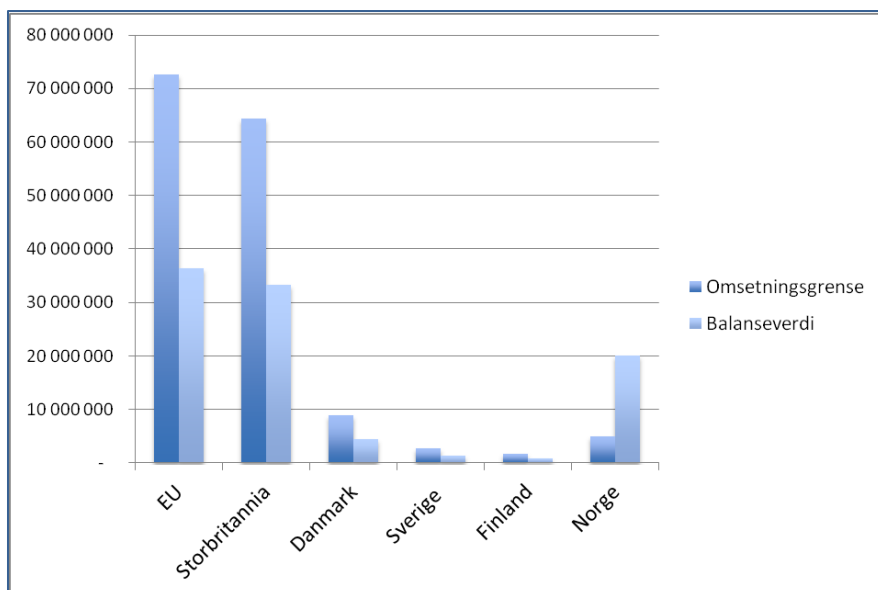
Et av de hensyn som ble tillagt størst vekt ved opphevelsen av revisjonsplikten i Norge, var utviklingen internasjonalt. Sannsynligheten for at dette også vil være et tungtveiende argument i en diskusjon rundt lempelser på revisjonsplikten, anses derfor som stor.

Den generelle utviklingen i Europa har vært at *revisjonsplikten er blitt opphevet for små aksjeselskaper og andre selskaper med begrenset ansvar, i land hvor man tidligere har hatt*

revisjonsplikt for samtlige slike selskaper (Finansdepartementet, 2008, s. 45). I den Europeiske Union [EU] hadde man et mål om å redusere næringslivets administrative byrder, for blant annet å gjøre det mer attraktivt å investere og arbeide i Europa (Nærings- og Handelsdepartementet, 2007). Målet var en del av den såkalte Lisboa-strategien for økt sysselsetning og økonomisk vekst, som ble vedtatt på EUs toppmøte våren 2000. Dette skulle være EUs måte å ta igjen USA på, særlig når det gjaldt arbeiderproduktivet, hvor EU hadde stagnert.

Et av de mer konkrete målene som ble satt i forbindelse med Lisboa - strategien var å redusere de administrative byrdene for næringslivet med 25 % (Finansdepartementet, 2008). For å oppnå dette ble det satt i gang en prosess for et enklere selskapsrettslig regelverk, med særlig fokus på de minste selskapene. En slik forenkling kom ved endringen på EUs fjerde selskapsdirektiv den 16. august 2006, hvor 2 av de 3 kriteriene som la grunnlaget for definisjonen på små foretak økte. Små foretak kunne etter endringen ha en balansesum på 4,4 MEUR, mot tidligere 3,65 MEUR. Samtidig økte grensen for nettoomsætningen fra 7,3 MEUR til 8,8 MEUR. Det tredje og siste kriteriet, som ble holdt uendret, var et gjennomsnittlig antall ansatte i regnskapsåret på maksimalt 50 personer (Finansdepartementet, 2008, s. 46). Disse kriteriene fungerer som en øvre definisjon på hva som regnes som små foretak, og medlemsstatene kan således kun benytte lavere eller like grenser i sin lovgivning.

Mange av de europeiske landene har aldri hatt revisjonsplikt for de minste selskapene. Flere har også innført maksimumsgrensene satt av EU, slik som Storbritannia, Nederland og Tyskland (Finansdepartementet, 2008). De nordiske landene har, på en annen side, avveket litt fra resten av Europa. De har både vært trege med å innføre fritaket fra revisjon, og terskelverdiene som benyttes er vesentlig lavere. Utgangspunktet for å innføre fritaket har imidlertid vært det samme; å redusere de administrative byrdene for små foretak (Finansdepartementet, 2010). For å illustrere forskjellen mellom EU og Norden, er de ulike terskelverdiene for omsetning og balansesum som benyttes i dag, plottet inn i figur 1.1-1 under.

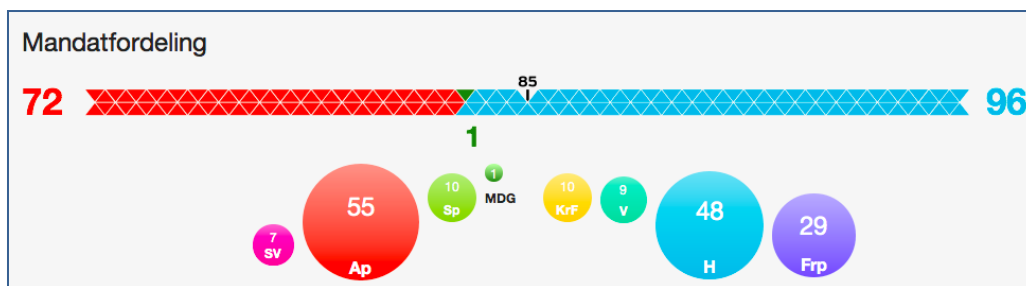
Figur 1.1-1 Dagens terskelverdier i EU, Storbritannia og Norden

(Se vedlegg 1.1, tabell 7.1 og 7.2, for underliggende tallmaterialet)

Figur 1.1-1 viser at de nordiske landene har lagt seg på vesentlig lavere terskelverdier enn EU og Storbritannia. I tillegg kan man se at Norge skiller seg ut ved at de har høyest terskelverdi på balansesum, mens de andre landene har høyest terskelverdi på omsetningen. Det er derfor ikke utenkelig at Norge, i fremtiden, vil øke sin terskel knyttet til omsetning.

1.1.3 Regjeringsskifte i Norge

Ved stortingsvalget den 9.september 2013 ble det borgerlig flertall og regjeringsskifte på stortinget i Norge (Norsk Riksringkasting [NRK] 2013b). De borgerlige partiene fikk til sammen 96 av stortingets totalt 169 mandater. De to største borgerlige partiene; Høyre og Fremskrittspartiet [FrP] stiftet kort tid etter regjering (NRK, 2013a).

Figur 1.1-2 Stortingsvalget 2013

Kilde: Norsk Rikskringkasting [NRK] (2013b)

Høyresiden er generelt kjent for å være næringsvennlig, med ønsker om å gjøre det mest mulig enkelt og lønnsomt å drive næringsvirksomhet i Norge. Valgresultatet er derfor interessant for vår oppgave, da det gjør en eventuell lemping på revisjonsplikten høyaktuell.

Høyre ønsker, i henhold til sitt stortingsvalgprogram for 2013 – 2017, å fortsette å gjennomføre tiltak for samlet sett å kunne redusere næringslivets kostnader (Høyre, 2013). Ett av de konkret foreslåtte tiltakene, er å heve beløpsgrensene for fritak fra revisjonsplikten. Også av FrPs handlingsprogram for 2013 – 2017, fremkommer det et ønske om å *heve grensen for revisjonsplikt til 10 millioner kroner, for alle virksomheter som bruker autorisert regnskapsfører* (FrP, 2013, s. 11).

1.2 Problemstilling

På det internasjonale plan har målet om å redusere administrative byrder stadig blitt sterkere, og terskelverdiene for frivillig revisjon tilsvarende høye. Flere land har allerede terskelverdier lik maksimumstersklene satt av EU. Som følge av dette øker vår interesse for den fremtidige utviklingen av frivillig revisjon i Norge.

Lovendringen av 1. mai 2011 ble innført på bakgrunn av å kunne gi små aksjeselskaper (1) mulighet til økt verdiskapning, og (2) økt konkurransedyktighet internasjonalt. Hensynet til internasjonal konkurranse vektlegges høyt når beslutninger fattes i Norge, noe som får oss til å lure på om ikke terskelverdiene også vil kunne øke i Norge i nær fremtid.

Regjeringsskifte i Norge høsten 2013 øker sannsynligheten for lempet revisjonsplikt. Da begge regjerende partier opplyser at de ønsker slike ytterligere lempelser, kan dette bli reelt innen de neste 4 årene. Som en ekstra motivasjon arbeider vi begge i revisjonsbransjen, og en eventuell lempelse på revisjonsplikten kan virke mer eller mindre inn på vår arbeidshverdag.

Med bakgrunn i det overnevnte, ønsker vi å besvare følgende problemstilling:

Hvordan påvirkes revisjonsbransjen i Norge, dersom terskelverdien for omsetning økes fra 5 til 10 MNOK?

Begrepet terskelverdi tilsvarer her beløpsgrensen på det ene av nåværende tre kriterier oppført i aksjelovens §7-6, 2. ledd.

For å kunne besvare denne problemstillingen trenger vi først å vite både hvor mange, og hvilke selskap som har fravalgt revisjon under dagens regler. Vi må også vite hva som kjennetegner de revisjonskundene som befinner seg i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK. Dette er nødvendig for at vi skal kunne si noe om omfanget av selskaper som kan komme til å fravelge revisjon, dersom terskelverdien for omsetning øker.

Revisjonsbransjen kan påvirkes på to forskjellige måter; direkte og indirekte. De direkte virkningene er hvordan økt terskelverdi påvirker det enkelte revisjonsselskap isolert sett. De indirekte virkningene er markedets reaksjoner, ettersom de ulike revisjonsselskapene påvirker hverandre gjennom sine valg av strategier. I vår besvarelse av problemstillingen må disse kartlegges hver for seg.

Følgende underspørsmål er derfor relevante, for derigjennom å kunne besvare vår problemstilling på en god måte:

- a) *Hvor mange og hvilke selskaper har fravalgt revisjon under dagens regler?*
- b) *Hva kjennetegner revisjonskundene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK?*
- c) *Hva er sannsynligheten for fravalg av revisjon, for aksjeselskaper i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, dersom terskelverdien for omsetning økes til 10 MNOK?*
- d) *Hva er de direkte virkningene av økt terskelverdi for omsetning?*
- e) *Hva er de indirekte virkningene av økt terskelverdi for omsetning?*

1.3 Avgrensinger

I denne oppgaven har vi kun valgt å konsentrere oss om kravet til omsetning. Dette er en forenkling, da aksjeloven også stiller krav til selskapets balansesum og antall årsverk i løpet av regnskapsåret. Vi har valgt å konsentrere oss om omsetningen, da vår oppfatning er at det er dette kravet de fleste selskaper bryter med først. Dette underbygges av det faktum at det ved hver økning av terskelverdiene i Storbritannia har blitt stadig flere selskaper som får muligheten til å fravelge (Collis, 2008). Dette til tross for at terskelverdien for balansen mer eller mindre har vært den samme, mens det er terskelverdien for omsetning som virkelig har økt. I tillegg finner Collis, Jarvis og Skerrat (2004) at omsetningen alene kan brukes som et godt mål på et selskaps størrelse. Med andre ord vil vi, dersom vi ser på terskelen for omsetning isolert sett, få et tilsvarende resultat som det vi hadde fått om vi hadde sett på alle de tre kriteriene samtidig.

Vi har valgt å se på en eventuell økning av terskelverdien for omsetning opp til 10 MNOK. Bakgrunnen for at vi avgrenser oss til 10 MNOK, er at dette er den høyeste terskelverdien vi ser for oss i denne omgang. Grunnen til dette er todelt. For det første opererer FrP med denne verdien i sitt handlingsprogram for perioden 2013 til 2017. For det andre ser vi økningen i forhold til tilsvarende økninger gjort i andre land i Europa.

I oppgaven kommer vi til og refererer til de fem største revisjonsselskapene – KPMG AS, EY AS, PwC AS, Deloitte AS og BDO AS – som "Big 5". Vi ønsker her å uttrykke forskjellen fra de som opprinnelig ble kalt "Big 5", bestående av KPMG AS, PwC AS, Deloitte AS, EY AS og Arthur Andersen AS.

I den delen av oppgaven hvor vi kartlegger de direkte og indirekte virkningene i revisjonsbransjen, har vi kun valgt å konsentrere oss om Big 5. Bakgrunnen for denne avgrensningen er at disse fem selskapene reviderer en stor andel av kundene i revisjonsmarkedet. De utgjør også på mange måter en egen liga, da de har et stort internasjonalt nettverk å lene seg på. De har også mye mer å gå på i forhold til mindre revisjonsselskap, både når det gjelder kompetanse og kapasitet.

1.4 Oppgavens videre oppbygging

Oppgaven består av seks kapitler. Kapittel I beskriver bakgrunnen for vår problemstilling, med problemformulering og avgrensninger. Kapittel II presenterer vårt teoretiske fundament, samt tidligere forskning. Teorien vil her bestå av behovsteori og markedsteori, mens tidligere forskning knytter seg til internasjonal utvikling og faktorer som påvirker revisjonsbehovet. Kapittel III presenterer metoden som vi ønsker å benytte oss av, samt hvilke kriterier denne stiller til analysedelen. Vi vil også her belyse hvilke type data som skal samles inn, samt hvordan og hvorfor dette gjøres.

Vår analyse finner sted i kapittel IV. Her vil problemstillingens fem underspørsmål analyseres. I kapittel V vil vi foreta en oppsummering av alle underspørsmålene, samt besvare vår problemstilling, og dermed konkludere på oppgaven.

KAPITTEL II: TEORETISK FUNDAMENT OG TIDLIGERE FORSKNING

Innenfor denne delen av oppgaven vil vi redegjøre for oppgavens teoretiske fundament, samt tidligere forskning. Vi har valg å dele inn kapitlet i tre ulike deler ettersom disse utgjør uavhengige forskningsområder i litteraturen. Områdene vi har delt inn i er: etterspørselen etter revisjon, Internasjonal utvikling og erfaring, og markedsteori.

Etterspørselen etter revisjon forklares først generelt ut fra den kjente prinsipal – agent teorien, herunder både agent- og informasjonsproblemet. Deretter vil vi fokusere på revisjonsbehovet for det enkelte selskap, og faktorer som kan påvirke dette. Vi har her valgt kun å legge vekt på de faktorene vi benytter senere i analysen. Det betyr at det finnes mange flere faktorer som også kan påvirke revisjonsbehovet, enn de som fremkommer her. Når vi presenterer de ulike faktorene, vil fokuset være på nytten av å *beholde* revisor, fremfor nytten av å *fravelge* revisor.

Internasjonal utvikling og erfaring vil omhandle utviklingen av frivillig revisjon i Danmark og Storbritannia. Bakgrunnen er at begge landene har lempet revisjonsplikten ytterligere, etter at den først ble innført. Det kan dermed være interessant å se hvilke konsekvenser lempelsen har hatt i disse landene, da lignende konsekvenser kan bli tilfellet i Norge.

Markedsteori vil kunne gi økt forståelse for hvordan de indirekte virkningene av økt terskel for omsetning vil kunne påvirke Big 5. Vi har valgt ut mikroøkonomiske modeller som vi mener er relevante for revisjonsmarkedet. Herunder The Dominant Firm Model og oligopolistisk konkurranse, inkludert The Bertrand Model og Prisoners dilemma.

2.1 Etterspørselen etter revisjon

Etter den industrielle revolusjonen, da foretak og organisasjoner begynte å vokse seg større, økte etterspørselen etter revisjonstjenester betraktelig (Eilifsen, Messier Jr, Glover & Prawitt, 2010). Dette hadde sammenheng med at de voksende foretakene behøvde kapital

for å finansiere veksten, noe som skapte moderne kapitalmarkeder som tillot foretakene å selge deler av eierskapet, og ta opp ulike former for mindre lån av ulike investorer og kreditorer. Foretakene fikk dermed en variert gruppe av eiere, som ikke lenger var direkte involvert i foretakets daglige drift.

Etter hvert som eierne ble flere, fikk vi et skille mellom eierne og ledelsen i et selskap. Eierne tok nå på seg en investorerolle, og ansatte andre til å drive selskapet på daglig basis. Corporate governance, såkalt "virksomhetsstyring", ble dermed satt i fokus. Rugset (2003) definerer virksomhetsstyring som *forholdet mellom eierne og styret, daglig ledelse, revisor og ulike interessegrupper*. Den økte etterspørselen etter ekstern revisjon oppsto dermed i utgangspunktet på grunn av eiernes behov for å kontrollere at foretakets ledelse forvaltet deres midler på en god og hensiktsmessig måte (Eilifsen et al., 2010). Det er her verdt å merke seg at når mengden investert kapital og antallet potensielle eiere øker, så vil også fordelene av en ekstern revisjon øke.

Det er imidlertid ikke bare eierne som er interessert i at foretaket gir fra seg pålitelig informasjon. Etter hvert har også interessen til tredjeparter økt betraktelig. Dette gjelder blant annet kreditorer, ansatte og offentlige organ. At revisor er en objektiv og uavhengig part er derfor viktig (revl., 1999), da han skal fremstå som representant for alle brukerne av regnskapet og ikke bare eierne (Eilifsen et al., 2010).

2.1.1 Prinsipal- og agentteori

Bakgrunnen for etterspørselen etter ekstern revisjon belyses ved hjelp av den såkalte prinsipal – agent teorien, hvor prinsipalen engasjerer agenten til å forvalte midler på vegne av seg selv. Sett i lys av vår kontekst, ansetter eierne (prinsipalen) i et selskap ledere (agenten) til å forvalte deres midler.

I alle prinsipal – agent forhold er det agenten som både sitter på mest informasjon *om*, samt tar de daglige beslutninger *angående*, prinsipalens midler. Prinsipalen er derfor avhengig av å ha tillitt til agenten. Det er to forhold som kan problematisere denne avhengigheten: Agentproblemet (en interessekonflikt), og Informasjonsproblemet (informasjonsasymmetri).

Agentproblemet

Agentproblemet oppstår fordi prinsipalen og agenten har ulike interesser når det kommer til forvaltningen av prinsipalens midler. Når investorene plasserer midler i et selskap, uten intensjoner om en aktiv rolle i selskapet, blir ansvaret delegert til entreprenøren (lederen) (Healy & Palepu, 2001). Investorens interesse ved å investere midler er som oftest å få mest mulig avkastning på disse. Schumpeter, referert i Smith, Smith og Bliss (2011, s.13), gjør det imidlertid klart at entreprenørens motiv er at entreprenøren skal få det bedre, dvs. at han drives av sin egeninteresse. Den egenrådige entreprenøren har dermed et incentiv til å bruke de midlene som investoren har plassert i selskapet, på en måte som ikke nødvendigvis er i henhold til investorens interesser.

I henhold til Smith og Smith (2004) vil entreprenøren også prøve å vise til for optimistiske framtidsutsikter, for muligens å få både nåværende og potensielle prinsipaler til å investere mer. Dette kan føre til at de forsøker å skjule negativ informasjon, noe som underbygges av et naturlig ønske om å kunne vise til gode resultater av egen innsats.

Agentproblemet kan dermed forklares som følger: dersom eierne eller fremtidige investorer, (her: prinsipalene) på den ene side, og lederne (her: agentene) på den annen side, begge er ute etter å maksimere sin egen velstand, tilsier agentteori at agenten ikke alltid vil maksimere interessene til prinsipalen. (Jensen & Meckling, 1976).

På grunn av slike motstridende interesser, er det viktig at prinsipalen både skaper tilstrekkelige incentiver for å påvirke agentens atferd, samtidig som han må sørge for å sette opp nødvendige kontroller for overvåking. Jensen & Meckling (1976) gjør det klart at begrepet overvåking er omfattende da det innebærer kontroller som ikke bare gjelder observasjon, men som også setter restriksjoner knyttet til budsjett og andre operasjonelle regler. Hensiktsmessige incentiver, samt kontroller for overvåking, kan følgelig være med på å løse agentproblemet. Kostnaden knyttet til dette kan imidlertid tenkes å overstige nytteverdien (Fama og Jensen, 1983).

Informasjonsproblemet

For å forstå informasjonsproblemet i forholdet mellom prinsippal og agent, er det viktig å få en føling med den informasjonsasymmetri som kan oppstå mellom ulike parter i markedet (Eilifsen et al., 2010). Studiet "The Market for Lemons" av George Akerlof (1970) er et av de mest kjente studiene knyttet til informasjonsasymmetri. Studiet viser hva som skjer dersom en selger vet mer om et produkt enn en kjøper.

Winborg og Landström (2000) forklarer informasjonsasymmetri med at selv om foretaksledere har overlegen informasjon om potensialet i et selskap, kan det være vanskelig for disse å artikulere denne, samt gi potensielle investorer detaljerte opplysninger om selskapet. I tillegg kan det tenkes at foretakslederne er restriktive når det kommer til å gi potensielle investorer all ønskelig informasjon, grunnet risiko for at forretningshemmeligheter lekkes til konkurrenter. Dette kan føre til at investorer får problemer med å ta gode beslutninger.

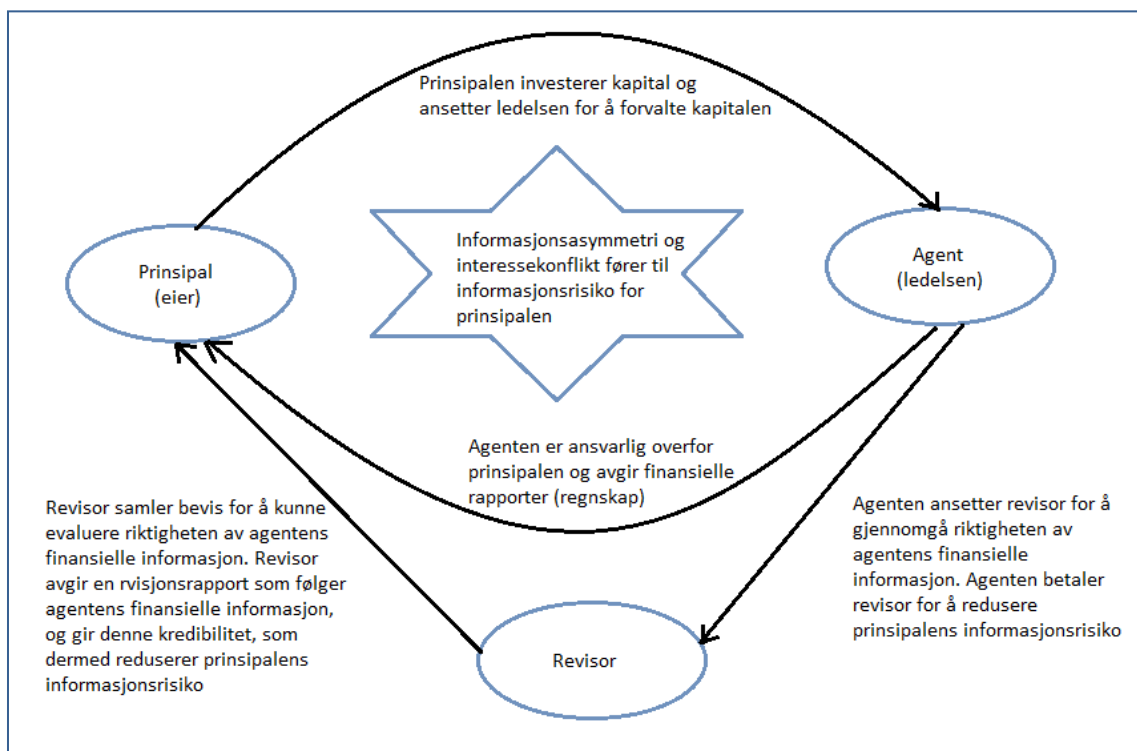
På den andre siden kan også investorer sitte på overlegen informasjon. Gjerne på et mer aggregert nivå, slik som informasjon om en hel bransje. Problemet med informasjonsasymmetri er således ikke ensidig (Winborg & Landström, 2000), og kan føre til kvalitetsdifferanser og usikkerhet i markedet (Akerlof, 1970).

Informasjonsasymmetri kan altså oppstå i forholdet mellom eierne og ledelsen i et selskap. Ledelsen, som faktisk er involvert i den daglige driften, har generelt mer informasjon enn eierne om selskapets sanne finansielle posisjon og resultater (Eilifsen et. al., 2010). Vi har allerede vært inne på det faktum at ledelsen ofte ønsker å vise til bedre resultater enn hva som faktisk er tilfellet. De vil også, i de tilfeller de misbruker investorenes midler for egen vinning, langt på vei forsøke å skjule dette. Med andre ord er det flere grunner til at eierne ikke direkte stoler på at den informasjonen ledelsen gir nødvendigvis er den mest korrekte.

Som et resultat av både agent- og informasjonsproblemet, vet eierne at ledelsen både vil kunne misbruke deres investerte midler for egen vinning, samt forsøke å dekke over dette. Eierne vil således kunne trekke i fra et beløp, tilsvarende det tapet de forventer som følge av

agent- og informasjonsproblemet, fra avlønningen til ledelsen (Eilifsen et. al., 2010). Ledelsen, på sin side, ønsker høye lønninger. Gitt at ledelsen faktisk er ærlig og redelig, vil de derfor kunne gå med på at eierne kontrollerer det de gjør, mot at de ikke blir trukket i lønn. Dette løser imidlertid ikke hele problemet, da ledelsen fremdeles har incentiver til å manipulere eiernes kontroll. Det er i denne sammenheng behovet for en ekstern og uavhengig revisor dukker opp.

Figur 2.1-1 under, viser samspillet mellom prinsipal, agent og revisor.

Figur 2.1-1 Prinsipal – agent forhold

Kilde: Eilifsen et al. (2010), s.7

2.1.2 Revisjonsbehovet

Prinsipal- og agentteorien er et populært rammeverk for å forklare behovet for revisjon, samt de kostnader som er forbundet med å ansette en daglig leder og revisor (Svanström, 2008). Selv om det finnes andre former for overvåking, som kan gi bukt med agentproblemet, har revisjon vist seg som et kostnadseffektivt overvåkningsverktøy (Eilifsen et al., 2010). Abdel-Kahlik (1993) uttrykker at produktet av en revisjon er en mening om

regnskapet, som gir den høyeste grad av sikkerhet som en ekstern revisor har lov å tilby. Sikkerheten er viktig da både faktiske og potensielle eiere, blant flere, bygger på denne informasjonen når beslutninger fattes (Svanström, 2008). Revisorens rolle er dermed å verifisere finansiell informasjon og å gi kredibilitet til denne (Eilifsen et al., 2010). Revisor kan følgelig sees på som bindeleddet mellom et selskaps ledelse og eiere, samt mellom et selskaps eiere og tredjeparter som for eksempel kredittinstitusjoner, leverandører og kunder.

I fortsettelsen vil vi tar for oss ulike faktorer, som på forskjellig måte beskriver et selskap. Det er statistisk bevist at disse faktorene kan være med å bestemme hvorvidt et selskap vil fravelge revisor eller ikke. Følgelig kan de si noe om hva som påvirker et selskaps behov for revisjon.

Vi vil særlig trekke frem funnene i masterutredningen til Vestrum og Gjerding – Smith, fra Handelshøyskolen BI våren 2012. Dette da deres totalpopulasjonsundersøkelse, av kjennetegn ved selskapene som valgte bort revisor i Norge, er spesielt aktuell for oss.

Størrelse

Selskapets størrelse er den faktoren som har vist seg å være av størst betydning, i statistisk forstand, for om et selskap velger å ha revisjon eller ikke (Vestrum & Gjerding – Smith, 2012). Collis et al. (2004) gir statistisk signifikante bevis for at størrelse, målt i omsetning, er det beste målet på om et selskap med mulighet for å fravelge revisor, velger å gjøre det eller ikke. Med størrelse menes imidlertid ikke bare hvor stor omsetning selskapet har, men også hvor stor balansesum (eiendeler) det har, hvor mange ansatte selskapet sysselsetter, og hvor komplekst selskapet er. Jo større et selskap er, jo mer komplekst er det gjerne. Kompleksitet henger igjen sammen med både eierstruktur og informasjonsflyten i selskapet (Vestrum og Gjerding – Smith, 2012).

Vestrum og Gjerding – Smith (2012) har i sin masterutredning sett på hvordan det faktiske fravalget per 31. desember 2011 har variert med størrelsen på foretakene, målt i omsetning. Tabell 2.1.-1 under viser en enkel fordeling mellom ulike omsetningskategorier, hvor kategori 0 er selskaper med en omsetning på 0 NOK, kategori 1 er selskaper med en

omsetning fra 1 000 til 2 999 999 NOK, og kategori 2 er selskaper med en omsetning mellom 2 500 000 og 4 999 999 NOK.

Kategorier	Omsetning	Fravalgsandel
0	NOK 0	31,7 %
1	NOK 1 000 - 2 499 000	40,8 %
2	NOK 2 500 000 - 4 999 999	29,3 %

Tabell 2.1-1 Fravalgsandel fordelt på omsetningskategori

Kilde: Vestrum & Gjerding – Smith (2012), s.77

Av tabellen kan man se at fravalget, i forhold til totalt antall aksjeselskaper i omsetningskategorien, øker fra kategori 0 til kategori 1, og faller fra kategori 1 til kategori 2. Vestrum og Gjerding – Smith (2012) forventet derimot at fravalgsandelene skulle falle jevnt etter hvert som omsetningen økte. På grunn av at analysen ble gjort kort tid etter lovendringen (8 måneder), kunne det tenkes at dette skyldtes såkalte "sovende selskaper" som ikke hadde fått med seg at de hadde en mulighet til å fravelge revisjon.

Som nevnt, inngår også summen av selskapets eiendeler og antall ansatte i selskapets størrelse. Vestrum og Gjerding – Smith (2012) finner derfor i sin masterutredning, ikke overraskende, en sammenheng mellom summen av eiendelene i selskapet og fravalget av revisjon. De finner også at selskaper som fravelger revisjon i gjennomsnitt har 1,73 ansatte, mens de som beholder revisor har i gjennomsnitt 2,29 ansatte (Vestrum & Gjerding – Smith, 2012,s.78).

Størrelsen på et selskap kan følgelig gi uttrykk for et behov for revisjon. Jo større selskapet er, jo større ser behovet ut til å være, da flere velger å beholde revisor.

Eierstruktur

Det er eierne som bestemmer om selskapet skal ha revisor eller ikke, og det er de som til syvende og sist bærer kostnaden av revisjonen (Vestrum & Gjerding – Smith, 2012). I de tilfeller der eierne og ledelsen er adskilt, vil en revisjon kunne redusere kostnadene knyttet til overvåking av ledelsen. Dersom overvåkningskostnadene reduseres med mer enn revisjonshonoraret, vil eierne isolert sett ha en større nytte av å ha revisjon enn av ikke å ha

det. Når et selskap derimot har en enkel eierstruktur, forsvinner mye av interessekonflikten mellom eiere og ledelsen. Den opplevde nytten av revisjonen kan dermed oppfattes lavere for de enkleste og minste selskapene.

Collis et al. (2004) gir statistisk signifikante bevis på at agentrelasjoner mellom eiere og ledelse, er en av hovedforklaringene på etterspørselen etter frivillig revisjon. Bakgrunnen er det inverse forholdet mellom ledelsens eierandel i selskapet og graden av konflikt mellom ledelsen og eiere, og størrelsen på den potensielle formuesgevinsten til ledelsen (Chow, 1982). Med utgangspunkt i agentteorien, konkluderer også Svanström (2008) med at etterspørselen etter revisjon blir større når agentproblemet blir mer komplisert.

Abdel-Khalik (1993) finner empiriske bevis for at etterspørselen etter frivillig revisjon, springer ut fra en eiers behov for å kompensere for tapt kontroll ved økende organisatorisk kompleksitet. Knechel, Niemi, & Sundgren (2008) støtter opp om dette, gjennom deres funn av at et selskaps kompleksitet påvirker alle beslutninger som tas knyttet til revisjon. Med andre ord fører flere eiere i et selskap til et større behov, og følgelig sannsynlighet, for å beholder revisor.

Vestrum og Gjerding – Smith (2012) finner tilsvarende resultater i sin masterutredning. De finner at selskaper av liten størrelse, med enkel eierstruktur og god informasjonsflyt, tenderer mot å velge bort revisor. Selskaper med kompleks eierstruktur, i mange tilfeller i øvre grense av størrelsesintervallet, vil som motsetning ofte beholde revisor. Jo større og mer komplekst selskapet er, jo mindre sannsynlig er det at eierne har full oversikt over alt som skjer i selskapet. Det blir dermed viktigere å kvalitetssikre informasjonsstrømmene.

Vestrum og Gjerding – Smith (2012, s. 79) finner, åtte måneder etter lovendringen i Norge, at selskaper med én aksjonær har en fravalgsandel på 36,6 %. Selskaper med to og tre aksjonærer har en fravalgsandel på henholdsvis 40,8 % og 35,9 %. Det som overrasket var at fradragsandelen økte fra én aksjonær til to aksjonærer. Dette kan forklares med at man gjerne er tryggere på egne beslutninger dersom man er to, i forhold til når man er alene. Videre sank fravalgsandelen, i takt med Vestrum og Gjerding – Smiths hypotese. Jo flere aksjonærer selskapet hadde, jo lavere ble fravalgsandelen. Fravalgsandelen var 30 % for selskaper med tre til seks eiere. For selskap med mer enn 7 eiere var fravalgsandelen 27,4 %.

Geografisk beliggenhet

Det finnes ikke mange studier knyttet til om geografiske forskjeller kan gi utslag på beslutningen om å beholde revisor eller ikke. Vi finner imidlertid studier som knytter seg til geografi og andre relaterte beslutninger. Bennet, Robson & Bratton (2001) studerte faktorer som påvirker beslutningen om å ha ekstern rådgiving i SME-markedet¹ i Storbritannia. De finner imidlertid at geografisk beliggenhet har lav marginal forklaringskraft, når man også tar hensyn til selskapenes karakter og sektorstruktur. På en annen side finner de at beliggenheten til selskapene påvirker rådernes såkalte "effektivitet". Dette har sammenheng med at jo nærmere selskapene ligger rådgivingselskapet, jo lavere transaksjonskostnader får de. Selskapene lokalisert i større sentre har dermed en lavere kostnad forbundet med rådgivningen, enn selskapene lokalisert i distriktene, da disse ligger nærmere rådgivingselskapet.

Tabell 2.1-2 under viser Vestrum og Gjerding – Smith (2012, s.70) sine resultater over fravalgsandelen på fylkesnivå. Vi ser at det er relativt store ulikheter i fravalgsandel basert på hvor i landet selskapet er lokalisert. Finnmark og Oppland ligger øverst, med et fravalg i forhold til totalt antall aksjeselskaper med en omsetning under 5 MNOK i fylket, på hhv. 49,5% og 47,6 %. Sett bort fra Svalbard, ligger Møre og Romsdal nederst med en fravalgsandel på 29,3 %. Tabellen viser også folketettheten per fylke, målt i antall innbyggere per kvadratkilometer. Generelt eksisterer det en tendens til at de fylkene med lavest folketetthet, også er de fylkene med høyest fravalgsandel.

---

¹ Markedet for small and medium-sized enterprises

² De resterende avsnitt i kapitlet vil baseres på Sørgard (2003)

Fylke	% fravalg	Folketetthet (Innbyggere pr km ²)
Finmark	49 %	2
Oppland	48 %	7
Hedmark	42 %	7
Troms	42 %	6
Aust - Agder	41 %	12
Nordland	40 %	6
Telemark	40 %	11
Østfold	40 %	66
Vestfold	40 %	105
Akershus	39 %	111
Buskerud	39 %	18
Sogn og Fjordane	38 %	6
Vest - Agder	37 %	24
Sør - Trøndelag	36 %	16
Nord - Trøndelag	33 %	6
Rogaland	33 %	47
Oslo	32 %	1 320
Hordaland	30 %	31
Møre og Romsdal	29 %	17
Svalbard	22 %	

Tabell 2.1-2 Fravalgsandel og folketetthet per fylke

Kilde: Vestrum & Gjerding-Smith (2012), s. 70

På kommunebasis finner Vestrum og Gjerding – Smith (2012, s. 70) at fravalgsandelen øker dess færre selskaper det er i kommunen. De største kommunene; Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim, har således lav fravalgsandel (hhv. 32,1 %, 27,4 %, 30,9 % og 33,5 %) i forhold til landsgjennomsnittet på 36,2 %.

Ulik fravalgsandel, basert på geografisk beliggenhet, kan blant annet forklares med at eiere generelt har et ønske om trygghet, noe de får gjennom hyppig kontakt med revisor (Vestrum & Gjerding – Smith, 2012). Her spiller følgelig nærhet en stor rolle. Slik nærhet med revisor er vanskeligere å oppnå for eiere i selskaper lokalisert utenfor byområder, da revisor som oftest holder til i byene. Poenget med nærhet støttes også av Blekastad og Johannessen (2011), referert i Vestrum og Gjerding – Smith (2012). De viser i sin masterutredning at nærhet og kontakt med revisor er avgjørende for beslutningstakerne, når de står overfor valget om å beholde revisor eller ikke.

Bransjetilhørighet

Det har generelt vært forsket lite på om bransjetilhørighet har noen effekt på et selskaps valg om å beholde revisor eller ikke. De fleste som har prøvd, finner ingen signifikante sammenhenger. Senkow, Rennie, M.D., Rennie, R.D. og Wong (2001) finner ingen forskjell i etterspørselen etter revisjon mellom handelsforetak og tjenesteforetak. Vestrum og Gjerding – Smith (2012) finner heller ingen klar sammenheng mellom selskaper som fravelger revisor og deres bransjetilhørighet.

Gooderham, Tobiassen, Doving og Nordhaug (2004) finner imidlertid at mange små bedrifter søker en tillitsfull, ekstern rådgiver i forbindelse med etterlevelse av komplekse lover, regler, komparative fortrinn og problemløsning. Mange bedrifter ser på revisor som en slik kompetent og tillitsfull rådgiver. Dette gir grunnlag for å tro at fravalgsandelen vil være forskjellig i ulike bransjer, da det stilles ulike krav med hensyn på etterlevelse av lover, regler og konkurransevilkår.

Ekstern regnskapsfører/rådgiver

Bruken av ekstern rådgivning og konsulenttenester har vokst raskt siden midten av 1980 - tallet (Bennet & Robson, 1999). Bennet & Robson (1999) finner at det er et stort omfang av ekstern rådgivning blant små og mellomstore selskaper i Storbritannia. De finner også at tillit spiller en stor rolle for brukereffektiviteten av slike råd.

Senkow et al. (2001) mener at selskaper som benytter revisor som rådgiver, i større grad ser nytten av revisjonen. De samlede tjenestene selskapet får av revisor, kan således påvirke fravalget. Dette fordi selskapene knytter relasjoner til revisor på flere områder, som samlet kan føre til at revisor får større nytteverdi for selskapet. Rådgiverposisjonen står følgelig sentralt.

Vestrum & Gjerding – Smith (2012) finner i sin masterutredning at når størrelsen på selskapet øker, øker også andelen som har ekstern regnskapsfører. Dette underbygges av Bennet & Robson (1999, s.177), som finner at bruken av ekstern rådgiver, herunder ekstern regnskapsfører, øker etter hvert som selskapet vokser (målt i antall ansatte). Det viser seg også at selskaper med ekstern regnskapsfører har lettere for å velge bort revisor, enn

selskaper uten (Vestrum & Gjerding – Smith, 2012). Dette går i mot overstående forskning knyttet til faktoren størrelse, som viser at selskaper generelt tenderer mot å beholde revisor når størrelsen øker. Avgjørende er dermed ikke ekstern regnskapsfører eller størrelse alene, men samspillet mellom disse.

I henhold til Vestrum og Gjerding – Smith (2012) hadde 63 971 av selskapene med mulighet til å fravelge revisjon etter 1.mai 2011, ekstern regnskapsfører. Av disse valgte 44,5 % bort revisjon, noe som er mye høyere enn det de fant som landsgjennomsnitt på 36,2 %.

Andre forhold som kan påvirke revisjonsbehovet

Fravalg av revisjon kan føre til at mindre selskapers tillitt blir satt på spill, og det kan få konsekvenser for relasjonen til tredjeparter (Norges Autoriserte Regnskapsføreres Forening [NARF], 2011). De tradisjonelle brukerne av regnskapet, foruten eiere, som kredittinstitusjoner, kunder og leverandører, kan derfor være med å påvirke valget om å beholde revisor i selskapene (Vestrum & Gjerding – Smith, 2012). Dette kommer frem av det tradisjonelle prinsipp- og agentforholdet.

Gooderham, Tobiassen & Nordhaug (2002) finner at mindre selskaper har en høyere konkursrate, enn større selskaper. En viktig del av forklaringen er at de mindre selskapene mangler den brede kompetansen som større selskaper gjerne har internt. Risikoen knyttet til de mindre selskapene kan derfor oppfattes som høyere, enn tilsvarende risiko for større selskaper. For å redusere risikoen kan det tenkes at mange av de små selskapene velger å beholde revisor, selv om de har mulighet til å fravelge. De benytter revisor som en kompetent sparringspartner for å bli trygge på områder som ligger utenfor egen intern ekspertise, og for å unngå ubehagelige overraskelser (Revisorforreningen, 2011).

2.2 Internasjonal utvikling og erfaring

Denne delen vil spesielt ta for seg utviklingen i Storbritannia og Danmark, da begge landene har foretatt en ytterligere lempelse på revisjonsplikten etter at den først ble innført. Storbritannia har hevet terskelverdiene for frivillig revisjon mange ganger, og deres

erfaringer kan dermed gi en pekepinn på hvordan økt terskel for omsetning i Norge vil kunne påvirke revisjonsbransjen. Danmark er imidlertid mest nærliggende for Norge, da de nordiske landene skiller seg ut fra resten av Europa ved at de har lagt seg på vesentlig lavere terskelverdier.

Danmark

I Danmark utarbeidet man en vekststrategi kalt "Vækst med Vilje" i 2002, som et resultat av EUs Lisboa – strategi (Andersen, 2010). Man gikk i denne inn for en trinnvis lettelse av revisjonsplikten, som ble sett på som et administrativt byrde. I 2006 opphevet Danmark revisjonsplikten for de minste klasse – B selskapene. Klasse – B selskaper er kort sagt små og mellomstore bedrifter, dvs. virksomheter med begrenset ansvar og en balansesum ≤ 36 MDKK, nettoomsetning ≤ 72 MDKK og antall ansatte ≤ 50 (e-conomic, u.å.). I henhold til den danske Årsregnskabsloven [ÅRL] (2012, §135) var selskapet fritatt fra revisjon, med mindre det overskred *to av følgende tre* vilkår i to påfølgende år:

- Nettoomsetning på 3 MDKK
- Balansesum på 1,5 MDKK
- 12 heltidsansatte.

Selskapene kunne heller ikke være holdingselskab, dvs. selskap som eier mer enn 20 % i et annet selskap.

Totalt var det ca. 76 000 selskaper i Danmark, som etter lovendringen ikke lenger var pålagt revisjon. Dette tilsvarte omtrent 41 % av alle aksje- og anpartsselskaper på lovendringens tidspunkt (Finansdepartementet, 2008).

På forhånd av lovendringen trodde man at ca. 60 % av selskapene med mulighet til å benytte seg av fritaket, helt eller delvis ville gjøre det (Andersen 2010, s.13). I 2009 kom Erhvervs – og Selskabsstyrelsens første analyse av lempelsene på revisjonsplikten. Analysen var basert på regnskapsåret 2007, da fritaket hadde vært gjeldende for to regnskapsår (Erhvervs– og Selskabsstyrelsen, 2009). Erhvervs– og Selskabsstyrelsen fant at 22,8 % av selskapene med mulighet til å fravelge revisjon, hadde fravalgt. Likevel benyttet 37,3 % av disse seg

fremdeles av andre tjenester fra revisor. I analysen fant de også at hele 86 % av de bedriftene som fravalgte hadde en omsetning på mellom 0 og 0,5 MDKK.

I 2012 gjorde Erhvervs- og Selskabsstyrelsen en ny analyse, basert på regnskapsåret 2009. Her finner de at andelen av selskapene med mulighet til å fravelge, hadde økt til 37 % (Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, 2012).

Målet i Danmark var hele tiden å heve tersklene, slik at man etter hvert nådde EUs maksimumsterskler. I mars 2009 utarbeidet regjeringen en avbyråkratiseringsplan av næringslivet, kalt "LET Administration", hvor ett av de foreslåtte tiltakene var å frita *alle* klasse – B selskaper fra revisjon (Andersen, 2010). I 2010 økte danskene to av de opprinnelige tre tersklene med virkning fra 01. januar 2011 (Finansdepartementet, 2010). De nye terskelverdiene ble således:

- Nettoomsetning på 8 MDKK
- Balansesum på 4 MDKK
- 12 heltidsansatte.

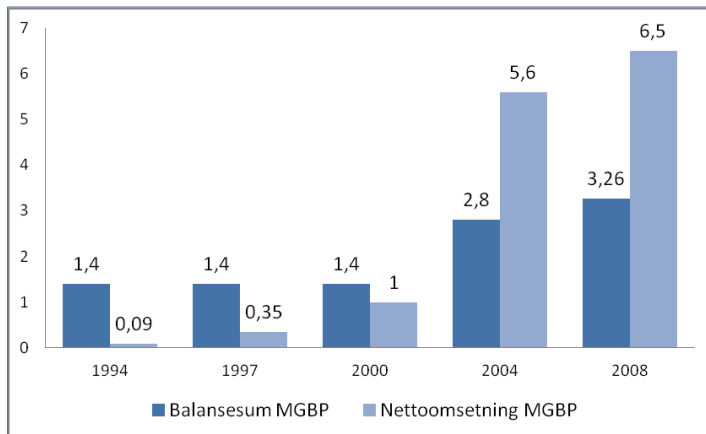
Andre forhold rundt fravalgsordningen forble uendret.

Gjennom den ytterligere lempelsen på revisjonsplikten ble det forventet at ca. 17 500 flere selskaper skulle få muligheten til å fravelge revisjon (Finansdepartementet, 2010). Vi har dessverre ikke funnet noe informasjon rundt virkningene av lempelsen på revisjonsplikten.

I desember 2012 ble revisjonsplikten igjen lempet på, med virkning fra 01. januar 2013. Vel og merke ikke like drastisk denne gangen, da terskelverdiene ble stående på samme nivået som tidligere. Endringen består av at noen selskaper som tidligere ikke var innordnet fritaket, selv om de havnet innenfor terskelverdiene, nå har mulighet til å fravelge. Blant annet gjelder dette holdingselskab, dersom balansesum, nettoomsetning og antall ansatte i *hele konsernet* ikke overskrider to av de tre gjeldende terskelverdiene i to påfølgende regnskapsår (Seehausen, 2013).

Storbritannia

I Storbritannia ble retten til å fravelge revisjon innført så tidlig som 11. august 1994 (Statutory Instruments [SI], 1994). Som vist av figur 2.2-1, har terskelverdiene økt flere ganger etter den første innføringen.

Figur 2.2-1 Terskelverdier Storbritannia

Kilde: Collis (2008), s. 19

Man kan av figuren se at terskelverdien for omsetning var 90 000 GBP i 1994. Samtidig var terskelen for balansesum 1,4 MGBP. Terskelen for omsetning økte allerede i 1997 til 350 000 GBP, og etter dette har den fortsatt å øke mer enn terskelen for balansesum. I dag er således terskelverdi på omsetningen betraktelig høyere enn terskelverdien på balansesummen.

Det nøyaktige antall selskaper som benyttet seg av muligheten til å fravelge revisjon i de tidlige år, har ikke blitt publisert. Güntert (2000), referert til i Collis (2007, s.6), rapporterte likevel at ca. 60 % av de som hadde mulighet til å fravelge revisjon, når terskelen for omsetning var 350 000 GBP, benyttet muligheten. Med andre ord beholdt ca. 40 % revisor på dette tidspunktet. Güntert (2000) legger likevel vekt på at det ikke var sikkert at disse selskapene valgte å beholde revisor med vilje. Det kan ha vært fordi de ikke viste at muligheten for å fravelge eksisterte.

Jill Collis undersøkte i 2003 om en ytterligere lempelse av revisjonsplikten, ved økt terskel for omsetning i Storbritannia, ville støttes av de selskapene som dermed ville få mulighet til å

fravelge (Collis, 2003). Collis tok utgangspunkt i at omsetningsterskelen skulle økes til 4,8 MGBP (daværende maksimumsgrense i EU). Av et representativt utvalg på 790 selskaper, med omsetning opp til 4,8 MGBP, støttet 57 % opp om en økning av terskelverdien (Collis, 2003, s. 55). Hele 79 % av selskapene som for første gang ville få mulighet til å fravelge, forutså at de ville benytte seg av muligheten. *Totalt* ville 56 % av selskapene i undersøkelsen fravalgt, mens 42 % ville beholdt. Validiteten i selskapenes fremtidige intensjoner ble forsterket av at andelen som allerede benyttet seg av frivillig revisjon, ved terskelverdien i 2003, også var 42 %.

I 2005, ett år etter at terskelverdiene i Storbritannia hadde økt til hhv. 5,6 MGBP i omsetning og 2,8 MGBP i balansesum (det som på dette tidspunkt var EUs maksimumsgrense), ble det estimert at rundt 880 000 selskaper, tilsvarende 83 %, av ikke-sovende små selskaper valgte å benytte seg av muligheten til å fravelge. Med andre ord benyttet kun 17 % (180 000 selskaper) seg av frivillig revisjon (Professional Oversight Board for Accountancy [POBA], 2006, s.33). I følge Financial Reporting Councils rapport fra 2007, referert til i Finansdepartementet (2008), har antallet godkjente revisorer falt med 20 % fra 2001 til 2006. Det har samtidig vært en nedgang i antall revisjonsselskaper med 10 % bare i 2006. Det antas at denne nedgangen blant annet har sammenheng med lempelsene i revisjonsplikten.

Hvilke terskelverdier som gjelder per i dag, ble bekreftet i en pressemelding 6. september 2012 av Department of Innovation and Skills (Stokdyk, 2012). Tersklene er de samme i dag som i 2008. Små selskaper blir fritatt for revisjon dersom de møter to av de følgende tre krav:

- Balansesum under 3,26 MGBP
- Omsetning under 6,5 MGBP
- Mindre enn 50 ansatte

Revisjonsfritaket omhandler også enkelte datterselskaper, samtidig som såkalte sovende selskaper blir fritatt fra å utarbeide og levere inn årsregnskap (The Institute of Chartered Accountants in England and Wales [ICAEW], u.å.).

Vi finner ingen studier som belyser hvordan fravalget i Storbritannia har fordelt seg på ulike omsetningskategorier, etter hvert som terskelverdiene har økt. Vi har kontaktet Jill Collis, foreleser i regnskap på Brunell University i London, som bekrefter at det ikke er gjort studier direkte relatert til dette.

2.3 Markedsteori

I revisjonsbransjen er det vanlig å dele aktørene inn i fire ulike grupperinger etter hvor store revisjonsselskapene er (Eilifsen et al., 2010). De fire største revisjonsselskapene (KPMG AS, PwC AS, Deloitte AS og EY AS) blir gjerne kalt Big 4. Deretter har vi den grupperingen som blir kalt Mid-Tier. Her finner vi de andre større revisjonsselskapene, utenom de 4 store, som blant annet BDO AS, Grant Thornton AS og Baker Tilly AS. Etter dette følger de nasjonale revisjonsselskapene, og til slutt de lokale.

Dersom man deler alle aktørene i revisjonsbransjen opp i de fire ulike grupperingene, og ser på disse som "enkeltaktører", får bransjen karakteristika som et oligopol. Det er naturlig å gjøre denne inndelingen og forenklingen ettersom vi ser på de minste aksjeselskapene. Når disse selskapene skal velge seg en revisor begynner de gjerne først med å ta stilling til hvilke gruppering av revisorer de skal gå til, før de deretter velger seg ett revisjonsselskap innenfor den valgte grupperingen.

2.3.1 Oligopolistisk konkurranse

Et oligopol kjennetegnes av et fåtall store tilbydere i markedet (Synnestvedt, 2009). Dersom en av tilbyderne foretar seg noe, vil dette både kunne påvirke ens egen profitt og de andre tilbydernes profitt. Tilbyderne i et oligopol er derfor gjensidig avhengige av hverandre. Et annet kjennetegn på oligopol er store etableringshindringer i markedet (Pindyck & Rubinfeld, 2009). Etableringshindringer, som strenge reguleringer og revisors erstatningsansvar, gjør at det kun er noen få, større selskaper som overlever i bransjen (Eilifsen et al., 2010).

The Dominant Firm Model

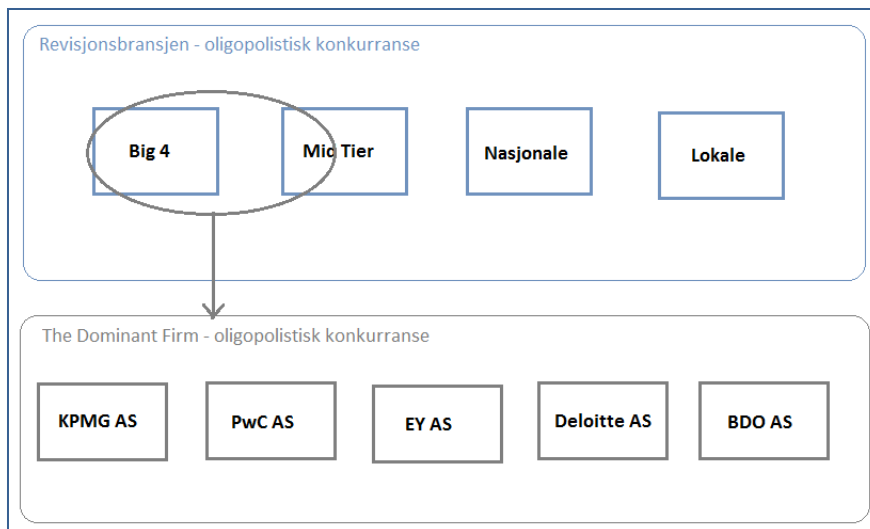
The Dominant Firm Model beskriver konkurransen i et oligopol, hvor én tilbyder har en betraktelig større andel av det totale markedet enn de andre (Pindyck & Rubinfeld, 2009). I en slik situasjon kan gjerne den største tilbyderen opptre som et såkalt dominant selskap. Det betyr at den setter en pris som maksimerer ens egen profitt, uten særlig hensyn til de andre aktørene i markedet. Hver enkelt av de andre aktørene har liten innflytelse over markedsprisen, og opptrer dermed som pristaker. Disse vil ta prisen som den dominante bedriften setter som gitt, og tilpasse produksjonen sin deretter.

I revisjonsbransjen kan man si at det er et fåtall av de største revisjonsselskapene som styrer markedet, og som sammen kan bli sett på som en dominant enkeltaktør. De små revisjonsselskapene har ingen reell markedsmakt, og har liten sannsynlighet for å kunne påvirke markedet i noen som helst retning. De er etterfølgere i den forstand at de følger i fotsporene til de større revisjonsselskapene.

The Dominant Firm Model gjelder i utgangspunktet for selskaper som opererer med homogene produkter. I revisjonsbransjen har selskapene derimot mer differensierte produkter (se avsnittet "The Bertrand Model"). Det kan dermed tenkes at de små revisjonsselskapene velger å legge sitt prisnivå noe under markedsprisen, gitt av den dominante aktøren. Dette for å øke etterspørselen etter egne produkt. Man kan likevel argumentere for at The Dominant Firm Model er gjeldende i revisjonsbransjen, da de små revisjonsselskapene faktisk ser på prisen som de større revisjonsselskapene setter som *gitt*, på tross av at de noen ganger velger å legge seg under dette prisnivået. Uansett hvilken pris de små revisjonsselskapene setter, vil de ikke ha mulighet til å påvirke de største revisjonsselskapenes prisnivå.

Samspillet mellom revisjonsselskapene innenfor den dominante aktøren, kan *også* ses på som et oligopol. Det er få store aktører som alle gjensidig påvirker hverandre. I denne sammenheng vil vi benytte The Bertrand Model.

Følgende modell (2.3-1) oppsummerer konkurransen i revisjonsbransjen:

Figur 2.3-1 Konkurransen i revisjonsbransjen

The Bertrand Model

Oligopolmodellen The Bertrand Model (Frank, 2010), oppkalt etter Joseph Bertrand, er en modell som omhandler priskonkurranse. Modellen tar for seg hva som vil være et selskaps beste reaksjon, gitt at rivalenes priser holdes fast. Bertrand-konkurranse bygger altså på selskapers forventninger om konkurrentenes priser (Sørgard, 2003).

Modellen kan benyttes i to forskjellige typer priskonkurranse; priskonkurranse med homogene produkter, og priskonkurranse med differensierte produkter (Sørgard, 2003). I revisjonsbransjen er det en viss grad av produktdifferensiering. *Produktdifferensiering innebærer at man ønsker å få kundene til å oppfatte produktet forskjellig fra andre produkter* (Bjørklund, Skallerud, Sogn-Grundvåg & Grønhaug, 2008). Selv om revisjon i seg selv er nokså standardisert, vil kundene kunne skille de ulike revisjonsselskapene basert på blant annet fremtreden, gjennomføring, kompetanse og relasjoner. Dersom revisjonsselskapene tilbyr tilsvarende tjenester til samme pris, er det noen kunder som naturlig vil foretrekke ett revisjonsselskap, mens andre vil foretrekke andre revisjonsselskap. Tilbydernes merkevare kan derfor være viktig i en kundes valg. Dette kalles horisontal produktdifferensiering, som vil si *at bedriften ikke vil miste alt salget selv om den setter prisen på sitt produkt høyere enn prisen på rivalens produkt* (Sørgard, 2003, s. 67).

En forutsetning i Bertrand modellen er, som nevnt, at hver tilbyder setter sine priser basert på at konkurrentenes priser er faste (Sørgard, 2003). Når alle selskapene har funnet sin optimale pris, og følgelig profitt, gitt konkurrentenes priser, finner man Bertrand-likevekten i markedet. Bertrand-likevekten er en Nash-likevekt, som vil si en tilstand hvor ingen av aktørene kan få et bedre utfall ved å endre sin prisstrategi (Sætra, 2009). I denne likevekten vil ingen av selskapene angre på sitt eget prisvalg, når de ser konkurrentens prisvalg. Med andre ord har ingen incentiv til å endre sin pris (Sørgard, 2003).

Forutsetningen for en Bertrand-likevekt blir oppfylt, dersom selskapenes forventninger til motpartens prisvalg er i overensstemmelse med det som faktisk blir motpartens prisvalg (Sørgard, 2003)². Bertrand-likevekten, og selskapenes optimale pris, finner man der hvor de ulike selskapenes reaksjonskurver krysser hverandre. Selskapenes reaksjonskurver fremkommer av deres reaksjonsfunksjoner. Navnet "reaksjonsfunksjon" er litt misvisende da selskapene handler simultant, og ikke har mulighet til å reagere når de ser konkurrentens valg.

Selskapenes reaksjonsfunksjon utledes av den enkeltes profittfunksjon og den gitte etterspørselen i markedet. Reaksjonsfunksjonen gir uttrykk for et selskaps optimale pris, som en funksjon av konkurrentens pris og de eksogent gitte kostnads- og etterspørselsforholdene. Reaksjonsfunksjonen til et selskap, her *Selskap 1* ($R_1(P_2)$), kan således skrives som:

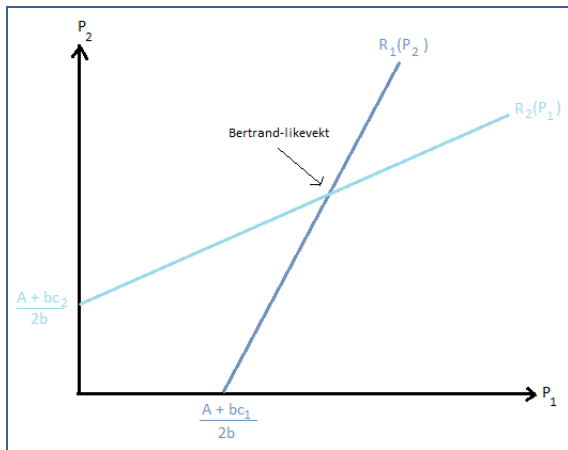
$$P_1 = \frac{A + kP_2 + bc_1}{2b} = R_1(P_2)$$

hvor P_1 og P_2 er prisen til hhv. Selskap 1 og Selskap 2, $0 < k < b$ er konstanter som innebærer at en endring i egen pris har større effekt på eget salg enn en lik endring i konkurrentens pris, A representerer markedets størrelse, og c_1 er Selskap 1s variable kostnad. Selskap 2 vil ha en tilsvarende reaksjonsfunksjon.

Figur 2.3-2 under, viser to selskapers reaksjonsfunksjoner i form av reaksjonskurver.

---

² De resterende avsnitt i kapitlet vil baseres på Sørgard (2003)

Figur 2.3-2 Bertrand-konkurranse

Kilde: Sjørgard (2003), s. 70

Helningen på kurvene er positive. Når en økning i rivalens handlingsvariabel gir en selv incentiver til å øke egen handlingsvariabel, er handlingsvariablene strategiske komplementer (Sjørgard, 2003, s.70). Dette betyr at dess høyere pris konkurrenten setter, desto høyere pris ønsker man selv å sette. Imidlertid ønsker selskapene å oppnå et konkurransefortrinn gjennom å øke prisen mindre enn hva rivalen gjør (Sjørgard, 2003, s.70).

2.3.2 Prisoners` dilemma

Prisoners` dilemma kan oppstå i konkurransesituasjoner med selskaper som produserer hver sine produkter eller tjenester, og hvor disse er svært like. Produktene er likevel ikke perfekte substitutter. Prisoners` dilemma er navnet på en Nash-likevekt, hvor ingen av aktørene har incentiv til å endre egen prisstrategi når de ser konkurrentenes prisvalg. Aktørene havner i denne likevekten ved å følge egen individuell rasjonell adferd, og Prisoners` dilemma fører til at selskapene havner i en situasjon som er det felles verste utfallet for alle selskapene i bransjen. Grunnen til at det kalles Prisoners` dilemma er at det er vanskelig å komme seg ut av denne likevekten. Det eneste som kan få aktørene ut er bindende samarbeidskontrakter. Typisk så vil det være slik at priskonkurranse mellom bedrifter kan resultere i en "prisoners` dilemma"- situasjon (Sjørgard, 2003, s. 57). Dersom en aktør setter ned prisen, og konkurrenten følger etter, vil det utløse svært hard konkurranse.

Samarbeid

En mulighet for å unngå Prisoners` dilemma, er å utøve ytterligere produktdifferensiering. Dersom man likevel skulle havne i en slik situasjon, er bindene samarbeidskontrakter, som nevnt overfor, den eneste muligheten til å komme seg ut av situasjonen. Konkurranselovens §10 tilsier imidlertid at *enhver avtale mellom foretak, enhver beslutning truffet av sammenslutninger av foretak og enhver form for samordnet opptreden som har til formål eller virkning å hindre, innskrenke eller vri konkurransen, er forbudt* (krrl., 2004). Det er altså ulovlig å samarbeide om prissetting i Norge, og et samarbeid kan føre til at konkurransetilsynet griper inn.

Et grunnleggende problem for konkurransemyndighetene er å finne hvor grensen går for hva som er lov. Det å observere at bedrifter ikke konkurrerer, er ikke tilstrekkelig til å trekke noen slutning (Sørgard, 2003, s. 210). Et såkalt *stilltiende* samarbeid som alle er innforstått med, uten avtaler og direkte kontakt, kan derfor tenkes å være av interesse dersom man skulle havne i en prisoners dilemma situasjon.

2.4 Oppsummering

I denne delen har vi tatt for oss agent- og prinsipalteori, og hvorledes denne teorien kan knyttes opp mot revisjonsbehovet. Vi har også sett på ulike faktorer, som kan være med å forklare hvorvidt et selskap med mulighet til fravalg, velger å beholde revisor. En forståelse av disse faktorene, og hva som driver selskapene til de beslutninger de tar, kan således være avgjørende for å kartlegge om selskapene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, velger å benytte seg av muligheten til å fravelge revisor, dersom de får muligheten.

Vi har også sett på utviklingen i Danmark og Storbritannia, som begge har foretatt en ytterligere lempelse av revisjonsplikten. Deres erfaringer kan benyttes som en pekepinn på hvordan økt terskel for omsetning kan tenkes å påvirke revisjonsbransjen Norge.

Videre har vi kartlagt at revisjonsbransjen har karakteristika som oligopol. Oligopolistisk konkurranse vil derfor legge grunnlaget for vår analyse av hvordan de enkelte aktørene i revisjonsbransjen kan påvirke hverandre indirekte, gjennom sine valg av strategier.

KAPITTEL III: METODE OG DATAINNSAMLING

I følge Gripsrud, Olsson og Silkoset (2004) betyr metode en *planmessig fremgangsmåte*. Metode er med andre ord *det å følge en bestemt vei mot et mål* (Tranøy, 2011). Hvilken metode som er best egnet til å besvare vår oppgave, *avhenger både av hva som er vårt mål, hvordan "verden" ser ut, og av hvilke ressurser vi har til disposisjon* (Gripsrud et. al., 2004, s. 12). Da målet med vår oppgave er formalisert i vår problemstilling, med de fem tilhørende underspørsmålene, vil denne delen av oppgaven følgelig gå gjennom vår plan for hvordan å besvare problemstillingen på best mulig måte.

3.1 Valg av forskningsmetode

3.1.1 Analysens formål

Formålet med vår analyse er i første omgang å kunne gi en pekepinn på hva sannsynligheten for fravalg er, for aksjeselskapene med en omsetning på mellom 5 og 10 MNOK, dersom disse får mulighet til å velge bort revisor. I andre omgang ønsker vi å bruke denne sannsynligheten til å kunne si noe om hvordan fravalget kan komme til å påvirke de fem største revisjonsselskapene i Norge. For å kunne gjøre dette må vi først kartlegge dagens fravalg, for deretter å finne ut hva som kjennetegner selskapene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK.

Vårt formål fremkommer av vår problemstilling, som er gjengitt under:

Hvordan påvirkes revisjonsbransjen i Norge, dersom terskelverdien for omsetning økes fra 5 til 10 MNOK?

- a) *Hvor mange og hvilke selskaper har fravalgt revisjon under dagens regler?*
- b) *Hva kjennetegner revisjonskundene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK?*
- c) *Hva er sannsynligheten for fravalg av revisjon, for aksjeselskaper i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, dersom terskelverdien for omsetning økes til 10 MNOK?*
- d) *Hva er de direkte virkningene av økt terskelverdi for omsetning?*
- e) *Hva er de indirekte virkningene av økt terskelverdi for omsetning?*

3.1.2 Forskningsdesign

Forskningsdesignet representerer strukturen og fremgangsmåten for hvordan vi har valgt å besvare vår problemstilling (Saunders, Lewis & Thornhill, 2009). Av Gripsrud et al. (2004, s.58) fremgår det at *valget av design avhenger av hvor mye vi vet om et område, og hvilke ambisjoner vi har med hensyn til å analysere og forklare sammenhenger*. Det skilles mellom tre hovedtyper design: eksplorativt design, deskriptivt design og kausalt design.

Eksplorativt design kalles også utforskende design (Gripsrud et al., 2004). Designet brukes i tilfeller hvor man ønsker å få ny innsikt, stille spørsmål og se et fenomen i nytt lys (Robson, 2011). Designet er spesielt anvendelig i situasjoner hvor man i utgangspunktet vet lite om et saksområde, og hvor man ikke har klare ideer om hvilke sammenhenger som faktisk eksisterer (Gripsrud et. al., 2004). Eksplorativt design blir benyttet når man ikke kan stille klare hypoteser (Sander, 2004a). Designet er således ikke hypotesetestende, men det kan være såkalt *hypotese genererende*, som vil si at det gjennom undersøkelsen kan være *aktuelt å utvikle hypoteser om mulige sammenhenger* (Gripsrud et al, 2004, s.59).

Deskriptivt design kalles også beskrivende design. I følge Gripsrud et. al. (2004, s. 61) er formålet med et deskriptivt design, som navnet tilsier, at man *ønsker å beskrive situasjonen på et bestemt område*. Beskrivelsen kan omhandle nivået på en enkelt variabel, eller sammenhengen mellom én eller flere variabler. Det deskriptive designet er i mange tilfeller knyttet til kvantitative analyseteknikker. Det er også hypotesetestende. Dersom vi ønsker å trekke relativt sikre konklusjoner i forbindelse med en hypotese, er et deskriptivt design nødvendig.

Kausalt design går ut på å forklare årsakssammenhenger (Gripsrud et. al, 2004). I følge Gripsrud et al. (2004, s.65) betyr kausalt design egentlig *at vi benytter en form for eksperiment*. Et Kausalt design brukes med andre ord når man ønsker å finne statistiske sammenhenger mellom to variabler.

Vår problemstilling søker å finne mulige virkninger på revisjonsbransjen, ved økt terskelverdi for omsetning. Vi søker å få ny innsikt på et område, hvor det tidligere ikke er gjort mye forskning i Norge. Mangelen på erfaring trekker i følge Gripsrud et.al (2004) i retning av et

eksplorativt design. Designet blir her også naturlig eksplorativt, ettersom terskelverdien for omsetning faktisk ikke er økt i Norge enda.

Den store fordelen med eksplorativt design er at det er fleksibelt og at det enkelt tilpasser seg endringer (Saunders et al., 2009). Adam and Schvaneveldt (1991), referert til i Saunders et al. (2009, s. 140), argumenterer for at fleksibiliteten ikke betyr fravær av retning i undersøkelsen, men at undersøkelsens fokus i utgangspunktet er bredt og at det blir smalene underveis i forskningsprosessen.

Selv om vår problemstilling i seg selv er eksplorerende, vil de fem underspørsmålene tilknyttet denne ha et eget forskningsdesign. I vårt første underspørsmål ønsker vi å kunne kvantifisere et fenomen – andelen som har fravalgt revisjon frem til i dag. Samtidig ønsker vi å kunne beskrive hva som kjennetegner de selskapene som har benyttet seg av muligheten til fravalg, så langt. Deskriptivt design vil således egne seg best til å beskrive og kartlegge dette fravalget.

I det andre underspørsmålet ønsker vi å kunne beskrive hva som kjennetegner de revisjonskundene med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK. Dette da det er disse selskapene som kan få mulighet til å fravelge revisjon, dersom terskelverdien for omsetning økes. I denne sammenheng er det dermed også naturlig med et deskriptivt design.

Det tredje, fjerde og femte underspørsmålet besvares best med et eksplorativt design. Dette fordi alle disse søker å utforske en situasjon som enda ikke er reel. Scenarioet med fravalg i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, og hvordan dette påvirker revisjonsbransjen i Norge, har enda ikke blitt forsket på. Det er imidlertid gjort flere tilsvarende studier i utlandet, som vi kan bruke både som sammenligningsgrunnlag og holdepunkter.

En vanlig måte å kombinere design på er først å velge deskriptivt design, for deretter å velge eksplorativt design. Saunders et al. (2009, s. 140), bekrefter at deskriptivt design ofte er en del av et eksplorativt design, og at deskriptivt design bør bli brukt som et middel og ikke som et mål i seg selv.

3.1.3 Forskningsmetode

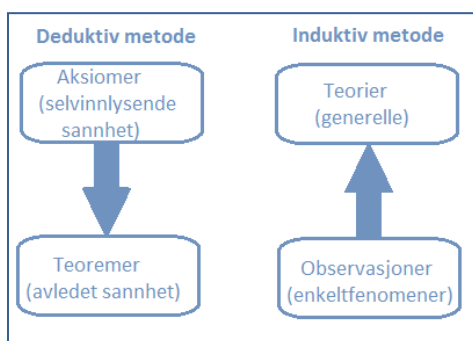
Man kan i hovedsak benytte to ulike typer metoder – induktiv metode og deduktiv metode (Gripsrud et. al, 2004). Deretter må man bestemme seg for om man ønsker en kvalitativ eller kvantitativ studie.

Induktiv versus deduktiv metode

Ved bruk av induktiv metode går forskerne fra "empiri til teori" (Jacobsen, 2000). Forskerne går med andre ord ut med et tilnærmet åpent sinn og samler inn relevant informasjon, for deretter å systematisere og tolke resultatene. Dette danner grunnlag for å kunne komme opp med nye problemstillinger, eller i noen tilfeller også nye teorier (Ulleberg, 2002). Metoden fører til såkalte *induktive* slutninger, dvs. slutninger *fra observasjoner av noen elementer i en kategori til hva som gjelder for alle elementene i kategorien. (...) Disse er ikke nødvendigvis sanne fordi om premissene er sanne* (Gripsrud et.al., 2004, s. 18).

Deduktiv metode kan kalles "fra teori til empiri" (Jacobsen, 2000). Deduktiv metode går ut på å *først skape seg noen forventninger om hvordan virkeligheten ser ut, og dernest gå ut å samle inn empiri for å se om forventningene stemmer overens med virkeligheten* (Jacobsen, 2000, s. 28). Man tar med andre ord utgangspunkt i såkalte *aksiomer*, dvs. innlysende sannheter, eller noe man er helt sikre på (Gripsrud et. al, 2004).

Figur 3.1-1 under, viser forskjellen på induktiv og deduktiv metode.

Figur 3.1-1 Deduktiv vs. induktiv metode

Kilde: Gripsrud et al. (2004), s. 19

I besvarelsen av vårt første og andre underspørsmål benytter vi, som nevnt, et deskriptivt design. For å legge grunnlaget vi trenger i forhold til vår problemstilling, ønsker vi her å gå i bredden og finne det som er typisk. Vi ønsker å kunne kvantifisere og beskrive både de selskapene som i dag har mulighet til å fravelge, og de selskapene som vi mener vil kunne komme til å få samme muligheten i fremtiden.

Når man benytter et deskriptivt design, er det mest vanlig å også benytte en deduktiv metode. Grunnen er at når man ser mer på det generelle, og forsøker å beskrive dette, er det også vanlig å teste at funnene er statistisk signifikante. Vi er imidlertid ikke ute etter statistisk å teste noen hypoteser for sammenheng i vår oppgave. Vi er kun ute etter å finne frekvensen på antallet som har fravalgt revisjon innenfor de ulike omsetningskategoriene under dagens terskelverdi (< 5 MNOK). Samtidig ønsker vi å kunne kategorisere revisjonskundene i omsetningssegmentet fra 5 til 10 MNOK, på bakgrunn av ulike kjennetegn, og også her å undersøke frekvensen for de forskjellige. For vårt formål blir det derfor mer hensiktsmessig å benytte en induktiv metode til å besvare det første og andre underspørsmålet.

For de resterende underspørsmålene benytter vi et eksplorativt design. I henhold til Jacobsen (2000) inneholder den induktive metoden et eksplorativt opplegg, og det er nettopp denne metoden vi velger for å besvare disse underspørsmålene. Ved bruk av en slik metode går man, som nevnt, fra empiri til teori. For å besvare disse spørsmålene er det derfor viktig å gjengi virkeligheten på best mulig måte. Empirien vi skal gå *fra*, vil for disse underspørsmålene, være en kombinasjon av tidligere forskning og de resultatene vi får ved å besvare det første og det andre underspørsmålet.

Oppsummert benytter vi en induktiv metode for alle våre underspørsmål, og også for vår problemstilling. Ettersom påvirkningen på revisjonsbransjen av økt terskel for omsetning ikke er mulig å måle per i dag, vil ikke resultatene av vår analyse være å komme frem til nye teorier. Vi vil i stedet prøve å komme frem til mulige og relevante påvirkninger og hypoteser på sannsynligheten for fravalg og konkurransen i revisjonsbransjen. Disse kan eventuelt testes ut ved en deduktiv metode senere, *dersom* omsetningsgrensen faktisk øker.

Kvalitative versus kvantitative studier

Kortfattet bygger kvalitative studier på teorier om fortolkning og menneskelige erfaringer. Med andre ord omfatter slike studier *ulike former for systematisk innsamling, bearbeiding og analyse av materialet fra samtale, observasjon eller skriftlig tekst* (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2013). Kvalitative data er følgelig vanskelig å tallfeste eller måle (Dalland, 2012).

Kvantitative forskningsmetoder forholder seg til kvantifiserbare størrelser som systematiseres ved hjelp av ulike former for statistisk metode (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2013). Kvantitative data er følgelig målbare enheter (Dalland, 2012). Det er imidlertid viktig å huske på at fortolkning også her inngår som et sentralt ledd, ettersom tall og statistikk ikke er selvforklarende (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2013).

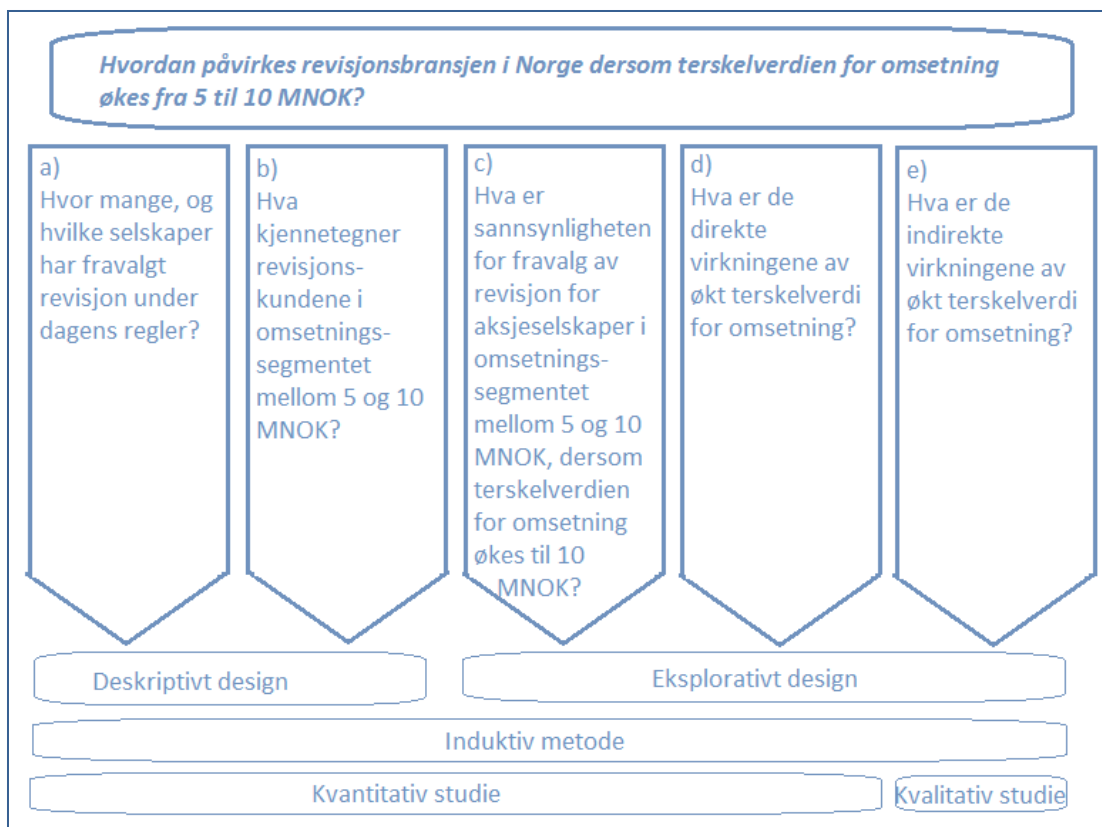
I denne oppgaven benytter vi oss av induktiv metode for alle våre underspørsmål, og i henhold Ulleberg (2002) er denne metoden gjerne forbundet med kvalitative studier. Ulleberg (2002) påpeker imidlertid at begge typer studier, både kvalitative og kvantitative, kan anvendes i ulike forskningsmetodiske retninger. En kvalitativ studie vil her alene, grunnet oppgavens omfang og tidsperspektiv, kun gi data fra noen få aktuelle kandidater. Da vi ønsker å kunne generalisere våre funn, er det derfor hensiktsmessig med data for en større del av populasjonen. Slike data er også lett tilgjengelige, og store deler av vår oppgave er således basert på en kvantitativ studie.

For det siste underspørsmålet er vi imidlertid ikke ute etter å kunne generalisere våre funn, og vi bør i stedet gå i dybden for å få et tilstrekkelig svar. I henhold til Gripsrud et al. (2004) benyttes kvalitative studier blant annet til praktisk markedsanalyse. Dette taler følgelig for en kvalitativ tilnærming, noe vi også har valgt å benytte oss av.

I denne oppgaven ønsker vi følgelig å benytte *både* kvalitative og kvantitative studier. Gripsrud et al. (2004) mener at man ofte vil ha utbytte av å benytte begge type studier i ett og samme forskningsprosjekt. Dette kalles metodetriangulering.

Følgende modell oppsummerer vår forskningsprosess:

Figur 3.1-2 Forskningsprosessen

3.1.4 Trendanalyse

Trendanalyse blir ofte referert til som en metode som benyttes når man samler inn samme type data for flere ulike verdier av en faktor, hvor faktoren for eksempel er tid, eller i vårt tilfelle omsetning (Trend analysis, u.å.). Silver (2012) sier at *when catastrophe strikes, we look for a signal in the noise – anything that might explain the chaos that we see all around us and bring order to the world again*. Med andre ord er målet med trendanalyse, i tillegg til å finne en sammenheng i dataene, å bruke denne sammenhengen til å forklare og gi mening til dataene vi har samlet inn.

En trend kan beskrives som den gjennomsnittlige eller generelle tendensen til at datapunkter i en serie beveger seg i én retning over tid (Trend, u.å.). Trenden er det Silver (2012) refererer til som "the signal". Dette "signalet" beskriver den underliggende bevegelsen til dataene. Trenden kan dermed brukes til å si noe om områder hvor det ikke er samlet inn informasjon, dvs. at den kan benyttes som utgangspunktet for prognostisering.

Underliggende for all trendanalyse er antagelsen om at en dataserie, i det enkleste tilfellet, kan deles opp i en trend og såkalt "støy" (Pindyck & Rubinfeld, 1998). I hovedsak finnes to typer trender, deterministiske og stokastiske. Deterministisk trend betyr at vi ikke tar særlig hensyn til støyet i dataene, verken type støy eller støyets kilde. Trenden fortsetter dermed å vokse eller avta i sin faste rytme, uavhengig av støyet i dataene. En stokastisk trend vil derimot i større grad ta hensyn til støyet. Støy, i form av ulike sjokk til trendkomponenten, vil ved en stokastisk trend være permanente (Balke, 1991). Den fremtidige trenden vil derfor ikke bare avhenge av sin fast økende eller avtagende rytme, men også summen av alle tidligere sjokk. En stokastisk trend er således mye vanskeligere å prognostisere, da usikkerheten vil øke jo lenger frem i tid vi prognostiserer dataserien. Mange vil likevel påstå at dette er en mer realistisk type trend, særlig når det er snakk om ulike former for tidsseriedata.

Deterministiske trender gir ofte mindre presise prognoser, enn de stokastiske trendmodellene, men de gir likevel en enkel, billig og ganske akseptabel prognose (Pindyck & Rubinfeld, 1998). Vi vil derfor i denne oppgaven begrense oss til deterministiske modeller.

I henhold til Microsoft Office (u.å. c) sin elektroniske veiledning, finnes det i hovedsak seks ulike typer deterministiske trender:

- Lineær
- Logaritmisk
- Eksponentiell
- Geometrisk
- Polynomisk
- Glidende gjennomsnitt

For å finne ut hvilken type trend som passer best til et sett med data, kan man blant annet se på et plott av dataene og sammenligne dette med beskrivelsen av de ulike trendene. I tillegg finnes et mål på hvor godt trenden passer til dataene, for de trendlinjene som benytter minste kvadraters metode, kalt R-kvadrert (Microsoft Office, u.å. b). R-kvadrert er et tall mellom 0 og 1, som viser samsvaret mellom de beregnede verdiene for en trendlinje og de faktiske dataene. Jo høyere dette tallet er, jo større er samsvaret.

Minste kvadraters metode er en metode for behandling av observasjonsmaterialet (Minste kvadraters metode, 2005-2007). Metoden brukes når man skal finne en teoretisk sammenheng ut fra observerte verdier. Den teoretiske sammenhengen velges slik at det kvadrerte avviket mellom de faktiske observasjonene og løsningen blir minst mulig under gitte betingelser.

Tallet R-kvadrert er gitt ut fra følgende formel (Microsoft Office, s.a. a):

$$R^2 = 1 - \frac{SSE}{SST}$$

hvor SSE (squared sum of errors) er summen av kvadrerte feilledd, mens SST (total sum of squares) er totalvariansen til y-variabelen.

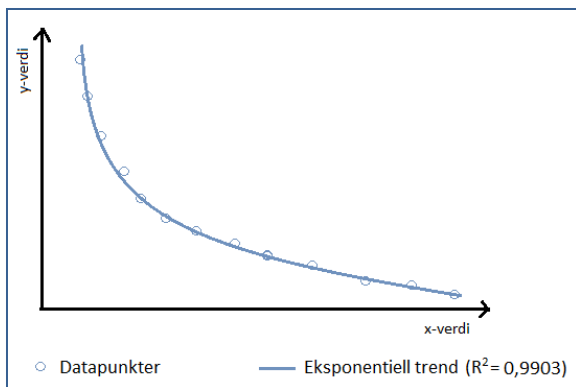
Vi vil i fortsettelsen gå nærmere inn på de typene deterministiske trender, som er mest relevante for vår oppgave. I tillegg vil vi til slutt ta for oss en spesiell type kurve, som i mange sammenhenger blir brukt til å beskrive en type fenomen.

Eksponentiell trend

En eksponentiell trendlinje er en buet linje, som benyttes når dataverdiene enten øker eller reduseres med stadig økende hastighet. En eksponentiell trendlinje benytter følgende ligning til å beregne minste kvadraters metode gjennom punktene (Microsoft Office, u.å. b):

$$y = ce^{bx}$$

hvor c og b er konstanter, og e er basen for den naturlige logaritmen. Figur 2.4-1 viser et eksempel på en synkende eksponentiell trendlinje:

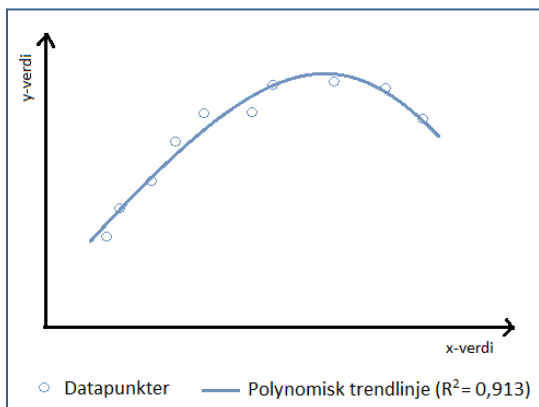
Figur 3.1-3 Eksempel eksponentiell kurve

Polynomisk trend

En polynomtrendlinje benyttes gjerne når det er svingninger i dataene (Microsoft Office, u.å. b). For å bruke denne typen trendlinje må man bestemme seg for hvor mange ordner polynomet skal ha. Dette avhenger av hvor mange svingninger dataene har. Vanligvis har en polynomtrendlinje i orden 2, kun én topp eller dal, mens i orden 3 har den én eller to topper eller daler. En polynomtrendlinje benytter følgende ligning for å beregne minste kvadraters metode gjennom punkter:

$$y = b + c_1x + c_2x^2 + c_3x^3 + \dots + c_6x^6$$

der b og $c_1 \dots c_6$ er konstanter. Figur 2.2-2 viser et eksempel på en typisk polynomtrendlinje:

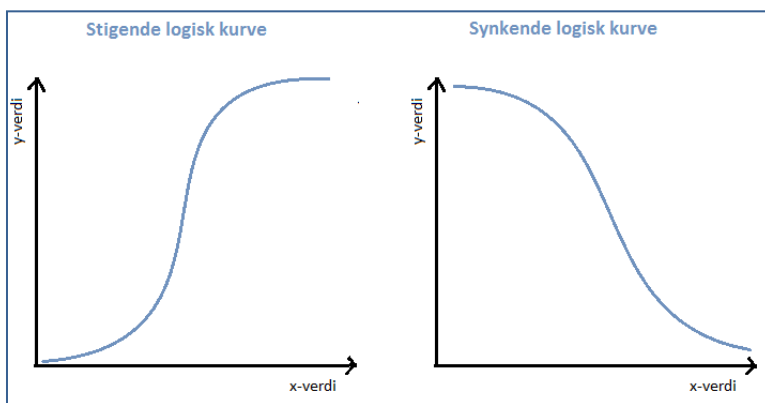
Figur 3.1-4 Eksempel polynomisk trendlinje

Logisk kurve

Den såkalte logiske kurven – logistic curve – også kalt Sigmoid kurven, er en type kurve som ofte benyttes i forbindelse med prognoser på biologiske faktorer (Nonlinear Regression and Curve Fitting [NLREG], u.å.). Kurven er s-formet, og gitt av følgende funksjon:

$$y_t = \frac{1}{k + ab^t}$$

Når kurven er stigende ligger konstanten b mellom 0 og 1, mens b er større enn 1 i tilfellet når kurven er synkende. Grafen under gir et bilde av begge typene.

Figur 3.1-5 Eksempel logiske kurver

Den stigende kurven er vanligst. Her stiger kurven gradvis i startfasen, for deretter å stige hyppigere mot midten. Kurven slakker deretter ut mot kurvens slutfase, hvor den flater ut. Kurven har her en eksponentiell vekst i starten. Deretter når den et punkt hvor vekstraten begynner å avta, helt til kurven når en asymptote, K , som kalles for kapasitetsgrensen til miljøet

I det andre tilfellet av kurven, synkende kurve, avtar den sakte i starten, før kurven får fart på seg nedover. Etter hvert flater kurven ut. I dette tilfellet har kurven en eksponentielt fallende trend i slutten.

Disse logiske kurvene er med andre ord en miks av både eksponentielle kurver og såkalte rasjonelle kurver (Mueller, u.å.). Kurvene er imidlertid såpass ofte benyttet og opptrer i så mange sammenhenger, at de har fått sitt eget navn, nemlig *logiske kurver*.

3.2 Datainnsamling

Oppsummert kan vi nå si at vi i hovedsak ønsker å besvare oppgavens problemstilling ved hjelp av eksplorativt design og induktiv metode. Vi ønsker å benytte både en kvantitativ og kvalitativ tilnærming for å utforske hvordan en lemping av revisjonsplikten kan påvirke de fem største revisjonsselskapene i Norge. Det er, som nevnt, en kvantitativ tilnærming som står i hovedfokus. Den kvalitative tilnærmingen ønsker vi kun å bruke i forbindelse med den siste delen av besvarelsen, hvor vi analyserer hvordan Big 5 kan påvirkes indirekte ved økt terskel for omsetning.

3.2.1 Databehov

For å kunne si noe om hvordan økt terskelverdi for omsetning kan påvirke revisjonsbransjen, trenger vi, for det første, å vite hvilke type revisjonskunder som ligger i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK. Vi trenger også å vite den relative fordelingen av disse mellom revisjonsselskapene.

For det andre, trenger vi informasjon som kan benyttes til å kartlegge sannsynligheten for at kundene i segmentet kommer til å fravelge revisjon, dersom dette blir valgfritt. I denne forbindelse må vi innhente data på de selskaper som allerede har fravalgt revisjon under dagens regler, og som således har en omsetning under 5 MNOK. Deretter benytter vi teori og tidligere forskning til å sette opp en sannsynlighetskurve. Vi behøver dermed to kvantitative datasett, som går i bredden og undersøker mange enheter.

3.2.2 Datainnsamling

Det første datasettet inneholder aksjeselskaper som per i dag har fravalgt revisjon, og ergo har en omsetning under 5 MNOK. Det andre datasettet inneholder de aksjeselskaper som har en omsetning mellom 5 og 10 MNOK.

Vi vil i det følgende ta for oss en oppsummerende beskrivelse av datainnsamlingen for de ulike datasettene. For en utfyllende og detaljert beskrivelse henvises det til vedlegg 3.1.

Kvantitativt datasett – bedrifter som har fravalgt revisjon under dagens regler

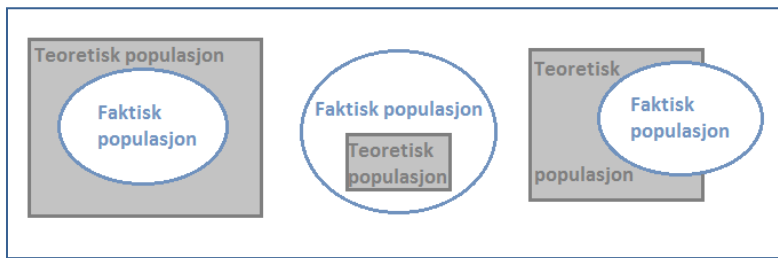
Formålet med å hente inn datasettet er å kunne si noe om hvor mange og hvilke selskaper som har fravalgt revisjon per i dag. Deretter ønsker vi å sette opp en kurve som viser hvor stor andel av selskapene, innenfor ulike omsetningskategorier, som har benyttet seg av muligheten til fravalg. Denne kurven vil videre fungere som et utgangspunkt for en sannsynlighetskurve for fravalg, for selskapene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK.

Sett i forhold til datasettets formål, er det mest hensiktsmessig å innhente informasjon om hele populasjonen, en såkalt totalpopulasjonsundersøkelse. Vi vil med en slik type undersøkelse i utgangspunktet ikke få noen statistisk usikkerhet, hvilket er en stor fordel for den type informasjon som vi er ute etter. Vi innhenter derfor et datasett fra Bisnode, per 3. oktober 2013, over alle de selskaper som har fravalgt revisjon. Samtidig innhenter vi informasjon om ulike kjennetegn ved disse selskapene.

Når vi utfører en totalpopulasjonsundersøkelse er det viktig å kontrollere at vi får alle selskapene i populasjonen med oss inn i vårt datasett. Gjør vi ikke dette, kan undersøkelsen fort få karakteristika som en utvalgsundersøkelse. Vi skiller mellom den teoretiske og den faktiske populasjonen (Jacobsen, 2000). Den teoretiske populasjonen er alle enheter vi ønsker å trekke slutninger om. I vårt tilfelle er dette alle aksjeselskaper som har benyttet seg av muligheten til fravalg, med den forutsetning at de tidligere har hatt revisor. Den faktiske populasjonen er den gruppen selskaper vi faktisk kan innhente informasjon om. Blir den faktiske populasjonen for liten, har vi ikke lenger en totalpopulasjonsundersøkelse.

Dekningsfeil kan oppstå til tross for at vi foretar en totalpopulasjonsundersøkelse (Gripsrud et al., 2004). Dette som følge av at registeret vi trekker selskapene i populasjonen fra, enten inneholder selskaper som egentlig ikke skulle vært med i vår populasjon, eller mangler selskaper som skulle vært med (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, 2010). Dekningsfeil skyldes følgelig *at den populasjonen vi ønsker å uttale oss om, ikke er dekket godt nok i vår*

utvalgsramme (Gripsrud et al., 2004, s.159). Figur 3.2-1 under viser på hvilke ulike måter vi kan få dekningsfeil.

Figur 3.2-1 Dekningsfeil

Kilde: Gripsrud et al. (2004), s. 145

Bisnode får i utgangspunktet sin informasjon fra Brønnøysundregistrene. Vi velger derfor å kontrollere vårt datasett mot Brønnøysunds kunngjøringsregister. Vi finner et uvesentlig avvik på 267 observasjoner, og konkluderer følgelig med at vi har klart å innhente informasjon om hele populasjonen av aksjeselskaper som har fravalgt revisjon frem til 3. oktober 2013. Totalt utgjør datasettet i utgangspunktet 57 936 observasjoner av fravalg.

I vår oppgave ønsker vi å se på hvilke virkninger økt terskelverdi for omsetning kan få for *revisjonsselskapene*. Det betyr at de selskaper som fravelger revisor i stiftelsesåret, ikke er relevante fravalg for oss. Vi fjerner derfor alle fravalg, gjort i stiftelsesåret.

Vårt datasett er en historisk logg. Det betyr at selskaper som har fravalgt revisor flere ganger, også opptrer flere ganger i datasettet. For å korrigere dette, velger vi å fjerne alle fravalgene, utenom det første, for de selskapene dette gjelder. Dette på grunn av at vi ikke anser de siste fravalgene som reelle. Samtidig inneholder vårt datasett selskaper som har valgt revisor tilbake etter at de benyttet muligheten til fravalg. Da det i tidligere undersøkelser (Vestrum & Gjerding – Smtih, 2012) har vist seg at antallet slike tilfeller er svært få, har vi valgt ikke å følge dette videre opp.

I henhold til Aksjelovens §7-6 (2. Ledd) skal verdien for omsetning og balansesum baseres på årsregnskapet for siste regnskapsår. Da vårt datasett, som nevnt, er en logg, har selskapene fravalgt i forskjellige år. Vi ser dermed til at vår analyse baserer seg på selskapenes omsetning for året før fravalgsåret.

Det er imidlertid ikke alle selskapene i vårt datasett som har oppgitt regnskapstall, og som således også mangler beløp på omsetning. I tillegg finner vi noen få selskaper som er registrert med en omsetning på mer enn 5 MNOK i året før fravalgsåret. Ingen av disse selskapene får være en del av vårt datasett, i og med at vi skal sette opp en kurve over fravalget basert på omsetning. Vi velger derfor å fjerne disse.

Vi står igjen med et datasett som inneholder 54 283 observasjoner, og som følgelig utgjør vår faktiske populasjon. Disse observasjonene er det antall selskaper som har fravalgt revisjon per 3. oktober 2013, samtidig som at de tilfredsstiller våre krav.

Kvantitativt datasett – bedrifter med en omsetning på mellom 5 og 10 millioner

Formålet med dette datasettet er å kunne si noe om hvilken type selskaper som, etter vår oppfatning, kan få muligheten til å fravelge revisjon, dersom terskelen for omsetning økes. Dette er i utgangspunktet aksjeselskaper, som i dag, har en omsetning mellom 5 og 10 MNOK. For det første ønsker vi å benytte datasettet, sammen med tidligere forskning, til å prøve å si noe om sannsynligheten for fravalg, dersom revisjon blir frivillig. Videre ønsker vi å kunne bruke datasettet til å kartlegge den relative vekten mellom revisjonsselskapene i dette kundesegmentet. Dette for å kunne si noe om hvordan en eventuell økt terskel for omsetning kan påvirke Big 5.

Vi benytter datainformasjonstjenesten RavnInfo for å hente ned informasjon om aksjeselskaper med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK. Vi henter informasjon om hele populasjonen, og foretar dermed igjen en totalpopulasjonsundersøkelse. Vi må derfor avstemme populasjonen, for å forsikre oss om at den er fullstendig. Vi kontrollerer at antall selskaper i RavnInfo, per 30. juni 2013, er det samme antallet som oppgitt i Brønnøysundregistrenes halvårsrapport. Vi får et uvesentlig avvik på 69 selskaper. I tillegg har vi fått bekreftet på mail at databasen til RavnInfo var oppdatert per 11. september 2013 (da datasettet ble hentet ut). Totalt utgjør datasettet 19 953 selskaper med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK.

Vi ønsker kun å se på de selskapene i dette omsetningssegmentet som faktisk vil kunne få muligheten til å fravelge revisjon, dersom terskelen for omsetning øker. Dette fører til at en del selskaper blir fjernet fra vårt datasett. For det første luker vi ut selskapene som ikke har

levert årsregnskap siden 2010. Med andre ord beholder vi kun de selskaper som har levert årsregnskap for enten 2011, 2012 eller 2013. Vi godtar litt ulikheter grunnet avvikende regnskapsår, samt det faktum at vi hentet ut tallene fra RavnInfo kort tid etter fristen for den elektroniske innleveringen av årsregnskapet for 2012.

Videre tar vi hensyn til Revisorlovens §2-1 (5. Ledd), som sier at aksjeselskaper som er morselskap, eller utarbeider konsernregnskap, uansett er revisjonspliktige. Ved å gjøre et raskt søk på RavnInfo, finner vi en oversikt over de selskaper som må utarbeide konsernregnskap. Vi gjør så et søk for å se om vi finner noen av disse selskapene igjen i vårt datasett, og i de tilfeller vi finner en match, fjernes selskapet fra vårt datasett.

Hensynet til morselskap skapte imidlertid problemer, da et morselskap er definert ved at det har *bestemmende innflytelse over et annet selskap* (asl., 1997). Bestemmende innflytelse vil si stemme- eller eierandel på mer enn 50 % (Nærings- og Handelsdepartementet, 2004). Vi tok imidlertid kun hensyn til eierandel her, da informasjon om stemmeandel ikke lot seg spore. Hvorvidt et selskap hadde en eierandel i et annet selskap, samt denne eierandelens størrelse, fant vi på RavnInfo. Selskapene i vårt datasett, med en eierandel på mer en 50 % i et annet selskap, ble dermed fjernet.

Revisorlovens §2-1 (5. ledd) sier også at enkelte selskap kan være underlagt ubetinget revisjonsplikt gjennom annen særlovgivning. Dette tar vi hensyn til ved å gå inn på Finanstilsynets hjemmesider og finne frem konsesjonsregisteret. Vi kontrollerer om noen av selskapene i vårt datasett finnes i dette registeret. Vi finner ingen selskap i vårt datasett som er underlagt konsesjon.

Videre ønsker vi å fjerne de selskaper som har åpnet for konkurs, da det er en stor sannsynlighet for at disse *faktisk* går konkurs. Om de gjør det, vil de ikke ha mulighet til å fravelge revisjon i fremtiden dersom det blir frivillig. Vi gjør igjen et søk på kunngjøringsdatabasene til Brønnøysundregistrene, men denne gangen på de selskaper som har åpnet for konkurs fra 1. januar 2012 til 30. oktober 2013. Vi fjerner deretter de selskaper i vårt datasett som vi finner at har åpnet for konkurs, hvilket er tilfellet for 274 selskap.

Datasettet vårt består nå av 19 327 selskaper, og disse utgjør således vår faktiske populasjon.

3.2.3 Primærdata og sekundærdata

Man skiller gjerne mellom to ulike typer data; primærdata og sekundærdata. Primærdata *innebærer at forskeren samler inn opplysningene for første gang* (Jacobsen, 2000, s. 124). Informasjonen som hentes inn kommer direkte fra kilden, og dataene blir skreddersydd til å besvare problemstillingen.

Sekundærdata er data som er *samlet inn for andre formål* (Gripsrud et al., 2004, s. 78), og bruk av slike data er derfor *en sekundær anvendelse*. Bruk av sekundærdata vil således være billigere, samtidig som det er en rask måte å få inn informasjon på. Sekundærdata må likevel generelt vurderes på samme måte som primærdata. Dette da sekundærdata også en gang har vært primærdata, ved at dataene har blitt samlet inn til et bestemt formål.

Dataene i begge våre kvantitative datasett er hentet fra såkalte sekundærkilder. De er hentet fra det som Aaker, Kumar og Day (2004), referert til i Gripsrud et al. (2004, s.80), kaller offentlige kilder – dvs. *eksterne kilder til informasjon som er offentlig tilgjengelige*. I tillegg er våre data bokholderidata, dvs. *skriftlige transaksjoner med systematisk arkivering* (Høyvik, 2003), som er samlet inn og lagret på grunn av sin økonomiske eller administrative verdi.

Under følger en liste av hvor våre data er hentet fra:

- Selskaper som har fravalgt revisjon, per 3. oktober 2013, er hentet fra Bisnode hvor opprinnelig kilde er offentlig årsregnskap innsendt til Brønnøysundregistrene.
- All informasjon forbundet med *totale antall* selskaper er hentet fra RavnInfo. Opprinnelig kilde er offentlige årsregnskap innsendt inn til Brønnøysundregistrene.
- Selskaper med en omsetning på mellom 5 og 10 MNOK, er hentet fra RavnInfo. Opprinnelig kilde er offentlige årsregnskap fra Brønnøysundregisteret.

3.2.4 Beskrivelse av populasjonene og presentasjon av variablene

Undersøkelsene i denne oppgaven tar utgangspunkt i våre to kvantitative datasett. Disse datasettene er, som nevnt, hentet fra hver sin populasjon av aksjeselskaper, og begge søker å dekke inn hele populasjonen. Fra datasettene tar vi ut ulike frekvenstabeller basert på

forskjellige variabler, og variablene ses opp mot hverandre og relevant teori. Variablene er ulike beskrivelser av, eller kjennetegn på, selskapene i populasjonen.

Under følger en beskrivelse av datasettene i en tabellarisk form. Tabell 3.2-1 og 3.2-2 tar for seg alle aktuelle variabler, som vi har innhentet informasjon om, for de ulike selskapene. Videre viser tabellene hvor mange gyldige observasjoner det er innenfor hver variabel, og hvor mange selskaper denne variabelen ikke er oppgitt for. Tabellene viser også den minste, den største, samt gjennomsnittsverdien for en variabel i de tilfeller hvor det er aktuelt.

Selskaper som har fravalgt revisjon:					
Variabler	Antall gyldige observasjoner	Antall ikke gyldige observasjoner	Maks verdi*	Minste verdi*	Gjennomsnitt*
Organisasjonsnummer	54 283	-	IA	IA	IA
Foretaksnavn	54 283	-	IA	IA	IA
Organisasjonsnummer tidligere revisor	54 283	-	IA	IA	IA
Navn tidligere revisor	54 283	-	IA	IA	IA
Fravalgsår	54 283	-	2013	2011	2011,28
NACE-kode på bransje	53 511	772	IA	IA	IA
NACE tekst = Navn på bransje	53 511	772	IA	IA	IA
Registreringsår	54 283	-	2012	1988	2002,18
Selskapsform	54 283	-	IA	IA	IA
Antall ansatte 2013	50 125	4 158	1 531	0	1,14
Fylke	54 283	-	IA	IA	IA
Differanse stiftelses og fravalgsår	54 283	-	25	1	9,10
Kommunennummer	54 283	-	IA	IA	IA
Kommune	54 283	-	IA	IA	IA
Omsetning året før fravalgsåret	54 283	-	4 999	6 421	949
Ordinært resultat året før fravalgsåret	54 283	-	30 336	49 876	103
Revisjonshonorar året før fravalgsåret	49 079	5 204	482	1	11,67

* tallstørrelser oppgitt i hele tusen

Tabell 3.2-1 Tabellarisk fremstilling av datasett - fravalg per i dag

Selskaper med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK, som kan komme til å kunne fravelge revisjon:					
Variable	Antall gyldige observasjoner	Antall ikke gyldige observasjoner	Maks verdi*	Minste verdi*	Gjennomsnitt*
Organisasjonsnummer	19 327	-	IA	IA	IA
Foretaksnavn	19 327	-	IA	IA	IA
Forretningsadresse	18 308	1 019	IA	IA	IA
Postnummer	19 327	-	IA	IA	IA
Forretningspoststed	19 327	-	IA	IA	IA
Bransjekode	19 307	20	IA	IA	IA
Regnskapsår	19 327	-	2013	2011	2011,97
Omsetning	19 327	-	9 999	5 000	7 102
Omsetningskategori	19 327	-	5	1	2,62
Antall ansatte	19 197	130	174	0	5,64
Driftsresultat	19 318	9	19 246	- 152 250	679
Årsresultat	19 318	9	568 805	- 1 557 585	361
Revisornavn	18 901	426	IA	IA	IA
Kommune	19 327	-	IA	IA	IA
Fylke	19 327	-	IA	IA	IA
Revisjonsutgifter	17 403	1 924	409	- 22	26
Regnskapsfører	19 327	-	IA	IA	IA
Regnskapsfører dummy (1= regnskapsfører)	19 327	-	1	-	0,69
Antall aksjonærer	19 245	82	47	0	2

* tallstørrelser oppgitt i hele tusen

Tabell 3.2-2 Tabellarisk fremstilling av datasett – omsetningssegment 5 - 10 MNOK

3.2.5 Evaluering av metode: Reliabilitet og validitet

Undersøkelser skal i henhold til Jacobsen (2000, s.205) *alltid forsøke å minimere problemer knyttet til gyldighet (validitet) og pålitelighet (reliabilitet)*. Vi skal derfor holde oss kritiske til det vi har samlet inn.

Reliabilitet

Reliabilitet knytter seg til *pålitelighet*, dvs. om en undersøkelses konklusjoner er til å stole på (Jacobsen, 2000). Reliabilitet kan defineres som *en målemetodes grad av stabilitet og konsistens i målingene* (Reliabilitet, 2005-2007). Med andre ord refererer det seg til *hvor godt vi måler det vi måler* (Gripsrud et al, 2004, s.123), og i hvilken grad våre studier og analytiske prosedyrer vil gi konsistente funn (Saunders et al.,2009, s.156).

Reliabilitet tar altså for seg hvordan undersøkelsen er gjennomført. Da vi ønsker at undersøkelsen skal kunne få det samme svaret om den utføres flere ganger, må de ulike leddene i måleprosessen være fri for unøyaktigheter (Sander, 2004b). Man snakker ofte om

målefeil, som er forskjellen mellom målt verdi og sann verdi for en enkeltmåling (Halbo, u.å.). Jo mindre man har av slike feil, jo mer reliabilitet eller pålitelighet har undersøkelsen.

Målefeil kan deles opp i to forskjellige typer unøyaktigheter; tilfeldige feil og systematiske feil (Gripsrud et al., 2004). I følge Halbo (u.å.) er

den tilfeldige feilen forskjellen mellom en måling og et stort antall målinger av den samme størrelsen, utført under de samme betingelsene. Den systematiske feilen er forskjellen mellom middelverdien av et stort antall målinger utført under samme betingelser og den sanne verdien. En systematisk feil vil gi et avvik hver gang vi måler.

De tilfeldige feilene oppstår gjerne i studier som baserer seg på å undersøke et tilfeldig utvalg enheter. Dette fordi man, per definisjon, ikke vil få det samme utvalget dersom man gjør undersøkelsen flere ganger. Begge våre kvantitative datasett er totalpopulasjonsundersøkelser. Vi vil derfor, naturlig nok, ikke ha en like stor risiko for slike tilfeldige feil, og disse vil være tilnærmet lik null i vår undersøkelse.

I vår datainnsamling har vi hovedsakelig benyttet oss av sekundærdata fra Brønnøysundregistrene og RavnInfo (Bisnode). Brønnøysundregistrene er en av Norges tre sentrale kilder til informasjon om samfunn og næringsliv (Løwendahl & Wenstøp, 2013). De er en datainformasjonstjeneste organisert som en etat under Nærings- og Handelsdepartementet (Brønnøysundregistrene, u.å.). *Målet for etaten er å bidra til økt økonomisk trygghet og effektivitet både i næringslivet og samfunnet generelt* (Løwendahl & Wenstøp, 2013, s.36).

Da foretak og organisasjoner er pålagt å sende inn sin regnskapsinformasjon til Brønnøysundregistrene, er Brønnøysundregistrene svært nær primærkilden til informasjon. De er avhengig av folkets tillitt for å overleve, og ønsker derfor å levere data med høy pålitelighet. Da Brønnøysundregistrene også er underlagt offentlig tilsyn, ser vi de som en relativt reliabel kilde. RavnInfo henter igjen sin informasjon fra Brønnøysundregistrene. Denne påliteligheten vil derfor "smitte over" på RavnInfo.

Imidlertid kan tilfeldige og systematiske feil likevel forekomme både fra Brønnøysundregistrenes og RavnInfos (Bisnodes) leveranser. Da vi selv står ansvarlig for

innholdet i vår studie, er vi klar over den risikoen dette medfører. Alle dataopplysningene som er hentet inn, er blitt behandlet og formidlet av andre. En systematisk feil knytter seg blant annet til feile registreringer i Brønnøysundregistrene. Dette kan føre til at informasjonen tilknyttet selskapene i våre datasett blir feil. Samtidig vil etterheng i informasjonsovergangen fra Brønnøysundregistrene til RavnInfo også kunne redusere vår oppgaves reliabilitet.

Dekningsfeil er en annen mulig kilde til systematiske feil. Slike oppstår når vi bearbeider våre data, og fjerner (eventuelt legger til) selskaper som vi mener at ikke skal være en del av vår populasjon. For å påse at all informasjonen vi har innhentet er oppdatert og fullstendig, har vi derfor foretatt en avstemming av våre datasett (hentet fra RavnInfo) mot Brønnøysundregistrene. Denne avstemmingen gav små, ikke signifikante, avvik noe som tilsier at datasettenes reliabilitet i forhold til dekningsfeil er god.

Validitet

Reliabilitet og validitet er tett knyttet sammen, og reliabilitet er en forutsetning for validitet (Gripsrud et al., 2004). En undersøkelse kan derfor ha høy reliabilitet uten at den har høy validitet. Med andre ord er ikke reliabilitet en garanti for validitet.

Validitet defineres gjerne som *"gyldighet"*, men kan kanskje bedre forstås som *"holdbarhet" eller dokumentarbarhet* (Validitet, 2005-2007). Man kan stille seg spørsmålet: er det en årsakssammenheng mellom variablene som måles (Saunders, et al., 2009)? Dersom variablene vi måler mangler validitet, og årsakssammenhengen ikke er til stede, står vi i fare for å trekke feilaktige slutninger (Sander, 2004c). Validitet dreier seg derfor *om hvor godt man måler det som man har til hensikt å måle* (Gripsrud et al., 2004, s.72).

Jacobsen (2000) skiller mellom ekstern validitet og intern validitet. Ekstern validitet handler om i hvilken grad våre forskningsresultater kan generaliseres, dvs. hvorvidt våre funn er aktuelle i andre forskningssituasjoner (Saunders et al., 2009). Da begge våre kvantitative datasett tar for seg en hel populasjon, vil ikke generalisering relatere seg til hvorvidt resultatene er aktuelle for andre deler av populasjonen. I stedet vil det referere seg til om våre resultater kan overføres til et senere tidspunkt. For å redusere risikoen for lav ekstern validitet, baserer vi oss derfor på tidligere forskning, både i Norge og andre land.

Intern validitet *går på om resultatene oppfattes som riktige* (Jacobsen, 2000, s. 206). Begrepet *riktig* beror her på hva andre mennesker oppfatter som riktig. *I praksis betyr dette at vi bare kan argumentere for at en beskrivelse er riktig hvis andre er enig i beskrivelsen* (Jacobsen, 2000, s.206).

Den interne validiteten kan testes på to ulike måter: ved å kontrollere våre undersøkelser og konklusjoner mot andre fagfolk, annen empiri og teori, eller kritisk å gjennomgå resultatene selv (Jacobsen, 2000). For å validere vår funn har vi sendt ut mail til 12 selskaper i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, 6 sentrale personer i Big 5 og Norges Autoriserte Regnskapsføreres Forening [NARF]. Vi har stilt åpne spørsmål, uten å legge frem våre resultater på forhånd. Dette slik at respondentene ikke skal bli påvirket av våre funn.

Vi må likevel være kritiske da svarene vi mottar er basert på meningene til et utvalg markedsaktører. Det er dermed ikke sikkert at disse svarene reflekterer det som faktisk vil være tilfellet, dersom terskelen for omsetning øker. Vi har kun mottatt svar fra 4 respondenter blant selskapene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK.

Som nevnt over, henter vi våre data fra sekundærkilder. Da dataene er innhentet til et annet formål, og behandlet i henhold til dette, kan våre resultater bli utsatt for ulike skjevheter og følgelig avvike fra det vi ønsker. Oppgavens validitet kan således bli lavere ved bruk av sekundærkilder, enn ved bruk av primærkilder. Imidlertid har Brønnøysundregistrene og RanvInfo gjort lite behandling av regnskapstallene vi henter ned. Det er derfor liten sannsynlighet for at andre skal oppfatte våre resultater på en annen måte enn oss.

Basert på det overstående er det sannsynlig at vår oppgave har en relativt høy grad av reliabilitet, men potensielt lavere validitet. Våre data er dermed pålitelige, noe som gjør dem egnet til å belyse vår problemstilling, selv om det eksisterer en risiko i forbindelse med våre prognoser.

KAPITTEL IV: ANALYSE

Vi vil i dette kapitlet besvare problemstillingens fem underspørsmål. Vi har delt kapitlet i fem deler; en del for hvert underspørsmål. Til sammen legger disse grunnlaget for det femte kapitlet, hvor selve problemstillingen besvares.

4.1 Fravalget under dagens regler

Vi vil i denne delen gjøre en deskriptiv analyse av selskapene som har fravalgt revisjon mellom 1. mai 2011 og 3. oktober 2013. Vi vil først si noe om hvor mange som har fravalgt revisjon, og hvorledes fravalget har fordelt seg over tid. Deretter presenteres ulike kjennetegn ved selskapene.

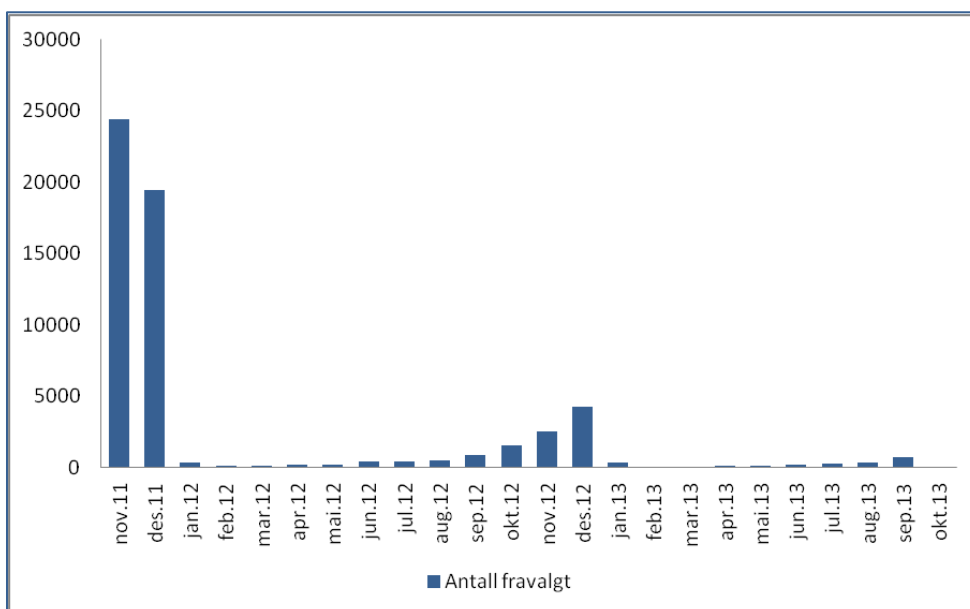
Grunnet oppgavens tidsperspektiv, ønsker vi i utgangspunktet å legge resultatene til Vestrum og Gjerding – Smith (2012) til grunn for vår analyse av hva fravalget kan bli, dersom terskelverdien for omsetning økes. Dette studiet ble imidlertid gjort våren 2012, og tok for seg virkningene per 31. desember 2011, kun åtte måneder etter at fritaket ble innført i Norge. Som vi vet fra Danmark, økte fravalgsprosenten med nesten 15 % fra 2007 til 2009. Dette i en periode da terskelverdiene lå på et fast nivå. Vi ønsker derfor å gjøre en kontroll på hvorvidt funnene til Vestrum og Gjerding – Smith (2012), fremdeles er gjeldende. Vi ønsker kun å kontrollere om vi kan finne de samme tendensene, ved frekvensmåling innenfor ulike variabler, og er ikke ute å stadfeste noen signifikante sammenhenger. Faktorene vi ønsker å teste er omsetning, geografisk plassering og bransje. Når det gjelder både disse, og de øvrige faktorene presentert i oppgavens teorikapittel, velger vi å ta resultatene til Vestrum og Gjerding – Smith (2012) for gitt, *dersom* tendensene i de faktorene vi tester ikke har endret seg vesentlig. Selve testingen presenteres fortløpende, i forbindelse med de relevante faktorene som kjennetegner selskapene.

Det er verdt å merke seg at alle beregnede andeler av et *totalantall*, uansett hvilke variabler vi ser på, vil være litt lavere når vi ser på fravalget per 3. oktober 2013, sammenlignet med Vestrum og Gjerding – Smith (2012) sine tall per. 31. desember 2011. En av grunnene til

dette er at Vestrum og Gjerding – Smith tok flere hensyn da de fant frem til sin totalpopulasjon, noe som førte til at flere selskaper ble luket ut. Vi har, på en annen side, hentet informasjon om totalt antall aksjeselskaper direkte fra Ravninfo, med mange færre hensyn. Dette gjør at våre totaltall til enhver tid vil være høyere enn Vestrum og Gjerding – Smiths. Sannsynligheten er derfor stor for at andelene vi har beregnet for fravalg per 3. oktober 2013, skal være litt høyere enn det som fremkommer av grafene og diagrammene i dette kapittelet. Dette er imidlertid likt for alle beregningene, og vi vil fortsatt kunne se om tendensene til Vestrum og Gjerding – Smith (2012) er til stede.

4.1.1 Fravalget frem til 3. oktober 2013

Totalt består vårt første kvantitative datasett av 54 283 aksjeselskaper med en omsetning under 5 MNOK, som alle har fravalgt revisjon mellom 1. mai 2011 og 3. oktober 2013. Dette utgjør så mye som ca. 33 % av totale aksjeselskaper med en omsetning opp til 5 MNOK i Norge (RavnInfo 15.12.2013). Fravalgsandelen i Norge ligger altså per i dag litt lavere enn det som har vært tilfelle i de andre nordiske landene, som det er naturlig å sammenligne oss med.

Figur 4.1-1 Fravalget fra 1. mai 2011 til 3. oktober 2013

(Se vedlegg 4.1, tabell 7. 3, for underliggende tallmaterialet)

Figur 4.1-1 over viser at hele 43 820 selskaper fravalgte i samme året som lovendringen kom, dvs. i 2011. Figuren er imidlertid litt misvisende da den viser at alle selskapene som fravalgte revisjon i 2011, fravalgte i november eller desember dette året. Forklaringen er at Brønnøysundregistrene ikke opererte med en egen "kunngjørings -kode" på fravalg av revisjon før dette tidspunkt, noe som til vanlig forenkler Ravninfos innhenting av data. Da vi har hentet våre data fra RavnInfo, vil det derfor være noe etterheng i våre data fra 2011, uten at dette får noen store konsekvensene for vår videre analyse.

Til tross for etterheng, viser diagrammet likevel en trend i fravalget. Det viser seg at selskapene tenderer mot å fravelge sent på året. Selv om det i 2012 var få selskaper som fravalgte revisjon sammenlignet med 2011, kan man se at antall selskaper som fravalgte økte ved årets slutt. I 2012 var det totalt 11 657 selskaper som valgte bort revisor. Av disse var det hele 6 757 som valgte bort revisor i november og desember dette året, noe som tilsvarer 58 % av totalt fravalg i 2012. Dersom man også tar med oktober, hvor 1 600 selskaper fravalgte revisor, vil antall fravalgte de siste tre månedene samlet tilsvare 71,7 % av totalt fravalg i 2012. Vi kan også se i figur 4.1-1 at fravalget igjen begynner å øke i slutten av 2013. Totalt så langt i 2013 er det 2 077 selskaper som har fravalgt, og av disse har hele 30,5 % fravalgt i september (den siste måneden vi innhentet data for).

En av grunnene til at fravalget tenderer mot å komme på slutten av året, er at nåværende revisor mister alle sine tilgangsrettigheter til selskapet på Altinn, i det øyeblikket selskapet fravelger. Selskapene kan dermed ikke fravelge revisor før revisor har signert alle nødvendige dokumenter på Altinn for foregående regnskapsår; som kontrolloppstillingen (RF 1022) og næringsoppgaven. Fristen for dette er i utgangspunktet 31. mai, men det er mulig å søke om utsettelse til henholdsvis 15. og 30. juni. Man ser også av figur 4.1-1 at det er fra *dette* tidspunkt at fravalget begynner å øke.

4.1.2 Kjennetegn ved selskapene som har benyttet fravalgsretten

Omsetning

Omsetning er per i dag én av tre terskelverdier som loven opererer med, og alle våre 54 283 selskap, vil følgelig ha en omsetning som er lavere enn 5 MNOK. Det er imidlertid interessant å dele opp, og se nærmere på mindre omsetningskategorier innenfor 5 MNOK.

Omsetning (000)	Antall fravalgte per 3. oktober 2013	% av totalt fravalg
< 0	83	0,2 %
0	14 036	25,9 %
1-499	14 282	26,3 %
500-999	7 020	12,9 %
1 000- 1999	9 000	16,6 %
2 000-2 999	5 178	9,5 %
3 000-3 999	3 132	5,8 %
4 000-4 999	1 552	2,9 %
Totalt	54 283	100,0 %

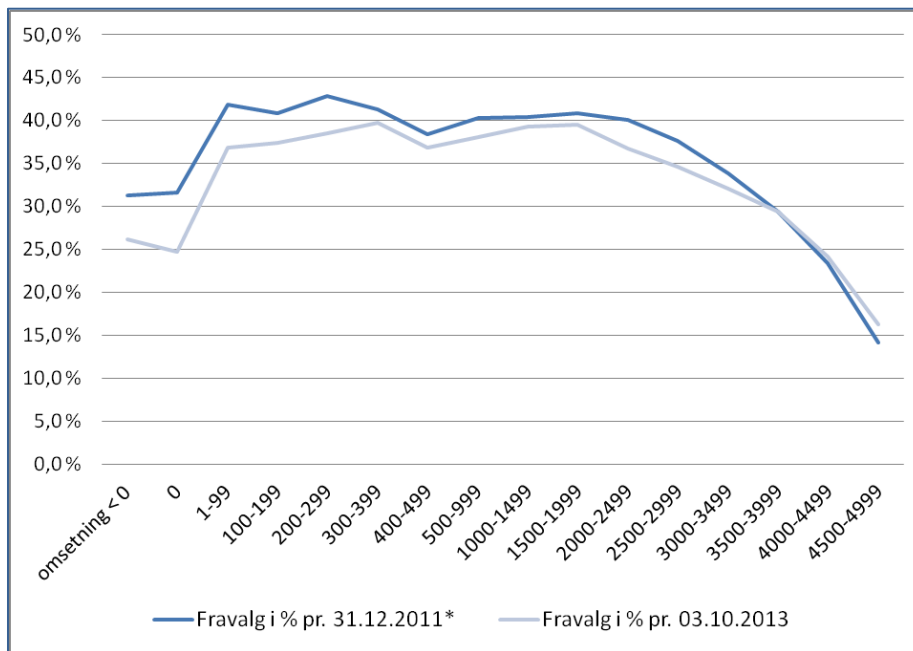
Tabell 4.1-1 Fravalg fordelt på omsetningskategorier

Tabell 4.1-1 over, gir en oversikt over både hvor mange aksjeselskaper som har fravalgt revisjon og hvor stor andel av det totale fravalget som faller inn under de ulike omsetningskategoriene opp til 5 MNOK.

Fra tabellen ser man at det per. 3. oktober 2013 er flest selskaper med lav eller ingen omsetning som har fravalgt revisjon (0 og 0,5 MNOK). Til sammen utgjør antall fravalgte med denne omsetning 23 318 selskaper, eller litt over halvparten (51,2 %) av det totale fravalget.

Lavest fravalg finner vi i omsetningskategorien med negativ omsetning (83 selskaper). Grunnen til det lave fravalget er at det generelt sett eksisterer svært få selskaper i denne kategorien. Har man en negativ omsetning vil selskapet gå konkurs innen kort tid, og kategorien er følgelig ikke spesielt relevant. Sett bort i fra selskaper med negativ omsetning, er fravalget lavest i den kategorien med høyest omsetning (4 til 5 MNOK). Det er her 1 552 selskaper som har fravalgt revisjon, noe som utgjør knappe 2,9 % av totalt fravalg.

Figur 4.1-2 under viser antall fravalgte innenfor hver omsetningskategori, i forhold til totalt antall aksjeselskaper innenfor den samme kategorien. Figuren viser både våre tall per 3. oktober 2013, og Vestrum og Gjerding – Smith (2012) sine tall per 31. desember 2011. Ettersom halvparten av selskapene har en omsetning mellom 0 og 0,5 MNOK, har vi delt disse omsetningskategoriene ytterligere opp i figuren, for lettere å kunne skissere hvordan fravalget reduseres med økt omsetning.

Figur 4.1-2 Fravalg i prosent av totalt antall aksjeselskaper i ulike omsetningskategorier

*Hentet fra Vestrum og Gjerding-Smith (2012), s. 208

(Se vedlegg 4.2, tabell 7.4, for underliggende tallmaterialet)

Av figuren kan man se at tendensen til å fravelge revisjon i forhold til omsetningens størrelse, er svært lik per 3. oktober 2013 som per 31. desember 2011. Vi ser at selskaper med lav omsetning tenderer mot å fravelge i større grad enn selskaper med høy omsetning.

Av figur 4.1-2 kan man også se den såkalte etternølereffekten. En etternøler karakteriseres ved at han er tradisjonell, skeptisk til nye innovasjoner og omgås andre med de samme tradisjonelle verdiene som seg selv (Rogers, 2003). Etternølereffekten vises generelt ved at flere henger seg på en nyhet, jo eldre den blir. I vårt tilfelle kommer denne effekten særlig til syne blant aksjeselskapene med høyest omsetning. Her er fravalget, i prosent av totalt antall

aksjeselskaper, større per. 3.oktober 2013 enn per. 31.desember 2011. Vi nevner igjen det faktum at vi benytter en større totalsum per 3. oktober 2013, enn hva som er benyttet per 31. desember 2011. Det betyr at kurven for fravalg per 3. oktober 2013 skulle ligget høyere, og etternølereffekten ville da blitt enda tydeligere.

Geografisk plassering

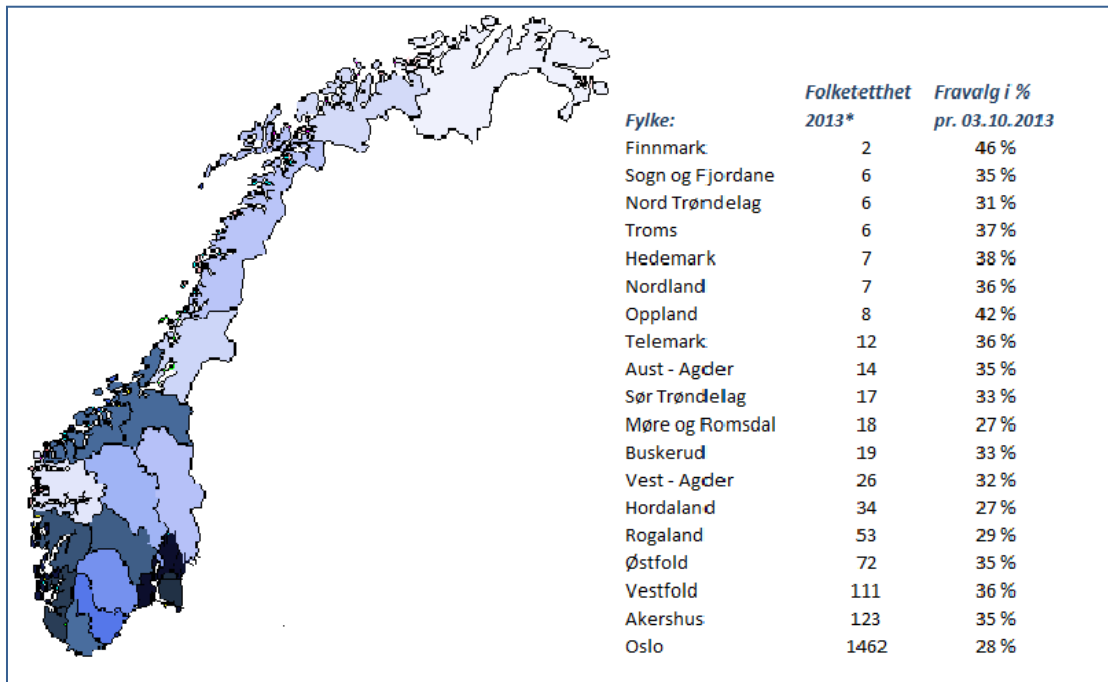
I tabell 4.1-2 under er fravalget fordelt etter hvor i Norge selskapene er lokalisert. Ikke overraskende er det Oslo som har det høyeste fravalget, både i antall og prosent. I Oslo utgjør fravalget alene 8 676 selskaper, noe som tilsvarer 16 % av det totale fravalget. Denne andelen er som forventet, da Oslo også er det fylket med flest selskaper.

Det laveste fravalget finner vi i Finnmark. Her har kun 1 023 selskaper fravalgt revisjon, tilsvarende 1,9 % av totalt fravalg.

Fylke:	Antall fravalgte	% av totalt fravalg
Oslo	8 676	16,0 %
Akershus	6 335	11,7 %
Hordaland	4 632	8,5 %
Rogaland	4 453	8,2 %
Sør Trøndelag	2 955	5,4 %
Buskerud	2 919	5,4 %
Vestfold	2 923	5,4 %
Østfold	2 691	5,0 %
Nordland	2 442	4,5 %
Møre og Romsdal	2 301	4,2 %
Vest - Agder	2 286	4,2 %
Oppland	1 989	3,7 %
Telemark	1 824	3,4 %
Hedmark	1 626	3,0 %
Troms	1 595	2,9 %
Aust - Agder	1 239	2,3 %
Sogn og Fjordane	1 191	2,2 %
Nord Trøndelag	1 183	2,2 %
Finnmark	1 023	1,9 %
Totalt	54 283	100,0 %

Tabell 4.1-2 Fravalg fordelt på fylker

Tar vi imidlertid hensyn til totalt antall selskaper i *fylket*, og ser på fravalget som andel av dette, slik som figur 4.1-3 under viser, blir bildet et helt annet. I dette tilfellet har Oslo det laveste fravalget, på 28 %, mens Finnmark har det høyeste, på hele 46 %. I figuren blir tallene for prosentvis fravalg også sett i forhold til de ulike fylkenes folketetthet. Man kan se at det er en tendens til sammenheng mellom fravalget i prosent og fylkets folketetthet, selv om denne ikke er helt konsistent.

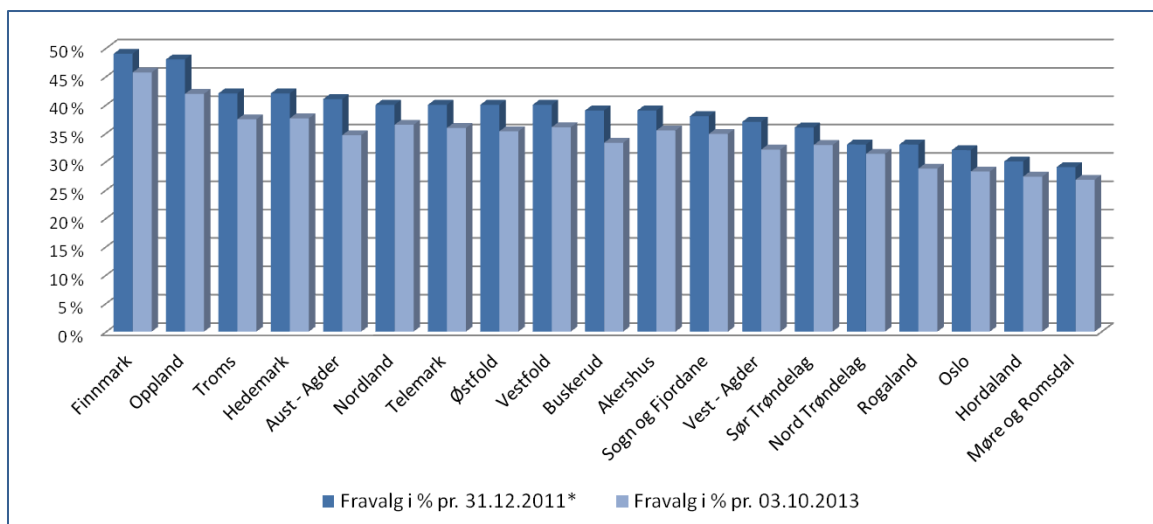

Figur 4.1-3 Fravalg i prosent og fylkenes folketetthet

* Statistisk Sentralbyrå (2013), s.69

(Se vedlegg 4.3, tabell 7.5, for underliggende tallmateriale)

Sammenligner vi det prosentvise fravalget i fylket, med tilsvarende funn gjort av Vestrum og Gjerding – Smith (2012), ser man en klar tendens til at det som var tilfellet åtte måneder etter lovendringen fortsatt er gjeldende. Av figur 4.1-4 under, som sammenstiller våre funn med funnene til Vestrum og Gjerding – Smith (2012), ser man at Finnmark og Oppland fremdeles har det største prosentvise fravalget, mens Møre og Romsdal har det minste.

Figur 4.1-4 Fravalg i prosent av antall selskap per fylke

*Kilde: *Vestrum og Gjerding-Smith (2012), s. 194*

(Se vedlegg 4.4, tabell 7.6, for underliggende tallmateriale)

Beveger vi oss over på kommuner finner vi, naturlig nok, at fravalget i prosent av totalt fravalg er størst i Oslo (se vedlegg 4.5, tabell 7.7). Andre kommuner som utpeker seg når det gjelder stort fravalg er Bergen, Bærum, Trondheim, Stavanger, og Kristiansand som alle har et fravalg på over 1 000 selskaper.

I tabell 4.1-3 under viser vi fravalget i forhold til totalt antall selskaper i *kommunen*. Antall selskaper er delt opp i ulike intervall, og kommunene plasseres i de ulike intervallene etter hvor mange selskaper som eksisterer i kommunen. Dette gjøres for å se om det er en sammenheng mellom antall selskaper i kommunen og prosentvis fravalg.

Av tabellen ser man at det bare er én kommune med flere enn 10 089 aksjeselskaper; Oslo kommune. Oslo har totalt hele 30 734 aksjeselskaper, og en fravalgsandel i prosent av totalt antall aksjeselskaper i intervallet på 28,2 %. De minste kommunene, målt i antall selskaper (totalt 192 kommuner), har et høyere fravalg på hele 39,4 %.

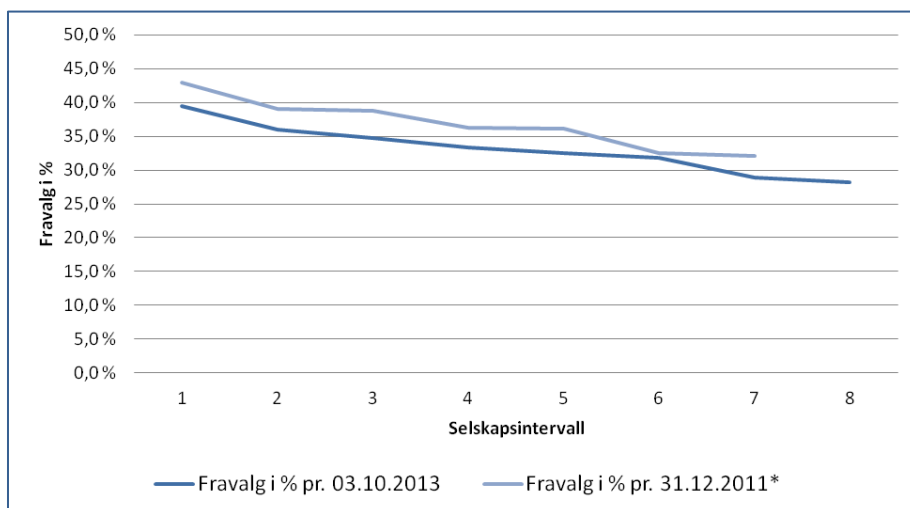

Alle selskaper					
Gruppering	Selskapsintervall (antall selskap i kommunen)	Kommuner	Antall selskap totalt	Fravalg totalt	Fravalg i % pr. 03.10.2013
1	10 089 ->	1	30 734	8 676	28,2 %
2	3 001 - 10 089	5	30 679	8 881	28,9 %
3	2 001 - 3 000	4	9 897	3 148	31,8 %
4	1 001 - 2 000	13	19 669	6 391	32,5 %
5	501 - 1 000	37	26 652	8 880	33,3 %
6	251 - 500	66	22 888	7 939	34,7 %
7	101 - 250	111	17 714	6 382	36,0 %
8	0 - 100	192	10 116	3 986	39,4 %
Totalt		429	168349	54283	32,2 %

Tabell 4.1-3 Fravalget i prosent av antall selskaper i kommunen

(Se vedlegg 4.5, tabell 7.7, for underliggende tallmateriale)

Tabell 4.1-3 viser en klar tendens til at selskaper i kommuner med et stort totalt antall selskaper, beholder revisor i større grad enn selskaper i kommuner med lavt totalt antall selskaper. Dersom vi sammenligner med funnene til Vestrum og Gjerding – Smith (2012), som vist i figur 4.1-5 under, ser vi at også de fant denne sammenhengen.

Figur 4.1-5 Fravalget som andel av totalt antall selskap i kommunegrupperingen

*Kilde: Vestrum og Gjerding – Smith (2012), s. 171

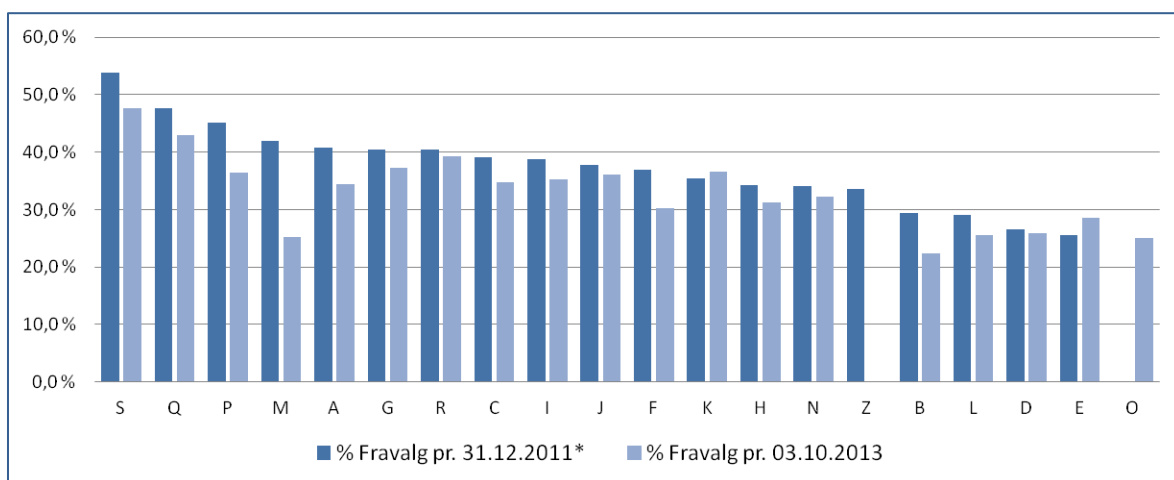
Bransje

I Norge benyttes såkalt NACE-koding av bransjer. Vi har dermed 21 ulike overordnede bransjer, kodet med bokstavene A til U.

Vi finner at bransje L, omsetning og drift av fast eiendom, har størst fravalg av revisjon målt i antall selskaper (vedlegg 4.6, tabell 7.8). Bransjen har 12 421 selskaper som har fravalgt revisjon, noe som utgjør 22,9 % av totalt fravalg. Deretter følger varehandel og reparasjon av motorvogner (G), Faglig, vitenskaplig og teknisk tjenesteyting (M) og bygge- og anleggsvirksomhet (F), som alle har et fravalg over 10 % av totalt fravalg. Til sammen utgjør fravalget i disse fire bransjene hele 60,7 % av det totale fravalget.

Den bransjen med minst fravalg er bransje O, offentlig administrasjon, forsvar og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning, som kun har et fravalg på 0,0 % (3 selskaper). Videre følger vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet (E), bergverksdrift og utvinning (B), og elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning. Til sammen omfatter fravalget i disse fire bransjene så lite som 478 selskaper, og kun 0,9 % av totalt fravalg.

Figur 4.1-6 under, viser antall selskaper som har fravalgt revisjon i forhold til totalt antall selskaper innenfor de ulike bransjene. Den viser også Vestrum og Gjerding-Smith (2012) sine tilsvarende funn.

Figur 4.1-6 Fravalg i prosent av totalt antall selskaper i ulike bransjer

*Hentet fra Vestrum og Gjerding – Smith (2012), s. 196

(Se vedlegg, 4.7, tabell 7.9 for underliggende tallmateriale)

Ved å sammenstille våre funn ser vi at tendensene generelt sett er ganske like. Både våre funn, og Vestrum og Gjerding – Smith sine funn, viser at fravalget i prosent av antall selskaper i bransjen, er høyest for bransjene annen tjenesteyting (S), og helse- og sosialtjenester (Q).

Det er imidlertid én bransje som skiller seg ut. Dette er faglig, vitenskaplig og teknisk tjenesteyting (M), som per 3. oktober 2013 har et fravalg i prosent av totalt antall selskaper på 25,2 %, mot 42 % per 31. desember 2011. Dette fravalget er altså mye lavere på nåværende tidspunkt, noe som kan skyldes at vårt totaltall for selskaper i denne bransjen er mye større enn hva det burde være. En mulig forklaring er at det i større grad er flere selskaper i denne bransjen som er pålagt revisjon gjennom annen særlovgivning.

I bransjen for offentlig administrasjon og forsvar (O) har fravalget i prosent av antall selskaper i bransjen gått fra 0 % til 25 %. Dette høres mye ut, men denne økningen utgjør bare 3 selskaper i 2013, mot ingen selskaper i 2011. Samtidig ser det ut som at selskaper med uoppgitt bransje (bransje Z i henhold til Vestrum og Gjerding – Smith) har 0 % fravalg per 3. oktober 2013. Dette stemmer ikke, og grunnen er at vi ikke har mulighet til å hente ut totalt antall aksjeselskaper med uoppgitt bransje i Ravninfo. Vi får dermed ikke et forholdstall.

4.1.3 Oppsummering

Vi finner at ca. 33 % av selskapene med mulighet til å fravelge revisjon i Norge, har benyttet seg av denne muligheten per 3. oktober 2013. Det største fravalget er blant selskaper som er små, holder til i fylker med lav folketetthet og kommuner med få selskaper. I tillegg driver de innen tjenesteyting eller helse og sosialtjenester.

For alle de testede faktorene finner vi tendenser som tilsier at sammenhengene funnet av Vestrum og Gjerding – Smith (2012) fremdeles er gjeldende. Dette betyr at vi benytter oss av deres funn videre i vår analyse.

4.2 Kjennetegn ved aksjeselskapene med omsetning mellom 5 og 10 MNOK

Vi ønsker nå i en deskriptiv analyse å ta for oss de selskapene vi mener vil kunne bli fritatt for pliktig revisjon, dersom vi kun ser på en økning av terskelverdien for omsetning. Dette er selskaper som har en omsetning mellom 5 og 10 MNOK i dag.

Totalt består vårt datasett av 19 327 aksjeselskaper. Dette er ca. 7,9 % av totalt antall selskaper i Norge i dag (15.12.2013). Følgelig er både antall og andelen selskaper som denne gangen kan få mulighet til å fravelge, mindre enn både antallet (ca. 166 612) og andelen (ca. 67,8 %) som per i dag har mulighet til å fravelge. Økningen i antall selskaper som kan fravelge dersom terskelverdien økes til 10 MNOK er 11,6 %. Dette sier oss isolert sett at virkningene denne gangen, i motsetning til når frivillig revisjon først ble innført for aksjeselskaper, kan bli vesentlig mindre for revisjonsselskapene.

I det følgende vil vi ta for oss ulike faktorer knyttet til kjennetegn ved selskapene med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK. Dette vil vi videre, sammen med kunnskap om hva som kjennetegner de selskaper som per i dag fravelger revisjon, bruke til å prøve å si noe om hvor stor andel som kan komme til å fravelge revisjon dersom terskelen for omsetning økes.

4.2.1 Omsetning

Våre selskaper er i utgangspunktet hentet ut på bakgrunn av omsetning. Selv om 10 MNOK er et beløp FrP opererer med, er det ikke gitt at grensen økes helt opp til dette beløpet i første omgang. For å bedre kunne illustrere hva som kjennetegner selskapene, og hvordan mindre økninger vil kunne påvirke fravalget, har vi derfor delt selskapene opp i mindre omsetningskategorier. Tabell 4.2-1 under viser denne kategoriseringen.

Omsetningskategorier (000)	Antall selskaper	% av totalt antall selskap
5 000 - 5 999	5 533	28,6 %
6 000 - 6 999	4 487	23,2 %
7 000 - 7 999	3 696	19,1 %
8 000 - 8 999	3 051	15,8 %
9 000 - 9 999	2 560	13,2 %
Totalt	19 327	100,0 %

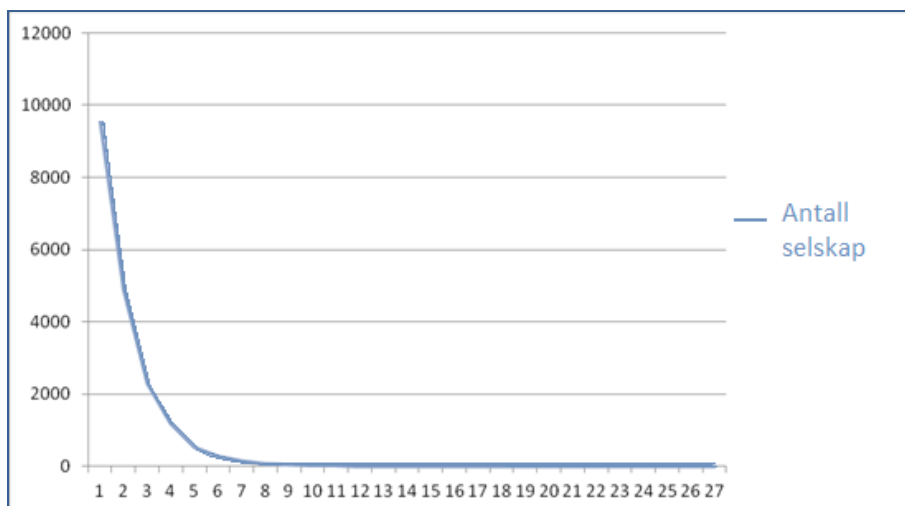
Tabell 4.2-1 Antall selskaper innenfor ulike omsetningskategorier

Tabellen viser at antall selskap per kategori reduseres jevnt, etter hvert som omsetningen øker. Kategoriene fra 5 til 7 MNOK inneholder samlet hele 10 020 selskaper. Dette tilsvarer 51,8 % av totalt antall selskaper i datasettet. På motsatt side finner vi omsetningskategorien på 9-10 MNOK, der selskapene kun utgjør 13,2 % av totalt antall selskaper. En økning av terskelverdien for omsetning får derfor, isolert sett, størst betydning for de laveste omsetningskategoriene, hvor flere selskaper får mulighet til å fravelge. Dersom det først vedtas at terskelverdien heves, spiller det derfor mindre rolle hvor mye. Den største diskusjonen vil være om grensen skal heves i det hele tatt, da de store konsekvensene ligger i den marginale økningen fra dagens grense.

4.2.2 Eierstruktur

Alle aksjeselskap har én eller flere aksjonærer. Selv om disse både kan være personlige aksjonærer og andre selskaper, velger vi ikke å skille mellom disse to.

En annen forskjell som ikke fremkommer er hvorvidt aksjonærene er aktivt med i driften av selskapet eller ikke. Dersom aksjonæren er aktiv, har han bedre kontroll på selskapet og informasjonsrisikoen reduseres. Han har således ikke samme behovet for revisjon, som de aksjonærene som har et mer distansert forhold til driften av selskapet.

Figur 4.2-1 Fordeling på antall aksjonærer

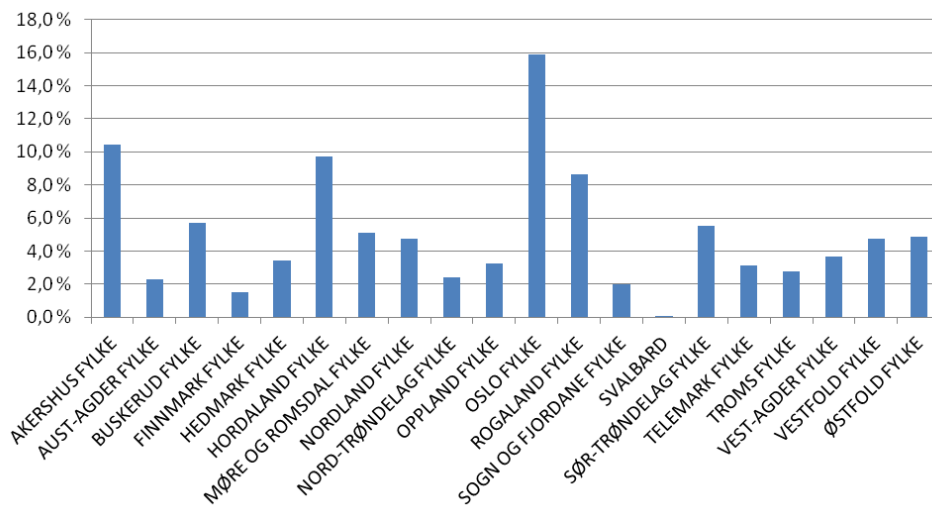
Figur 4.2-1 over, viser antall aksjonærer blant selskapene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK. Som vi ser, er det mest vanlig at selskapene i dette segmentet har én aksjonær. Dette gjelder for hele 9 644 selskaper, tilsvarende 49,9 % av totalt antall selskaper i segmentet. Videre daler kurven raskt, og det er relativt uvanlig å ha flere enn seks aksjonærer. Så lite som 389 selskaper har syv eller flere aksjonærer, noe som tilsvarer 2 % av totalt antall selskaper.

I utgangspunktet er det lett å tenke at frekvensen av antall selskaper med flere enn seks aksjonærer, vil øke med økt omsetning. Vi finner imidlertid ingen slik tydelig sammenheng i vårt datasett. Dette er logisk ettersom kravet til egenkapitalen *ikke* øker selv om omsetningen øker. Det er altså, relativt sett, omtrent like mange selskaper med en omsetning på 5 MNOK, som selskaper med en omsetning på 10 MNOK, som har én aksjonær.

4.2.3 Geografisk beliggenhet

Det er ingen fylker i vårt datasett som skiller seg ut, i forhold til våre forventninger. Figur 4.2-2 viser, ikke overraskende, at Oslo er det fylke hvor flest selskaper med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK er lokalisert. Her finner vi hele 15,9 % av alle selskapene i omsetningssegmentet. Et raskt søk på RavnInfo (16.12.2013), etter totalt antall aksjeselskaper

i Oslo fylke, gir ca. 46 000 selskaper. Det betyr at ca. 6,5 % av alle selskaper i Oslo har en omsetning mellom 5 og 10 MNOK.

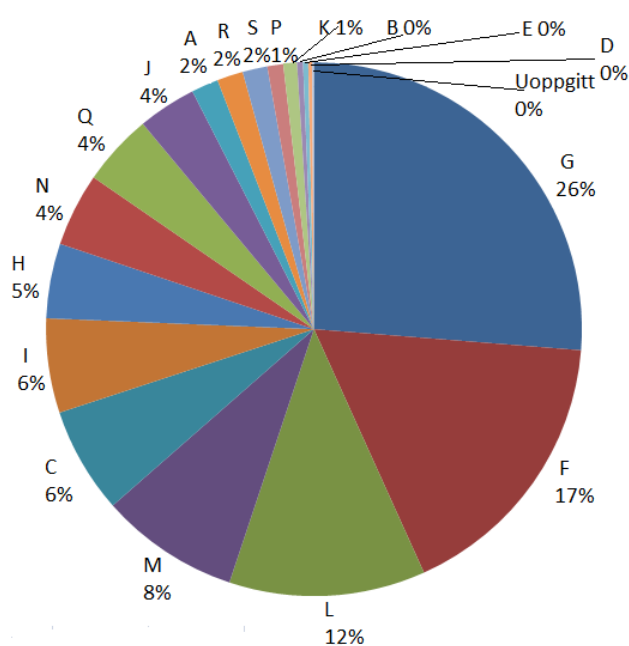
Figur 4.2-2 Antall selskap fordelt på fylke

Finnmark er det fylket med færrest selskaper i omsetningssegmentet (sett bort fra Svalbard). I motsetning til Oslo finner vi kun 1,5 % av totalt antall selskaper her. Antall selskaper, i forhold til totalt antall selskaper i Finnmark, utgjør 8,8 %. Denne andelen er således større enn for Oslo. Generelt finner vi at denne andelen er større for fylker som innehar færre byer og tettsteder. Dette er også naturlig ettersom at det eksisterer flere og større selskaper i de store byene.

Vi finner, også som forventet, at de kommunene med de største byene i Norge, har et større antall selskaper innenfor omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK enn de kommunene med mindre byer og tettsteder.

4.2.4 Bransje

Figuren under viser at varehandel og reparasjon av motorvogner (G), bygge- og anleggsvirksomhet (F), omsetning og drift av fast eiendom (L) og faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting (M), er de relativt største bransjene blant selskapene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK.

Figur 4.2-3 Bransjetilhørighet

Dette er imidlertid ikke overraskende da disse fire også er de største bransjene målt i antall aksjeselskaper totalt i Norge (se vedlegg 4.8, figur 7.1). Blant bedriftene som har en omsetning mellom 5 og 10 MNOK er det bransje G som er desidert størst, med 26 % av totalt antall selskaper i segmentet. Dersom segmentet på 5 til 10 MNOK deles i mindre omsetningskategorier, som vist av tabell 7.10 i vedlegg 4.9, finner vi fortsatt at bransje G, F, L og M er størst, uansett kategori.

Hver bransje er representert forskjellig i de ulike fylkene i Norge. Tre bransjer skiller seg imidlertid ut ved at de er spesielt representert i ett fylke. Bransjen for bergverksdrift og utvinning (B) er størst i Rogaland. Dette er ikke overraskende da oljeutvinning inngår i denne bransjekoden. Bransje D – elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning er størst i Sogn og Fjordane, noe som heller ikke er særlig overraskende da vi finner mange vannkraftverk i dette fylket. Bransje E – vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet er klart størst i Buskerud. De resterende bransjene fordeler seg imidlertid relativt jevnt mellom fylkene.

4.2.5 Autorisert regnskapsfører

Det er, i motsetning til revisjon, frivillig for alle selskap hvorvidt de ønsker å benytte seg av en autorisert regnskapsfører eller ikke. Alternativet til å leie inn og betale en autorisert regnskapsfører, er at selskapet selv ansetter en person til å føre regnskapet. Hvilke kunnskaper og kvalifikasjoner denne personen besitter, har omverdenen da ingen mulighet til å kontrollere. Det å benytte seg av en autorisert regnskapsfører kan derfor i mange sammenhenger gi et signal til omverdenen om at det er en kvalifisert person som har utarbeidet regnskapet.

Totalt benytter ca. 69 % av selskapene med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK seg av en autorisert regnskapsfører. Som vist av tabell 4.2-2 er denne andelen tilnærmet lik også dersom man deler opp i omsetningskategorier.

	Omsetnings- kategori 1	Omsetnings- kategori 2	Omsetnings- kategori 3	Omsetnings- kategori 4	Omsetnings- kategori 5
Regnskapsfører	70 %	69 %	69 %	68 %	67 %
Ikke regnskapsfører	30 %	31 %	31 %	32 %	33 %
Sum	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Tabell 4.2-2 Fordeling regnskapsfører

4.2.6 Oppsummering

I omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK finner vi at antall selskaper synker med økt omsetning. Det betyr at de største virkningene for revisjonsselskapene ligger i en marginal økning av dagens terskelverdi.

Videre finner vi at selskapene i omsetningssegmentet kjennetegnes ved få aksjonærer; halvparten av selskapene har kun én aksjonær. Vi finner likevel ingen sammenheng mellom antall aksjonærer og selskapenes omsetning. Vi finner heller ingen sammenheng mellom selskapets omsetning og hvor selskapet er lokalisert, eller hvilken bransje det opererer innen. Det som overrasket var at hele 69 % av selskapene benytter en autorisert regnskapsfører.

4.3 Sannsynligheten for fravalg

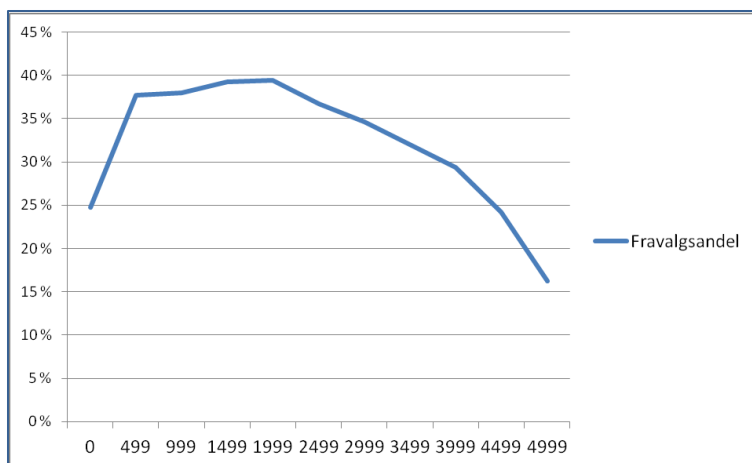
I denne delen ønsker vi å sette opp en sannsynlighetskurve for fravalg av revisjon, basert på omsetning. Vi ønsker å sette opp kurven frem til 10 MNOK, da dette, etter vår oppfatning, er den høyeste verdien en ny terskel vil kunne få i denne omgang. En slik kurve kan gi både oss og revisjonsselskapene et godt bilde på hva utviklingen kan tenkes å bli, dersom terskelverdien for omsetning økes.

Under avsnitt 4.1.2 (figur 4.1-2) fant vi hvordan fravalget frem til i dag har fordelt seg på ulike omsetningskategorier. Vi ønsker, som nevnt under metodedelen av oppgaven, å benytte oss av kvantitative data og trendanalyse for å finne en sannsynlighetskurve for fravalg. Det er dermed naturlig å ta utgangspunkt i kurven som viser det faktiske fravalget per i dag.

4.3.1 Fravalgets trend

Som det fremgår av tittelen til Nate Silver (2012), *"The signal and the noise: why so many predictions fail – but some don't"*, er det viktig å skille signalet (trenden) fra støyet i datasett, for å kunne gjøre gode prognoser. Det første vi gjør for å finne en sannsynlighetskurve, er derfor å finne den trenden som passer best til fravalget per i dag. Man kan se på trenden som den mest representative delen av kurven, og dette er grunnen til at vi ønsker å ha trenden som utgangspunkt for vår sannsynlighetskurve, både i det omsetningssegmentet hvor den finnes i dag (0 – 5 MNOK) og i det segmentet hvor den enda ikke finnes (5 – 10 MNOK).

Den beste trendlinjen er den linjen som får det minste kvadrerte avviket (ref R^2) i forhold til de faktisk tallene, og som følgelig beskriver dataene best. Vår kurve i figur 4.1-2, tidligere i oppgaven, har benyttet en mindre skala for de første observasjonene enn for de neste. Vi retter opp dette, slik at det er 500 000 NOK mellom hvert eneste punkt i kurven. Kurven ser dermed ut som i figur 4.3-1 under.

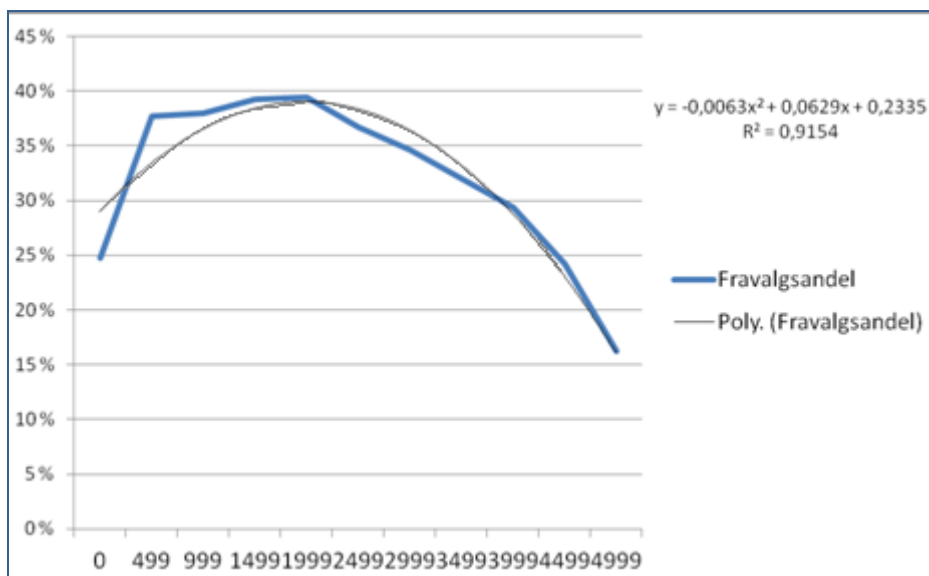

Figur 4.3-1 Faktisk fravalgsandel per i dag

Figuren over viser at kurven har en topp rundt 1,5 til 2 MNOK i omsetning. Jo høyere omsetningen blir etter dette punktet, jo lavere blir fravalgsandelen. Dette er som forventet, og skyldes flere faktorer blant annet kompleksiteten av driften når omsetningen økes. Motsatt vei finner vi også at fravalgsandelen reduseres jo mindre omsetningen blir. Vestrum og Gjerding – Smith (2012) fant en tilsvarende form på kurven i sine studier, og de forklarte den relativt lavere fravalgsandelen ved lav omsetning, med såkalt "sovende selskaper". "Sovende selskaper" er selskaper uten drift, og deres eneste funksjon er ofte å eie noe. Det kan tenkes at eierne i slike selskaper ikke like ofte tar stilling til revisjon. I tillegg er også revisjonen kjapp, og relativt billig for slike selskaper, da det ikke er noe særlig å revidere.

Gitt formen på kurven i figur 4.3-1 over, kan den kun beskrives av to typer trend; polynomisk trend og såkalt glidende gjennomsnitt. Grunnen er at kurven inneholder en topp, og at deler av kurven dermed stiger, mens andre deler synker. De andre typene trendlinjer passer kun til kurver som enten bare er stigende eller synkende. Ettersom vi skal benytte trenden til å fremskrive kurven, og følgelig gjøre oss noen prognoser for omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, kan vi ikke benytte glidende gjennomsnitt. Det er dermed kun én type trend som kan benyttes; den polynomiske trendlinjen.

Ettersom vår kurve inneholder én topp benytter vi en polynomisk trendlinje med 2 grader. Figur 4.3-2 under viser den opprinnelige kurven med trendlinjen.

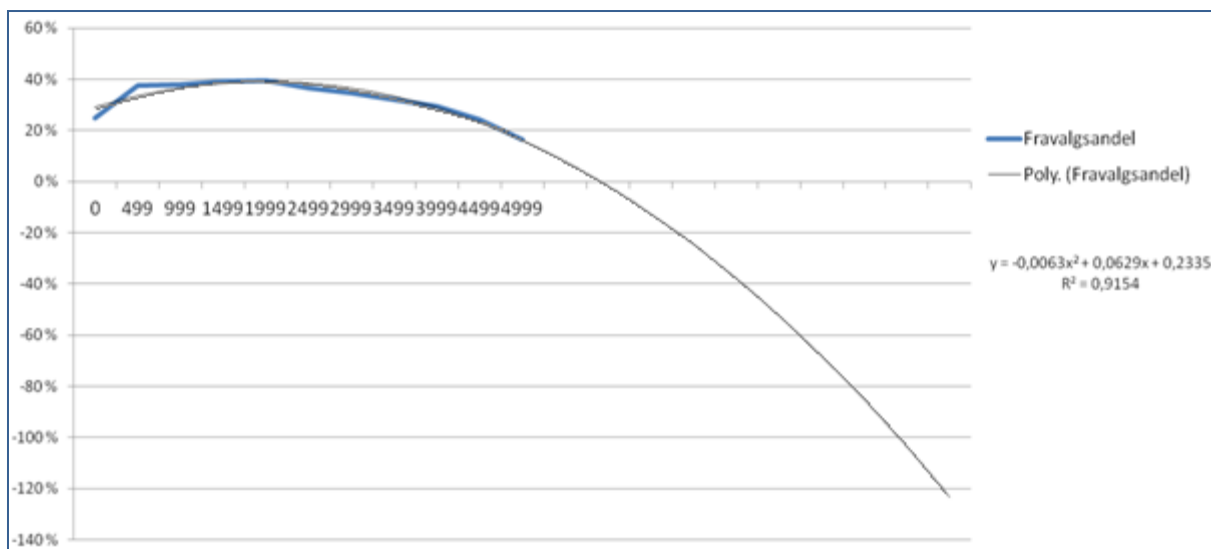

Figur 4.3-2 Faktisk fravalgsandel med polynomisk trendlinje

I figuren er også ligningen for trendlinjen oppgitt, samt R^2 som er målet på hvor godt trendlinjen beskriver den faktiske kurven. Vi har en R^2 på ca. 0,91, noe som er en relativt god tilpasning. I denne sammenhengen er det verdt å merke seg at jo flere grader vi legger inn i polynomtenden, jo bedre vil den passe til den faktiske kurven, og jo nærmere 1 vil R^2 være. Grunnen til at vi ikke legger inn flere grader og får en trendlinje med bedre passform, og høyere R^2 , er at dette i seg selv ikke er et mål. Vi ønsker ikke at trendlinjen skal være en reproduksjon av kurven. Vi ønsker i stede å finne den generelle tendensen i dataene. En reproduisert kurve vil ikke gi en god prognose, da den tar hensyn til alt støyet i datasettet.

4.3.2 Fremskrivning av kurven

Et problem med polynomisk trend i *denne sammenhengen*, kommer til synet da vi skal gjøre en fremskrivning. Vår polynomiske trend med 2 grader gir en kurve som er en parabel. Det vil si at det er én topp og at kurven bli uendelig negativ, både ved prognoser fremover og bakover på x-aksen. Figur 4.3-3 under gir et godt bilde på dette. I denne figuren har vi skrevet frem trendlinjen 10 punkter (1 punkt er 500 000), slik at vi kommer opp i 10 MNOK i omsetning.

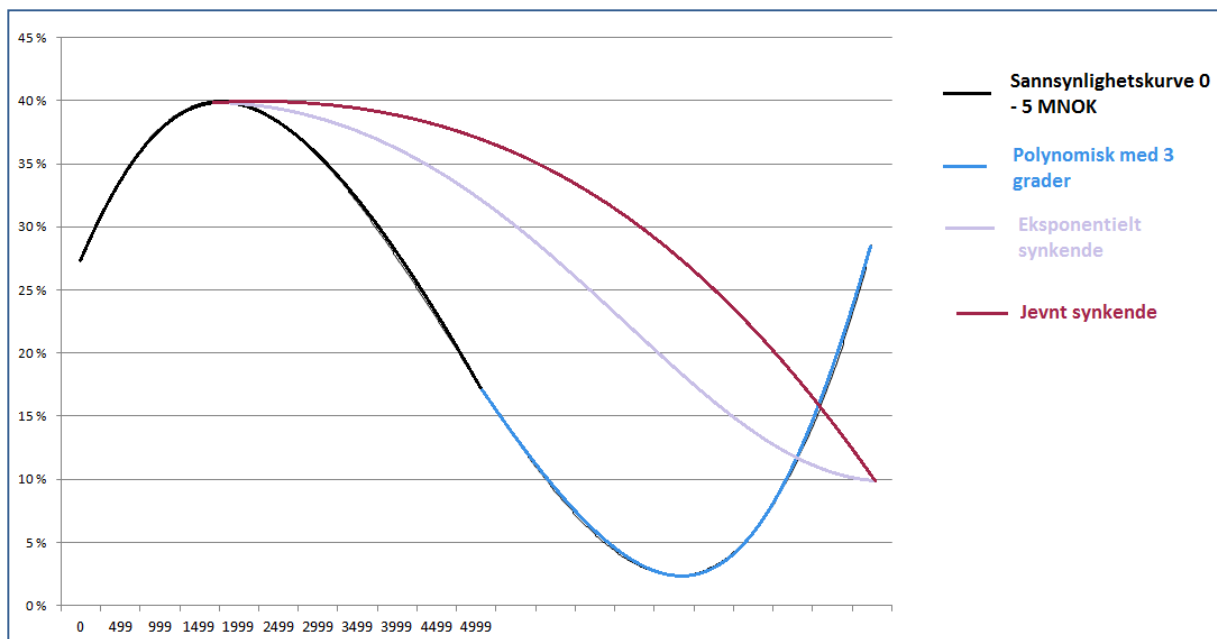

Figur 4.3-3 Fremskrivning av polynomisk trend frem til 10 MNOK i omsetning

Trendlinjen i figur 4.3-3, vil gå i null mellom 5,5 og 6 MNOK i omsetning. Bokstavelig talt betyr dette at revisjonsselskapene vil få flere kunder jo høyere terskelverdien for omsetning blir. Dette er naturlig nok helt urealistisk, da flere vil kunne velge bort revisor ved økt terskelverdi. Sannsynlighetskurven vil ikke kunne bli lavere null, og sannsynligvis heller ikke null, da det alltid vil være *noen* selskaper innenfor en omsetningskategori som vil benytte seg av muligheten til å fravelge. Sannsynlighetskurven vil derfor måtte ligge over x-aksen helt frem til 10 MNOK, for at den skal være realistisk.

Tre alternative sannsynlighetskurver

Vi står dermed overfor tre forskjellige alternative sannsynlighetskurver, dersom vi skal ta utgangspunkt i trendlinjen fra figur 4.3-2 og at kurvene må holde seg over x-aksen. Disse tre alternativene er hypotetisk tegnet inn i figur 4.3-4 under for illustrasjonsformål.

Figur 4.3-4 Tre hypotetiske sannsynlighetskurver

Det første alternativet, tegnet inn i blått, er at kurven snur og stiger igjen. Dette er fremdeles en polynomisk trend, men med én ekstra grad (3 grader). Det er imidlertid flere problemer knyttet til denne trenden. For det første vil den fortsette oppover i det uendelige, noe som er like lite sannsynlig som at den vil gå nedover i det uendelige. Naturlig nok kan ikke flere enn 100 % av selskapene i én omsetningskategori fravelge revisjon.

Selv om vi begrenser oss til å se på vårt aktuelle omsetningssegment, frem til 10 MNOK, er kurven lite reell. Det er ingen opplagt grunn til at selskapene med ca. 8 MNOK i omsetning skal fravelge i mindre grad enn selskaper med både høyere og lavere omsetning. Vi velger derfor å forkaste dette alternativet.

Det mest realistiske er at færre fravelger, jo større omsetningen blir. Grunnen er, som vi tidligere har vært inne på, at omsetningen kan sees på som et mål på størrelsen og gjerne også kompleksiteten til et selskap. Når selskapenes kompleksitet øker er det naturlig at de trenger en større grad av kunnskap og kompetanse, for å håndtere regnskapet og sørge for å håndheve alle relevante lover og regler. Det er flere måter å skaffe seg den nødvendige kunnskap og kompetanse på, men Vestrum og Gjerding – Smith (2012) viste i sin

masterutredning at én måte er gjennom og benytte revisor. Dette taler for at kurven skal være synkende helt frem til 10 MNOK.

Ett alternativ er derfor en synkende eksponentiell trend, tilsvarende den som er tegnet inn i lilla i figur 4.3-4 over. Ved bruk av en slik trend vil kurven etter hvert flate ut når vi nærmer oss 10 MNOK, noe som er mer i tråd med argumentasjonen over.

I dette tilfellet havner vi på en kurve som er svært lik den fallende versjonen av den såkalte logiske kurven. Et avvik finnes imidlertid i den stigende delen av sannsynlighetskurven frem mot toppunktet. Denne delen av sannsynlighetskurven er ikke i henhold til det mange i utgangspunktet vil forvente, inkludert Vestrum og Gjerding – Smith (2012).

Et siste alternativ er en jevnt synkende kurve frem mot 10 MNOK, tegnet inn i rødt i figur 4.3-4 over. I dette tilfellet har sannsynlighetskurven den samme formen som vi finner på kurven frem til 5 MNOK i dag.

Spørsmålet er hvilken form på sannsynlighetskurven, eksponentiell eller jevnt synkende, som er mest realistisk. For å besvare dette spørsmålet vil vi benytte oss av teori knyttet til behovet for revisjon, erfaringer internasjonalt og utsagn fra relevante aktører.

Sannsynlighetskurvens ytterpunkter

Når det gjelder fravalget blant de minste selskapene (målt i omsetning), mener vi at dette ikke vil forandre seg selv om terskelverdien for omsetning skulle øke. Disse selskapene ligger, også i dag, såpass langt under terskelverdien at vi regner med at de som ønsker å fravelge, har gjort det. Vestrum og Gjerding – Smith (2012) mente det kunne være interessant å sjekke hvordan fravalget blant disse selskapene utviklet seg, for å teste om deres hypotese om ”sovende selskap” stemte. Vi har nå, nesten to år etter, sett at fravalget blant de minste selskapene fremdeles er lavere enn for de selskapene med en høyere omsetning. Ettersom vi ikke har sett noen endring i fravalget her, velger vi derfor å sette sannsynlighetskurven lik polynomtrends frem til toppunktet på ca. 2 MNOK.

Dette betyr samtidig at vi ikke tror på hypotesen til Vestrum og Gjerding – Smith (2012), om fraværet av en aktiv ledelse som begrunnelse for det lave fravalget. Vi mener i stedet det relativt lave fravalget skyldes at de i større grad velger å *beholde* revisor. Selskapene ser med

andre ord nytten av revisjon som større en den eventuelle kostnadsbesparelsen ved fravalg. I tillegg kan det være at de "sovende selskapene" ser på revisjon som et verdifullt signal til omgivelsene, da de lett kan bli stemplet som useriøse. Disse selskapene sitter stort sett på verdier i balansen, og det må til en hver tid tas stilling til om disse fremdeles er intakt. I tillegg har gjerne slike selskaper en mer fraværende ledelse, da det ikke er aktivitet i selskapet. Dette gjør at det kan være vanskeligere for tredjeparter å stole fullt og helt på hva disse selskapene sier at de har av verdier, uten en uavhengig uttalelse fra revisor på at disse faktisk er intakte i selskapet.

Når det gjelder de selskapene med en omsetning fra toppunktet og frem til dagens terskel på 5 MNOK, mener vi at sannsynlighetskurven vil ha samme form som den beregnede polynomtenden. Vi ser ingen argumenter for at kurven drastisk vil endre sin form i dette segmentet. Vi mener imidlertid at andelen som fravelger vil øke generelt i hele segmentet, slik at kurven blir flyttet utover i diagrammet i forhold til den polynomiske tendens. Grunnen er signalet som blir sendt ut til selskapene i det terskelverdien heves av myndighetene. Økningen av terskelverdiene gir et signal om at revisjon egentlig ikke er så viktig for disse minste selskapene. Det er lett å tenke at en selv bør fravelge, når selskaper som er dobbelt så stor får muligheten til fravalg. Dette fører til at flere av de selskapene med en omsetning mellom 2 og 5 MNOK, som til nå har beholdt revisor, ikke lenger vil føle at de trenger revisjon, og følgelig fravelge.

Vi mener at fravalget vil øke mest blant de selskapene som ligger nær dagens terskelverdi på 5 MNOK. NARF uttaler også via mail at *det er sannsynlig at de som er i nærheten av terskelverdien på 5 mill, og som er i positiv omsetningsutvikling, vil velge bort revisor*. Selskap med en omsetning nær terskelverdien har lett for å sammenligne seg selv med de som ligger rett over denne, og som myndighetene følgelig pålegger revisjon. Det er derfor enkelt for selskapene rett under terskelverdien å tenke at de også burde ha revisjon. I tillegg kan disse selskapene ha en omsetning som ligger over terskelverdien noen år, og under andre år. I følge NARF er *årsaken til at de ikke har valgt bort revisjon rett og slett fordi de vil bli revisjonspliktig innen kort tid*. Gitt dagens terskelverdi er det derfor enklere for selskapene med en omsetning rett under 5 MNOK å beholde revisor, slik at de slipper å fravelge annen hvert år.

Signaleffekten ved økt terskelverdi vil også være størst blant selskapene med en omsetning rett under 5 MNOK. Dette da disse selskapene går fra å ligge helt på grensen til å *måtte* ha revisor, til å ligge midt i et segment som *ikke må ha* revisor. Mange av argumentene som benyttes av selskapene i dag for å beholde revisor vil således forsvinne, og selskapene vil følgelig fravelge.

I dag finner vi den laveste fravalgsandelen blant selskapene med omsetning nær terskelverdien (5 MNOK). Denne fravalgsandelen er på ca. 17 %. Ved økt terskelverdi for omsetning mener vi at den laveste fravalgsandelen vil gjelde de selskaper som da blir liggende nær den nye terskelverdien (10 MNOK). Mange av de argumentene som knyttes til selskaper som i dag ligger nær terskelverdien, kan også brukes for selskapene som vil bli liggende nær den nye terskelen på 10 MNOK. Når terskelverdien økes til 10 MNOK, vil imidlertid den laveste fravalgsandelen være noe lavere enn den tilsvarende i dag. Dette fordi det ikke bare er omsetningen som bestemmer hvorvidt et selskap kan fravelge revisjon eller ikke. Jo høyere omsetning et selskap har, jo mer sannsynlig er det at det bryter med flere andre faktorer som gjør at et selskap må ha revisjon. Dette underbygges ved at NARF via mail uttaler de tror at antallet som fravelger vil bli færre jo nærmere den nye terskelverdien omsetningen kommer. Fravalget vil, med andre ord, begrenses når omsetningsterskelen økes.

Ekspontiell versus jevnt synkende sannsynlighetskurve

Når det gjelder formen på kurven fra 5 til 10 MNOK, har vi, som nevnt, sett for oss to alternativer, enten jevnt synkende, eller mer eksponentielt synkende.

I omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK det vil rett og slett ikke vil være så mange selskaper som *kan* fravelge revisjon, jo høyere omsetningen blir. Dette grunnet at flere andre faktorer vil slå inn før kravet til omsetningen. Vi snakker da både om kravene som omtales i selve loven, slik som balansesum og antall ansatte, og andre faktorer slik som behov for revisjon og krav fra tredjeparter.

Det vil ofte være slik at jo større omsetning et selskap har, jo flere ansatte vil det kunne trenge for å håndtere virksomheten i selskapet. Internasjonalt har vi sett at antall ansatte ikke har vært et av de kravene som er blitt endret, når loven ellers er blitt endret. Skulle det

bli på samme måte i Norge, vil selskapene med stor omsetning fort kunne overskride begrensningen på 10 ansatte. I tillegg kan balanseverdien til selskapet, som følge av økt investeringsbehov, øke ved økt omsetning.

Når det gjelder andre faktorer snakker vi spesielt om at behovet for revisjon kan tenkes å øke med økt omsetning. Behovet for revisjon knytter seg først og fremst til å skape tillitt til selskapets regnskapstall. Jo større omsetning et selskap får, jo flere tredjeparter vil være interessert i selskapets regnskap. Det vil også være slik at jo større drift et selskap har, jo mer, i kroner og øre, spytter tredjeparter inn i driften. Det være seg leverandører, kunder, aksjonærer, banker og andre kredittinstitusjoner. I den forbindelse blir det viktigere for selskapet at disse har tillitt til regnskapet, da den verste konsekvensen er at selskapet ikke lenger kan driftes.

Behovet for revisjon gjør seg også gjeldende internt i selskapet. Når selskapets omsetning og størrelse øker, økes også kravet til gode rutiner og kontroller for å ha en effektiv og sikker drift. Interne kontroller og rutiner er noe av det revisor kontrollerer, og gir selskapet tilbakemelding på. Revisor hjelper derfor selskapet til å bli mer effektiv og følgelig levedyktig i markedet. Det er dermed lettere for større selskaper og virkelig se nytten av revisor.

Selskaper får også økt opplevd nytte av revisor dersom de bruker han som en uavhengig og ekstern sparringspartner. Vi vet at de minste selskapene ofte ser på regnskapsfører som en god, og ikke minst billigere sparringspartner, i forhold til revisor. De veldig store selskapene, på en annen side, har gjerne skaffet seg den kompetansen de behøver innad i selskapet, og revisor blir følgelig ikke like viktig som sparringspartner. Det segmentet hvor revisor derimot blir sett på som en viktig sparringspartner, er for de selskapene som er store nok til å ha en egen intern regnskapsavdeling, men som ikke store nok til å kunne ansette all den kompetanse de gjerne skulle ha hatt. For disse selskapene fungerer revisor som en kontrollør og rådgiver for selskapets regnskapsavdeling.

Vi finner en forsiktig reduksjon i andelen selskaper som benytter ekstern regnskapsfører, etter hvert som omsetningen øker mellom 5 og 10 MNOK. Denne andelen ligger på 70 % for selskapene med en omsetning mellom 5 og 6 MNOK, mens den reduseres til 67 % for de selskapene som har en omsetning mellom 9 og 10 MNOK. Funnet er imidlertid ikke testet for

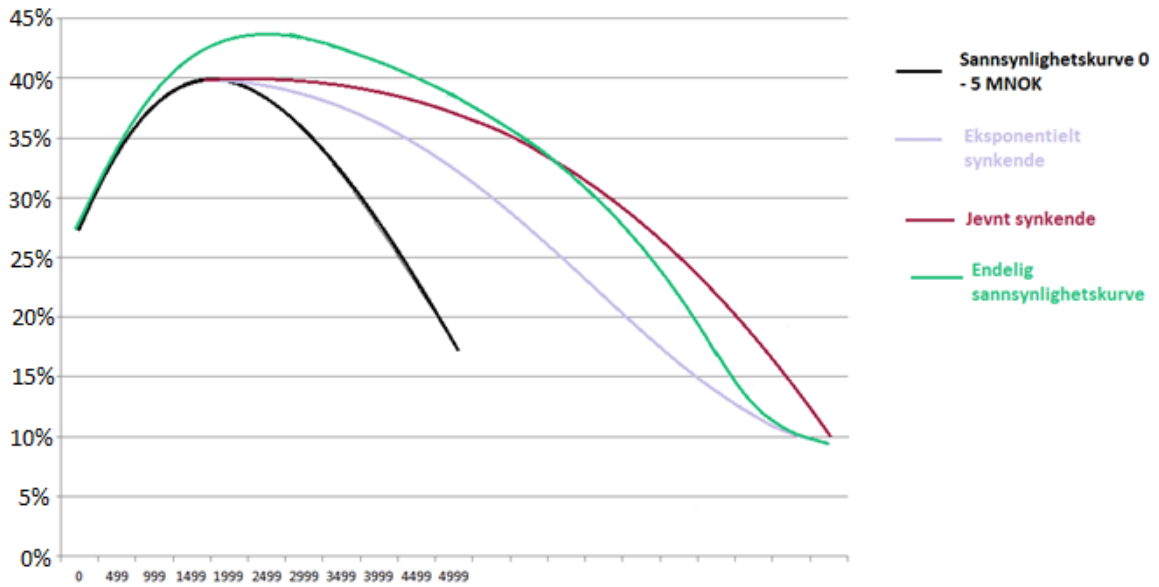
signifikans, og er trolig for lite til å være det. Når det er sagt, kan det se ut som at vårt segment, som går til 10 MNOK, ligger helt i starten av det segmentet hvor selskapene i størst grad ser nytten av å bruke revisor som sparringspartner. Dette fordi andelene vi ser på (67 – 70 %) er store og viser at langt de fleste benytter ekstern regnskapsfører i vårt segment. Vi har også fått tilbakemeldinger, fra tilfeldig spurte daglig ledere i selskaper med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK, på at det å både ha regnskapsfører og revisor er litt smør på flesk. NARF bekrefter også via mail at *de fleste små bedrifter klarer seg med én nær rådgiver på økonomiområdet, noe som fører til at de lettere velger bort revisjon*. Dette underbygger at flere av selskapene i vårt segment ikke ser nytten av revisor som sparringspartner, og følgelig kan tenkes å fravelge revisjon dersom de får mulighet.

4.3.3 Endelig sannsynlighetskurve

På den ene siden taler argumentasjonen over for at vi vil ha en utflatende kurve, lik den lille kurven i figur 4.3-4 over. Dette da vi på mange måter kan si at vi finner en kapasitetsgrense i miljøet på samme måte som den logiske kurven tilsier. Det vil altså være andre faktorer som er med på å begrense fravalget av revisjon jo høyere omsetningen i selskapet blir.

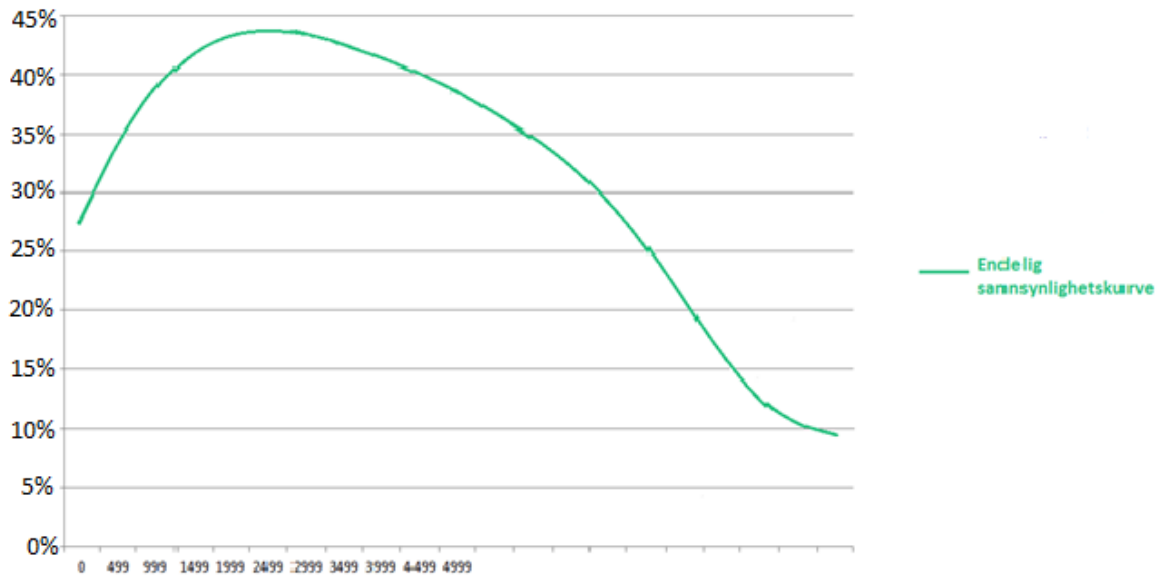
På den andre siden finner vi flere argumenter som tilsier at fravalget ikke vil flate ut med det første. Det kan virke som at mange av selskapene som har en omsetning litt over dagens terskelverdi, er veldig klare for å fravelge dersom de får muligheten. Det kan dermed tenkes at de ikke ser den store nytten av revisjonen, og synes det koster mer enn det smaker. Dette taler for den jevnt fallende, røde kurven, i figur 4.3-4 over.

Basert på dette vil vår sannsynlighetskurve følge den røde kurven langt på vei, men flate ut nær 10 MNOK. Figur 4.3-5 viser hvordan den endelige sannsynlighetskurven således vil være en kombinasjon av både den eksponentielle og jevnt synkende sannsynlighetskurven.

Figur 4.3-5 Kompromiss mellom eksponentiell og jevnt synkende kurve

I figur 4.3-6 under viser vår endelige sannsynlighetskurve fra 0 til 10 MNOK, slik vi mener den kan komme til å være.

Figur 4.3-6 Endelig sannsynlighetskurve fra 0 – 10 MNOK i omsetning

4.4 Direkte virkninger

Denne av oppgaven vil omhandle hvordan økt terskel for omsetning kan påvirke Big 5 direkte. Vi vil her bare ta for oss hva som skjer dersom selskaper, som under dagens regler ikke har mulighet til å fravelge revisor, får muligheten til det. Vi tar, med andre ord, ikke hensyn til hvordan en eventuell økt terskelverdi kan virke inn på fravalgsandelen for selskaper i omsetningssegmentet mellom 0 og 5 MNOK.

Vi har også valgt ikke å foreta en analyse i forbindelse med bransjetilhørighet i denne delen. Dette på grunn av at verken vi eller tidligere forskning, har klart å finne noen sammenheng mellom et selskaps bransjetilhørighet og valget om å beholde revisor eller ikke.

I fortsettelsen vil vi først presentere hvordan revisjonsselskapene i omsetningssegmentet fordeler seg mellom Big 5. Deretter vil vi ta for oss de enkelte faktorene som utgjør ulike kjennetegn ved revisjonskundene. Disse faktorene har vist seg å kunne si noe om hvorvidt selskapet fravelger revisjon eller ikke. Hvor stort fravalget kan tenkes å bli ses således isolert sett for hver enkelt faktor.

Big 5 og revisjonskundene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK

De fem største revisjonsselskapene er til sammen revisor for 7 944 selskaper som kan få muligheten til å velge bort revisor, dersom terskelen for omsetning økes til 10 MNOK. Dette tilsvarer 41,1 % av totalt antall revisjonskunder med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK. Tabell 4.4-1 under gir en oversikt over hvor mange kunder hvert revisjonsselskap har totalt i segmentet, og kundene fordelt på ulike omsetningskategorier.

Revisjonsselskap	Omsetning (000)					Totalt antall selskap	Totalt i % av segmentet
	5 000-5 999	6 000-6 999	7 000-7 999	8 000-8 999	9 000-9 999		
PwC AS	355	294	248	207	188	1 292	6,7 %
EY AS	382	299	247	241	190	1 359	7,0 %
Deloitte AS	330	276	237	229	181	1 253	6,5 %
KPMG AS	220	194	166	141	127	848	4,4 %
BDO AS	879	796	605	496	416	3 192	16,5 %
Totalt	2 166	1 859	1 503	1 314	1 102	7 944	41,1 %

Tabell 4.4-1 Antall revisjonskunder Big 5 innenfor ulike omsetningskategorier

Tabellen viser at alle revisjonsselskapene har flest kunder i omsetningskategorien mellom 5 og 6 MNOK. Deretter er antall kunder fallende med økende omsetning. Grunnen til dette er så enkel som at det eksisterer flest kunder i de laveste kategoriene.

Av tabell 4.4-1 over kan man se at det er BDO AS som har den desidert største kundemassen i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK. Totalt har de 3 192 kunder i segmentet, noe som utgjør hele 16,5 % av det totale markedet av revisjonskunder med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK. Dersom man ser på de ulike omsetningskategoriene hver for seg, ser man at BDO AS også har majoriteten av kundene i hver enkelt kategori. Det er dermed liten tvil om at det er BDO AS som er den desidert største revisjonsaktøren innenfor dette kundesegmentet. Til sammen utgjør disse kundene ca. 12,4 % av den totale kundemassen til BDO AS i Norge (se vedlegg 4.10, tabell 7.11).

EY AS kommer på en "andreplass" når det gjelder antall selskaper i hver av omsetningskategoriene, og har således også nest flest kunder totalt i omsetningssegmentet. EY AS' andel på 7 % av totalt antall aksjeselskaper med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK er imidlertid under halvparten av BDO AS' tilsvarende andel. Når det gjelder revisjonsselskapene PwC AS og Deloitte AS, som har hhv. 6,7 % og 6,5 % av kundene i omsetningssegmentet, varierer det hvilket selskap som innehar flest kunder i de ulike kategoriene.

På motsatt side av tabellen finner vi KPMG AS, som har en kundemasse på 848 kunder, hvilket utgjør kun 4,4 % av totalt antall selskaper i omsetningssegmentet. Samtidig viser tabell 4.4-1 at KPMG AS også har færrest kunder innenfor hver kategori. KPMG AS er imidlertid også det revisjonsselskapet med færrest antall kunder totalt i Norge (se vedlegg 4.10, tabell 7.11). Det relativt lave antallet kunder, med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK, utgjør derfor hele 10,8 % av revisjonsselskapets totale kundemasse. Dette tilsier at virkningene av økt terskelverdi likevel kan bli store for KPMG AS, selv om de har færrest kunder i segmentet.

4.4.1 Omsetning

Dersom alle revisjonskunder i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK fravelger revisjon

Tabell 4.4-2 under viser hvor store revisjonsutgifter selskapene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK har. Denne revisjonsutgiften tilsvarer revisjonsselskapenes inntekt. Tabellen er delt opp i kategorier basert på revisjonskundernes omsetning, og viser således hvor stor inntekt hvert enkelt revisjonsselskap har innenfor hver omsetningskategori.

Kunders revisjonsutgifter fordelt på kategori (000)										
Revisjons-selskap	5000-5999	6000-6999	7000-7999	8000-8999	9000-9999	Totalt**	Total inntekt*	% av total	Inntekt revisjon*	% av revisjon
PwC AS	10 020	8 639	7 317	6 089	6 028	38 093	1 076 000	3,5 %	801 228	4,8 %
EY AS	9 688	7 357	6 951	7 018	5 780	36 794	2 307 000	1,6 %	1 280 000	2,9 %
Deloitte AS	7 664	6 072	5 979	5 626	5 717	31 058	2 331 000	1,3 %	1 463 000	2,1 %
KPMG AS	6 035	4 913	5 475	4 090	3 844	24 357	1 385 000	1,8 %	792 000	3,1 %
BDO AS	18 569	19 050	15 303	12 878	11 596	77 396	1 198 619	6,5 %	829 946	9,3 %
Totalt	51 976	46 031	41 025	35 701	32 965	207 698	8 297 619	2,5 %	5 166 174	4,0 %

Tabell 4.4-2 Sum revisjonshonorar innenfor de ulike omsetningskategoriene

* Hentet fra revisjonsselskapenes nyeste åpenhetsrapporter per 22.11.2013

** 275 selskap har ikke registrert revisjonsutgift

Tabellen viser også Big 5s totale konserninntekt (total inntekt), samt kun den inntekten de har på sine revisjonstjenester (inntekt revisjon). Av tabellen ser vi at mesteparten av revisjonsselskapenes inntekt fra disse revisjonskundene, kommer fra de kundene som har en omsetning mellom 5 og 6 MNOK. Dette er ikke overraskende da det, som nevnt, er flest kunder innenfor den laveste omsetningskategorien.

Dersom man forutsetter at alle selskapene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK fravelger revisjon, om de får mulighet til det, ser man at Big 5 til sammen vil miste nærmere 208 MNOK i inntekt. Dette utgjør 2,5 % av deres samlede totale inntekt på 8 297 MNOK.

BDO AS vil, naturlig nok, komme verst ut og miste mest inntekt. De vil miste rundt 77 MNOK, noe som tilsvarer ca. 6,5 % av deres totale omsetning, og ca. 9,3 % av deres omsetning i forbindelse med revisjonstjenester.

KPMG AS vil derimot tape ca. 24 MNOK i inntekt, dersom alle som får mulighet til å fravelge gjør det. KPMG AS er dermed det revisjonsselskapet av Big 5 som vil tape minst i antall millioner kroner. Ser man i stedet ser på andelen som blir tapt, taper KPMG AS en større andel enn både EY AS og PwC AS. Det er imidlertid verdt å merke seg at andelen inntekt fra revisjonstjenester som blir tapt i Big 4 er relativt lik. Dette forteller oss at det gjennomsnittlige revisjonshonoraret per revisjonskunde er relativt likt mellom disse revisjonsselskapene (se vedlegg 4.10, tabell 7.11). Det er kun ca. 5 000 NOK som skiller mellom gjennomsnittlig revisjonshonorar hos PwC AS, som har det høyest gjennomsnittlige honoraret, og BDO AS med det laveste gjennomsnittlige revisjonshonoraret blant disse revisjonskundene.

Ved første øyekast kan inntektstapene til revisjonsselskapene se relativt små ut, men dersom vi ser tapet i forhold til Big 5s resultat før skatt, som vist i tabell 4.4-3 under, vil det for noen kunne gi store konsekvenser.

	Årsresultat (f.skatt)*	Tap dersom alle fravelger	Årsresultat (f.skatt) etter tap
PwC AS	155 510	38 093	117 417
EY AS	118 961	36 794	82 167
Deloitte AS	44 776	31 058	13 718
KPMG AS	7 767	24 357	-16 590
BDO AS	-273	77 396	-77 669

Tabell 4.4-3 Revisjonsselskapenes årsresultat dersom alle fravelger revisjon

*nyeste resultat for konsern, hentet fra Ravninfo pr. 22.11.2013

Tar vi utgangspunkt i dagens resultater, og ser på kostnadssiden i regnskapet som en konstant, viser tabell 4.4-3 over at både BDO AS og KPMG AS kan få flere millioner i underskudd, dersom alle med mulighet til å fravelge benytter seg av denne. Grunnen til at vi her kan se på kostnadene som en konstant på kort sikt, er at revisjonsselskapene er tjenesteytende selskap. Det betyr at kostnadene stort sett består av husleie- og lønnskostnader, som begge er vanskelig å redusere på kort sikt. BDO AS står i fare for å få hele 77 MNOK i negativt resultat før skatt, mens KPMG AS kan få 16,5 MNOK. De resterende av Big 5 vil, med dagens resultater, derimot fortsatt gå med flere millioner i overskudd. Som

tabellen viser er det PwC AS som kommer best ut, med 117 MNOK i overskudd etter medregnet tap dersom alle benytter muligheten til fravalg.

Det mye dårligere resultatet til KPMG AS i forhold til de andre Big 4, til tross for at de ikke mistet noen større andel av revisjonsinntektene, forteller oss at KPMG AS er et kostnadstungt selskap. En prosentvis bruttofortjeneste på 1,2 %, sammenlignet med PwC AS med den høyeste bruttofortjenesten på 27 % av Big 4, viser hvor store forskjellene er (se vedlegg 4.11, tabell 7.12). EY AS, Deloitte AS og BDO AS ligger med en bruttofortjeneste på henholdsvis 5,2 %, 5,3 % og 9,4 %.

Dersom terskelen for omsetning øker til 10 MNOK, er det altså ikke utenkelig at både BDO AS og KPMG AS må gjøre store kostnadskutt. Grunnet kostnadsstrukturen til revisjonsselskapene vil kostnadskutt mest sannsynlig komme i form av nedleggelse av kontor og reduksjon i antall ansatte. Som man senere vil se av analysen i forbindelse med geografisk plassering, vil dette kunne gå utover mindre kontor i små kommuner.

Dersom vi benytter sannsynlighetskurven for fravalg fra avsnitt 4.3

Dersom vi benytter oss av sannsynligheten for fravalg blant selskapene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, funnet i forrige delanalyse, kan vi sette opp en oversikt som vist i tabell 4.4-4 under.

Segment	Sannsynlig fravalg	PwC AS		EY AS		Deloitte AS		KPMG AS		BDO AS		Samlet	
		Ant.	Tapt inntekt	Ant.	Tapt inntekt	Ant.	Tapt inntekt	Ant.	Tapt inntekt	Ant.	Tapt inntekt	Ant.	Tapt inntekt
5-6 MNOK	35 %	128	3 507	134	3 391	116	2 682	77	2 112	308	6 499	758	18 192
6-7 MNOK	30 %	88	2 592	90	2 207	83	1 822	58	1 474	239	5 715	558	13 809
7-8 MNOK	25 %	62	1 829	62	1 738	59	1 495	42	1 369	151	3 826	376	10 256
8-9 MNOK	15 %	31	913	36	1 053	34	844	21	614	74	1 932	197	5 355
9-10 MNOK	10 %	19	603	19	578	18	572	13	384	42	1 160	110	3 297
Totalt		328	9 444	340	8 966	310	7 414	211	5 953	814	19 131	1 999	50 909

Tabell 4.4-4 Påvirkning Big 5 ved sannsynlig fravalg mellom 5 og 10 MNOK

(Tabellen er utarbeidet ved hjelp av vedlegg 4.12, tabell 7.13 og 7.14)

Sannsynlighetene for fravalg som presenteres i tabell 4.4-4 over er lest ut fra figur 4.3-6 (avsnitt 4.3.3), som viser vår endelige sannsynlighetskurve helt opp til 10 MNOK.

Sannsynlighetene er rundet opp til nærmeste hele 5-prosent, da de viser til en prognose og ikke en realitet.

Dersom vår sannsynlighetskurve for fravalg blir en realitet, vil Big 5 samlet sett kunne miste ca. 2 000 kunder. Dette utgjør ca. 25 % av deres totale antall kunder i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK. Tilsvarende vil den samlede tapte inntekten fra segmentet bli ca. 50 MNOK, noe som tilsvarer ca. 24 % av total konserninntekt fra segmentet. Fravalgsandelen vil følgelig være mindre totalt sett for dette segmentet enn for segmentet mellom 0 og 5 MNOK, som har mulighet til fravalg i dag (33 %).

Som tabellen over viser er det fortsatt BDO AS som vil miste flest kunder, og som dermed får det største inntektstapet. BDO AS vil miste rundt 814 kunder, tilsvarende ca. 25,5 % av deres kundemasse i segmentet. Inntektstapet vil være på 19 MNOK. Igjen finner vi også KPMG AS på motsatt side av skalaen. KPMG AS er det revisjonsselskapet som vil miste færrest kunder (211 kunder). De vil også tape minst i millioner kroner, da inntekten kun vil reduseres med i underkant av 6 MNOK i inntekt.

Ser vi derimot igjen på tapet ved et eventuelt fravalg som andel av totalinntekt for revisjonsselskapene, er det, som vist av tabell 4.4-5 under, fremdeles BDO AS som kommer verst ut med et inntektstap som tilsvarer 1,8 % av deres totale konserninntekt. De fire andre revisjonsselskapene vil miste fra 0,4 % til 0,5 % av sin totale konserninntekt.

Revisjonsselskap	Tapt inntekt	Total omsetning*	% av total	Resultat**	Resultat etter tap
BDO AS	19 131	1 076 000	1,8 %	-273	-19 404
PWC AS	9 444	2 307 000	0,4 %	155 510	146 066
EY AS	8 966	2 331 000	0,4 %	118 961	109 995
Deloitte AS	7 414	1 385 000	0,5 %	44 776	37 362
KPMG AS	5 953	1 198 619	0,5 %	7 767	1 814
Totalt	50 909	8 297 619	0,6 %	-	-

Tabell 4.4-5 Tapt inntekt for revisjonsselskap som andel av total inntekt

*Hentet fra selskapenes nyeste åpenhetsrapporter pr. 22.11.2013

**Resultat før skatt for konsernet

Av dette ser vi at utslagene på omsetning ikke behøver å bli like drastiske som først vist, da vi antok at alle som får muligheten til å fravelge benytter seg av denne. Revisorforeningen (2013) støtter opp om dette igjennom sin undersøkelse av regnskapstallene til samtlige revisjonsselskaper for regnskapsåret 2012. Revisorforeningen fant at *bortfallet av revisjonsplikt har hatt mindre effekt enn det mange forventet. Sett under ett har bransjen i 2012 en omsetningsvekst på tre prosent i forhold til 2011.* Selv om revisorforeningen på selskapsnivå finner en del ulikheter i forbindelse med hvor store omsetningsendringene er, uttaler de at

Det er imidlertid verdt å merke seg at omsetningsreduksjonen for gruppen revisjonsselskaper med mindre enn 5 millioner i omsetning bare er 0,6 %. I tillegg er lønnsomheten for denne gruppen bedre i 2012 enn i 2011. Uendret eller bedre lønnsomhet er også en tendens i de øvrige segmentene (Revisorforeningen, 2013)

Dersom noen blir kraftig rammet, ser dette likevel ut til å bli BDO AS. BDO AS har i utgangspunktet et lite negativt resultat før skatt, og enhver reduksjon av inntektsgrunnlaget kan få store negative konsekvenser for revisjonsselskapet. Som vist av tabell 4.4-5 over vil BDO AS kunne komme til å få et stort negativt resultat på 19 MNOK, dersom kostnadene sees på som konstant på kort sikt og vår sannsynlighetskurve blir reell.

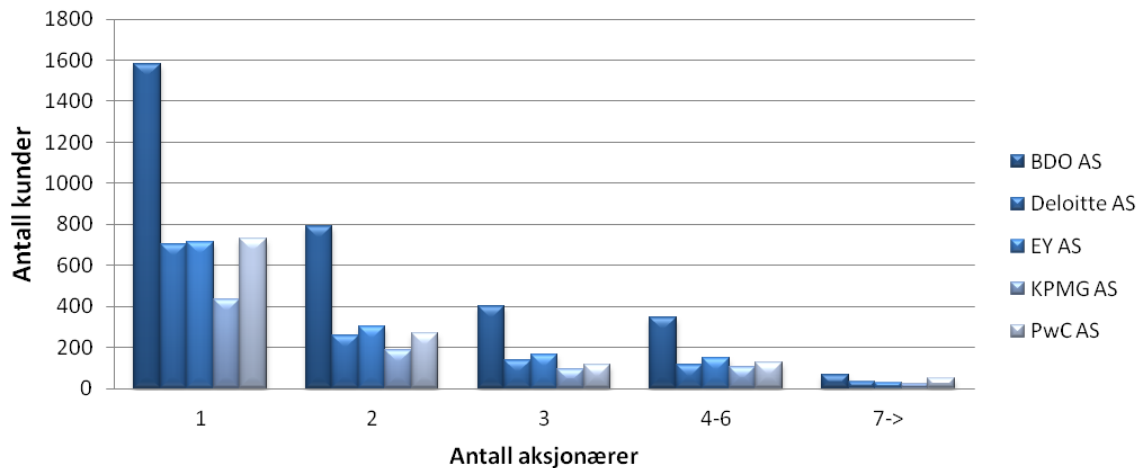
Både Deloitte AS, EY AS og PwC AS vil uansett gå med store overskudd, dersom sannsynligheten for fravalget blir en realitet. KPMG AS sto, på en annen side, i fare for et negativt resultat før skatt (gitt at kostnadene er konstante) på rundt 13 MNOK, dersom alle i omsetningssegmentet fravalgte revisjon. Dersom vår sannsynlighetskurve for fravalg blir en realitet, ser man at KPMG AS nå i stedet vil kunne få et overskudd på 1,8 MNOK.

Det er dermed bare BDO AS, som i dette tilfellet, kan komme til å gå med underskudd. Dette betyr likevel ikke at det bare er BDO AS som bør "passe seg". Kostnadskutt kan bli en realitet for alle i Big 5.

4.4.2 Eierstruktur

Eierstrukturen er, som nevnt tidligere i oppgaven, en faktor som kan være med å påvirke hvorvidt et selskap med mulighet til å fravelge revisor, benytter seg av denne muligheten eller ikke. Hvordan fravalget kan tenkes å bli, analyseres derfor her isolert sett ut fra faktoren eierstruktur.

I figur 4.4-1 under har vi delt opp Big 5`s kunder i fem kategorier etter hvor mange aksjonærer de har. Da revisjonsselskapene har en betraktelig større andel kunder med få aksjonærer, i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, har vi valgt å la de tre første kategoriene være hhv. 1,2 og 3 aksjonærer. De to siste kategoriene baserer seg i stedet på grupper, dvs. en kategori fra 4 til 6 aksjonærer, og en for 7 eller flere aksjonærer.

Figur 4.4-1 Antall revisjonskunder fordelt på antall aksjonærer

(Se vedlegg 4.13, tabell 7.15)

Av figuren over ser man at majoriteten av alle revisjonsselskaperes kunder har én aksjonær, og at kundemassen synker jevnt med antall aksjonærer. Da vi tidligere har vist at BDO AS har flest kunder i omsetningssegmentet, er det ikke overraskende at de også har flest kunder i alle kategoriene når vi ser på antall aksjonærer. Kategorien for én aksjonær utmerker seg likevel, da den for BDO AS utgjør hele 1 583 kunder, noe som utgjør ca. 50 % av deres totale kundemasse innenfor omsetningssegmentet (se vedlegg 4.13, tabell 7.15). Selv om denne andelen er stor for BDO AS, er faktisk andelen kunder i kategorien for én aksjonær større for

de andre revisjonsselskapene. PwC AS har den største andelen kunder, med hele 56,5 % av sine totalt antall kunder i omsetningssegmentet. Deloitte AS, EY AS og KPMG AS følger etter med en andel på hhv. 56 %, 52,5 %, og 51,4 %. BDO AS har således den minste andelen kunder, i forholdt til sine totalt antall kunder i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, i kategorien for én aksjonær.

Ser vi på kategorien for to aksjonærer, er BDO AS igjen på topp med 789 kunder i denne kategorien, noe som tilsvarer 24,7 % av totalt antall kunder i segmentet (se vedlegg 4.13, tabell 7.15). De andre fire revisjonsselskapene ligger jevnt, med en andel av totalt antall kunder på rundt 20 – 22 %.

Det er svært få kunder med flere enn 7 aksjonærer i dette omsetningssegmentet. Til sammen er det bare 200 kunder som faller inn under denne kategorien, for de fem største revisjonsselskapene (se vedlegg 4.13, tabell 7.15). Dette utgjør 3 % av Big 5's totale antall kunder. For BDO AS utgjør kategorien for syv eller flere aksjonærer 68 kunder, noe som tilsvarer en andel på 2 % av deres totale kundemasse i omsetningssegmentet. Selv om BDO AS har flest kunder i denne kategorien, er det likevel PwC AS som har den størst andelen av sine kunder i denne kategorien. PwC AS har 50 kunder i kategorien noe som utgjør en andel på nesten 4 % av total kundemasse i segmentet.

Eierstrukturen til et selskap er tidligere vist at har den største betydningen for om selskapet velger å beholde revisor eller ikke. Vi kan, dersom vi forutsetter at Vestrum og Gjerding-Smith (2012) sine fravalgsandeler fortsatt er gjeldende, estimere hvor mange selskaper i omsetningssegmentet fra 5-10 MNOK som sannsynligvis velger bort revisjon. Ettersom vi fant tendenser til de samme sammenhengene Vestrum og Gjerding – Smith (2012) fant i sin masterutredning, velger vi altså å legge deres resultater til grunn her. Vi er imidlertid klar over at fravalgsandelene funnet av Vestrum og Gjerding-Smith (2012) opprinnelig gjelder omsetningssegmentet fra 0 til 5 MNOK. Disse kan likevel benyttes her til å si noe om mulig fravalg, da vi finner at antall aksjonærer ikke har noen innlysende sammenheng med selskapenes omsetning.

Tabell 4.4-6 under viser Vestrum & Gjerding – Smith (2012) sine resultater tilknyttet fravalgsandel basert på antall aksjonærer. De finner at andelen selskap som fravelger revisjon reduseres med økt antall aksjonærer i selskapet. Vi har også beregnet virkningen av

en eventuell økning av terskelverdien for omsetning for Big 5, i forhold til hvor mange aksjonærer kundene deres har.

Ant. Aksjonærer	Fravalgsandel**	BDO AS		Deloitte AS		EY AS		KPMG AS		PWC AS	
		Ant.	Innt. (000)	Ant.	Innt. (000)	Ant.	Innt. (000)	Ant.	Innt. (000)	Ant.	Innt. (000)
0*	-										
1	36,60 %	579	13 915	258	6 167	261	6966	160	4 585	267	7 866
2	40,80 %	322	7 326	105	2 439	122	3134	77	2 096	110	3 085
3	35,90 %	144	3 491	50	1 397	59	1695	34	973	41	1 251
4-6	30,00 %	103	2 731	35	868	44	1321	32	953	37	1 227
7->	27,40 %	20	635	9	369	8	238	5	209	14	395
Samlet		1 168	28 098	456	11 240	494	13354	308	8 817	470	13 824

Tabell 4.4-6 Sannsynlig fravalgsandel basert antall aksjonærer

* 20 selskaper som ikke har oppgitt antall aksjonærer. Ser bort i fra disse.

** Kilde: Vestrum og Gjerding-Smith (2012)

(Tabellen er utarbeidet med hjelp fra vedlegg 4.13, tabell 7.15)

Som tabellen viser er det fremdeles BDO AS som vil tape mest i millioner kroner, mens KPMG AS taper minst i millioner kroner, selv om vi legger antall aksjonærer til grunn for analysen. Tabell 4.4-7 under viser hvordan dette kan slå ut i resultat etter skatt for det enkelte revisjonsselskap, dersom vi ser kostnadene som faste på kort sikt.

Revisjonsselskap	Tapt innt. av fravalg	Omsetning*	Resultat (f.skatt)**	% omsetning	Resultat (f.skatt) etter tap
BDO AS	28 098	1 076 000	-273	2,6 %	-28 371
PWC AS	13 824	2 307 000	155 510	0,6 %	141 686
EY AS	13354	2 331 000	118 961	0,6 %	105 607
Deloitte AS	11 240	1 385 000	44 776	0,8 %	33 536
KPMG AS	8 817	1 198 619	7 767	0,7 %	-1 050

Tabell 4.4-7 Resultat for revisjonsselskapene etter fradrag for tapt inntekt ved fravalg

*Hentet fra nyeste åpenhetsrapport per 22.11.13

**Hentet fra nyeste konsernregnskap på RavnInfo per 22.11.13

Ser vi på andelen tapt inntekt i forhold til total konserninntekt utgjør tapet igjen mest for BDO AS med 2,6 % tapt inntekt. BDO AS vil også denne gangen få et negativt resultat før

skatt, dersom vi fremdeles ser på kostnadene som faste. Underskuddet denne gangen er på 28 371 MNOK. KPMG AS vil fremdeles også få et underskudd, om enn relativt lite på ca. 1 MNOK, i dette tilfellet. Tapet til de resterende Big 5 utgjør imidlertid mindre enn 1 % av deres totale konserninntekt, og alle disse vil, som vist av figuren over, gå med overskudd før skatt dersom sannsynligheten for fravalg baseres på antall aksjonærer.

Vi legger imidlertid merke til at alle revisjonsselskapene gjør det dårligere denne gangen enn når vi så på sannsynligheten for fravalg basert på omsetning i forrige avsnitt. Dette faktum er med å underbygge antall aksjonærer som en spesielt viktig faktor for å forklare fravalg blant revisjonskundene. Dette sier oss igjen at behovet for revisjon tydeligst fremkommer gjennom denne faktoren.

4.4.3 Geografisk plassering

Fylker

Tabell 4.4-7 under viser Big 5`s kunder i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK fordelt på de ulike fylkene i Norge.

Antall kunder Fylke	PwC AS		EY AS		Deloitte AS		KPMG AS		BDO AS		Totalt antall kunder
	Antall kontor	Antall kunder	Antall kontor	Antall kunder	Antall kontor	Antall kunder	Antall kontor	Antall kunder	Antall kontor	Antall kunder	
AKERSHUS FYLKE	I	69		62		65		24	III	346	566
AUST-AGDER FYLKE	I	35	I	24	II	37	I	58	II	39	193
BUSKERUD FYLKE	II	32	III	111	I	95		9	III	188	435
FINNMARK FYLKE		5		9		4	I	30	I	73	121
HEDMARK FYLKE	II	38	II	41	I	15	II	32	III	143	269
HORDALAND FYLKE	I	80	I	138	II	125	III	225	II	140	708
MØRE OG ROMSDAL FYLKE	III	74	II	36		10	II	44	~~III~~ I	251	415
NORDLAND FYLKE	III	136	III	144		5	II	105	III	85	475
NORD-TRØNDELAG FYLKE	I	9	II	44	I	12		1	~~III~~ I	262	328
OPPLAND FYLKE	I	54	II	96	III	117		4	~~III~~	127	398
OSLO FYLKE	I	180	I	116	I	173	I	62	I	492	1 023
ROGALAND FYLKE	III	122	II	71	II	205	II	66	I	168	632
SOGN OG FJORDANE FYLKE	~~III~~	66	II	30	III	136		7	III	53	292
SVALBARD		4		1				1		2	8
SØR-TRØNDELAG FYLKE	I	69	I	50	I	81	II	21	~~III~~	327	548
TELEMARK FYLKE		3	III	124	I	55	I	4	II	86	272
TROMS FYLKE	II	55	III	30		9	II	74	I	29	197
VEST-AGDER FYLKE	II	50	I	6	I	70	I	48	III	91	265
VESTFOLD FYLKE	III	47	III	128	I	31	III	31	III	118	355
ØSTFOLD FYLKE	III	164	III	98		8		2	III	172	444
Totalt		1 292		1 359		1 253		848		3 192	7 944

Tabell 4.4-8 Big 5`s kunder fordelt på fylke, samt antall kontor per fylke

BDO AS og PwC AS har flest kunder i Oslo fylke, med hhv. 492 og 180 kunder. Disse revisjonsselskapene er også størst i dette fylket og er således de to revisjonsselskapene som foretrekkes mest blant selskapene med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK her. Deloitte har derimot flest kunder i Rogaland – 205 kunder, og er samtidig det mest foretrukne revisjonsselskapet i dette fylket. EY AS på sin side har flest kunder i Hordaland – 138 kunder. KPMG AS har desidert flest både av sine kunder i Hordaland og av kundene i Hordaland – 225 kunder. Dette til forskjell fra de andre revisjonsselskapene som gjerne har omtrent like mange kunder innenfor flere fylker. KPMG AS har imidlertid nest flest kunder i Nordland med 105 kunder, noe som betyr at de har over dobbelt så mange kunder i dette omsetningssegmentet i Hordaland enn Nordland.

Det at de ulike revisjonsselskapene er størst innenfor hver sine fylker, kan henge sammen med det antall kontor som de har i de ulike fylkene. Dersom vi teller opp antall kontor hvert revisjonsselskap har innenfor hvert fylke, finner vi at dette er tilfellet for alle utenom PwC AS og EY AS. En mulig grunn til dette kan være at PwC AS og EY AS satser mer på større revisjonskunder, og derfor også har flest kontor i de fylkene med flere større revisjonskunder. En annen grunn vi kommer nærmere inn på under avsnitt 4.5 om direkte virkninger, er at revisjonsselskapene har en form for stilltiende samarbeid for å unngå hard priskonkurransen.

Fire av de fem største revisjonsselskapene har færrest kunder på Svalbard, utenom PwC AS som har færrest i Telemark. Ellers er Finnmark og Akershus også en gjenganger i sjiktet av fylker med få kunder blant Big 5. Både i Akershus og i Finnmark er det kun to av fem revisjonsselskap som har kontor. I Akershus finner vi en del kunder innenfor dette omsetningssegmentet. Det er imidlertid ikke langt for disse inn til Oslo, således er det unødvendig for revisjonsselskapene å sette opp kontor utenfor Oslo i denne regionen. I Finnmark derimot skyldes mangelen på kontor heller at det generelt er få revisjonskunder i fylke.

Dersom vi benytter oss av Vestrum og Gjerding – Smith (2012) sine resultater knyttet til fravalgsandel i ulike fylker, kan vi ved hjelp av disse prøve å si noe om hvor mange selskaper som kan komme til å velge bort revisjon basert på deres geografiske plassering. Vedlegg

4.14, tabell 7.16 gir en oversikt over den andelen som kan komme til å fravelge revisjon basert på Vestrum og Gjerding – Smiths resultater.

Med utgangspunkt i geografisk plassering er det sannsynlig at nesten 3 000 av Big 5s kunder i omsetningssegmentet velger å benytte seg av muligheten til å velge bort revisjon, dersom terskelverdien for omsetning økes til 10 MNOK. Dette utgjør litt over en tredjedel av Big 5s totale kundemasse i segmentet. Det er videre BDO AS som vil miste flest kunder, på i overkant av 1 000 kunder. Dette utgjør rundt 36 % av deres totale kundemasse i segmentet. KPMG AS vil på den andre siden miste færrest antall kunder i segmentet, da de kun vil miste 305 kunder. Likevel vil dette også utgjøre en andel på rundt 36 % av KPMG AS sin totale kundemasse i segmentet. Andelen kunder tapt i segmentet, vil således være omtrent den samme for BDO AS og KPMG AS.

Når det gjelder de resterende tre revisjonsselskapene inkludert i Big 5, vil kundeandelene som kan tenkes å gå tapt om man vektlegger geografisk plassering, være større enn andelene for BDO AS og KPMG AS. Deloitte AS kan miste ca. 460 kunder, noe som tilsvarer en andel på ca. 37 %. Videre vil EY AS og PwC AS miste henholdsvis rundt 514 og 477 kunder. Dette tilsvarer ca. 37,8 % og 37 % av deres totale kundemasse i omsetningssegmentet.

Kommuner

Vestrum og Gjerding – Smith (2012) fant at fravalgsandelen øker dess færre selskaper det er i kommunen. Vedlegg 4.14, tabell 7.15 gir en oversikt over hvilke kommuner Big 5 har revisjonskunder i, og hvor mange kunder de har i de ulike kommunene. Tabellen gir i tillegg en oversikt over hvor mange aksjeselskaper i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK som eksisterer i de ulike kommunene, samt det totale antall selskaper uavhengig av omsetning. Tabellen er rangert fra færrest totalantall selskaper i kommunen, til flest antall selskaper. Samtidig er de kommuner hvor Big 5 har kontor markert i grønt.

Vedlegg 4.15, tabell 7.17 viser at 96 kommuner innehar færre enn 100 aksjeselskaper totalt sett. I disse kommunene har Big 5 til sammen 279 kunder og BDO AS er det eneste revisjonsselskapet som har kontor her (ett kontor). Dette er kontoret i Grong kommune i Nord Trøndelag fylke. De fleste av disse 96 kommunene er med andre ord så små, målt i antall aksjeselskaper, at det ikke lønner seg for Big 5 å ha kontorer der. Disse kundene

fordeles kundene således på de resterende kontorene i landet, gjerne nærmeste geografiske kontor.

Dersom vi ser på de 263 kommunene med 400 eller færre aksjeselskaper, finner vi Big 5 i 20 av disse. Til sammen har Big 5 22 kontorer her, hvor fire tilhører EY AS, tre tilhører PwC AS, mens Deloitte AS og KPMG AS har kun ett kontor hver. Med andre ord, BDO AS står alene for 13 av disse 22 kontorene.

Revisjonskontorene i de kommuner med svært få antall aksjeselskaper totalt, kan tenkes å få problemer dersom terskelen for omsetning skulle øke. Grunnen er funnet til Vestrum og Gjerding – Smith (2012), som sier at fravalgsandelen tenderer mot å øke dess færre selskaper som finnes i kommunen. Dette taler således for at det er en ulempe å ha mindre kontor i kommuner med få totalt antall aksjeselskaper.

På en annen side har vi tidligere i oppgaven vært inne på viktigheten av aksjeselskapers opplevde nærhet til revisor. Dersom selskaper føler nærhet til revisor fravelger de i mindre grad da det øker den nytten disse selskapene opplever gjennom revisjonen. Det kan derfor, på en annen side, tenkes at det i stedet er en fordel å ha kontor i de mindre kommunene, målt i antall aksjeselskap. I tillegg er det færre kunder som konkurrerer om revisors tid i de mindre kommunene, noe som kan føre til at revisjonskundene i disse føler seg verdifulle.

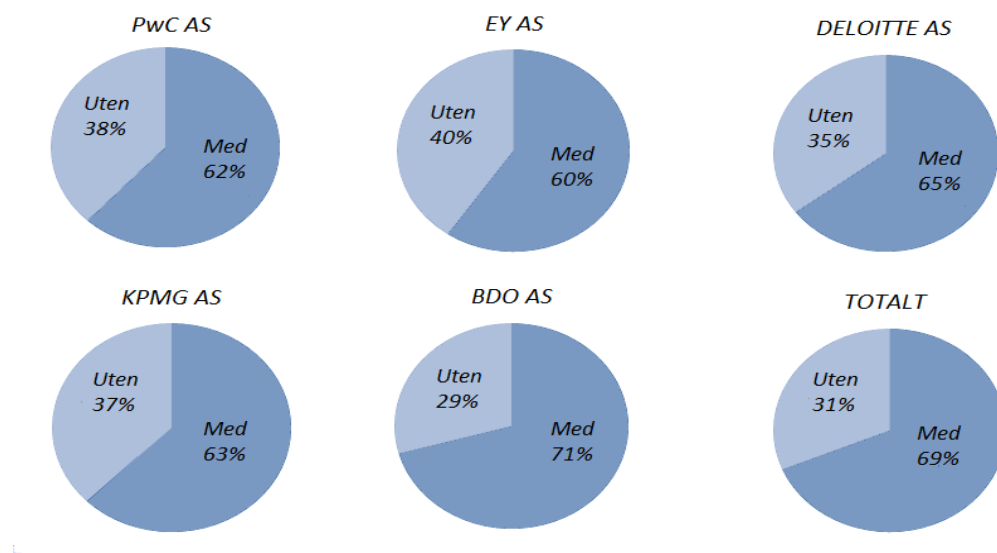
Man kan også av tabell 7.17 i vedlegg 4.15 se at tre av Big 5 har kontorer i kommuner hvor de selv bare står oppført som revisor for ett aksjeselskap, med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK og med registrert adresse i kommunen. For BDO AS gjelder dette kommunen Sortland, for KPMG AS kontoret i Skien, og for PwC AS kontoret i Larvik. Sortland, Skien, og Larvik er likevel kommuner som har svært mange registrerte aksjeselskaper, hhv. 611, 2 270 og 2 092, totalt sett. Det kan derfor tenkes at de tre revisjonsselskapene har flere kunder i andre omsetningssegmenter i disse kommunene. En eventuell økning av terskelverdien for omsetning til 10 MNOK, kan derfor tenkes og ikke få særlig store konsekvenser for kontorene plassert her.

Alle i Big 5 har kontorer i de store byene i Norge; Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger og Kristiansand. Byene ligger i kommuner hvor det eksisterer flere enn 5 000 aksjeselskaper totalt sett, i hver kommune. I henhold til funnene til Vestrum og Gjerding – Smith skal derfor

fravalgsandelen i disse kommunene være mindre enn for andre kommuner med færre antall aksjeselskap. Også med hensyn på den opplevde nærheten til revisor, forventes det at fravalget er mindre i disse største kommunene, ettersom alle revisjonsselskapene er lokalisert her.

4.4.4 Ekstern regnskapsfører

Figur 4.4-2 under viser at totalt 69 % av revisjonskundene med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK benytter ekstern regnskapsfører. Figuren viser i tillegg hvor stor andel av kundene, til det enkelte revisjonsselskap i Big 5, som benytter ekstern regnskapsfører.

Figur 4.4-2 Bruk av ekstern regnskapsfører

Blant Big 5 er det BDO AS som har flest kunder med ekstern regnskapsfører. Hele 71 % av kundene til BDO AS, med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK, benytter ekstern regnskapsfører. BDO AS har således en kundemasse innenfor dette omsetningssegmentet som i større grad enn gjennomsnittet benytter seg av ekstern regnskapsfører. På en annen side er det EY AS blant Big 5 som har den minste andelen selskaper med ekstern regnskapsfører, på kun 60 %. Alle de fire største revisjonsselskapene har en andel av sin kundemasse med ekstern regnskapsfører som er betraktelig lavere enn tilfellet for det totale antallet revisjonskunder med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK.

I henhold til Vestrum og Gjerding – Smith (2012) var fravalgsandelen for selskap med ekstern regnskapsfører 44,5 %, noe som er høyere enn det de fant som landsgjennomsnitt på 36,2 %. Det kan derfor tenkes at BDO AS, som har den største andelen selskaper med ekstern regnskapsfører, vil oppleve et større fravalg enn de andre revisjonsselskapene i Big 5.

Dersom vi benytter Vestrum og Gjerding – Smith (2012) sin sannsynlighet for fravalg, basert på ekstern regnskapsfører (rådgiver), kan vi sette opp tabell 4.4-9 under. Denne viser hvor mange kunder og hvor mye inntekt de ulike Big 5 kan komme til å miste blant selskapene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, dersom terskelen for omsetning øker.

Tabellen er satt opp på bakgrunn av at de revisjonskunder i dette omsetningssegmentet, som har ekstern regnskapsfører har en sannsynlighet for fravalg på 44,5 %. Denne sannsynligheten tilsvarende andelen blant de selskap med en omsetning under 5 MNOK, som hadde ekstern regnskapsfører som Vestrum og Gjerding – Smith fant at fravalgte revisjon. Samtidig forutsetter vi at selskapene uten ekstern regnskapsfører i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, får et sannsynlig fravalg lik landsgjennomsnittet for fravalg funnet av Vestrum og Gjerding – Smith (2012). Siden disse andelene med stor sannsynlighet vil fravike noe, dersom terskelen for omsetning faktisk øker, vil dette kun kunne brukes som en pekepinn på det eventuelle fravalget.

Selskap	Sannsynlig fravalg (antall)	Sannsynlig inntektstap (000)	% av total konserninntekt
PwC AS	534	15 750	0,7 %
EY AS	559	15 140	0,6 %
Deloitte AS	521	12 845	0,9 %
KPMG AS	351	10 083	0,8 %
BDO AS	1 343	32 531	3,0 %
Samlet	3 308	86 349	

Tabell 4.4-9 Sannsynlig fravalg for revisjonsselskapene basert på ekstern regnskapsfører

Av tabell 4.4-9 over, ser man at revisjonsselskapene, med unntak av BDO AS, vil miste en ca. like stor andel av total inntekt fra omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK. Ettersom BDO AS hadde en større andel kunder med ekstern regnskapsfører, enn de andre større

revisjonsselskapene, vil de også kunne miste i overkant av to prosentpoeng mer i andel enn de andre i Big 5.

Dersom vi også her forutsetter at kostnadene er gitt, vil BDO AS og KPMG AS igjen kunne få store negative resultat, om fravalget basert på ekstern regnskapsfører blir reelt. De andre tre, Deloitte AS, EY AS og PwC AS, har per i dag så store overskudd at disse vil klare seg med gode marginer selv alle i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK fravelger. De vil derfor heller ikke møte på de største utfordringene dersom fravalget baseres på ekstern regnskapsfører.

4.4.5 Oppsummering

Vi finner at BDO AS kommer verst ut ved økt terskelverdi for omsetning, uansett hvilke faktorer vi legger til grunn for beregning av fravalg. Dersom alle i omsetningssegmentet fra 5 og 10 MNOK fravelger revisjon, kan BDO AS på det meste komme til å tape over 77 MNOK i inntekt. Mer sannsynlig er det likevel at tapet ikke blir fullt så stort, da det alltid vil være noen selskaper som ser nytten i å beholde revisor selv om dette ikke er pålagt. En eventuell økning av terskelverdien for omsetning vil følgelig uansett få konsekvenser for revisjonsvirksomheten i selskapet.

Også KPMG AS vil kunne få et underskudd (på kort sikt), dersom alle i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK velger å benytte seg av en eventuell mulighet til å fravelge revisor. Dette gjelder også dersom sannsynligheten for fravalgte baseres på faktorene antall aksjonærer og ekstern regnskapsfører. Dette gjelder imidlertid ikke dersom vår beregning av antall fravalgte legges til grunn. KPMG AS bør likevel være på vakt, da en økning av terskelverdien kan få store direkte virkninger for selskapet.

Deloitte AS vil i henhold til vår analyse overleve en eventuell økt terskel for omsetning med svært god margin. De store "vinnerne" er likevel EY AS og PwC AS. Imidlertid har vår analyse kun tatt hensyn til hvordan selskapene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK vil kunne reagere ved økt terskel for omsetning. Da en eventuell økning av terskelverdien også

vil påvirke omsetningssegmentet mellom 0 og 5 MNOK, kan det følgelig tenkes at virkningene på Deloitte, EY AS og PwC AS vil bli mer drastisk enn det som fremkommer her.

4.5 Indirekte virkninger

I denne delen av kapittelet vil vi, med utgangspunkt i resultatet av de direkte virkningene ved økt terskel for omsetning, analysere hvordan den samme økningen, fra 5 til 10 MNOK, vil kunne påvirke Big 5 indirekte. Med indirekte mener vi hvordan revisjonsselskapene vil kunne påvirke hverandre, gjennom sine valg av strategier. Med andre ord tar vi for oss markedsreaksjoner, dersom terskelen øker.

Som analysen av direkte virkninger tilsier, vil en økt terskel for omsetning, kunne få relativt store virkninger for de største revisjonsselskapene i Norge. Det er derfor sannsynlig at Big 5 vil vurdere å legge om sine strategier, for å imøtekomme virkningene av endringen. Vi vil i denne delen begrense oss til å se på hvordan strategien til de enkelte revisjonsselskapene i Big 5, vil kunne gi utfall som er mindre gunstige for de andre i Big 5. Vi vil også se på konkurransen mellom revisjonsselskapene for forskjellige kunder hver for seg, da vi mener de vil benytte ulike strategier avhengig av hvilke kunder de står overfor.

Vi vil forsøke å underbygge vår analyse med uttalelser fra ulike aktører med tilknytning til revisjonsbransjen, heriblant Big 5. Da vi har fått noen uttalelser direkte på mail (se validitet i metodekapittelet), må vi ta hensyn til eventuelle ønsker om anonymitet. Alle anonyme uttalelser fra Big 5, vil i fortsettelsen omtales som uttalelse fra "et av revisjonsselskapene i Big 5".

4.5.1 Konkurransen om de gjenværende revisjonskundene

Med de gjenværende revisjonskundene mener vi her den kundemassen som fremdeles er pålagt revisjon, samt de kundene som velger å beholde revisor selv om de har mulighet til å fravelge. Da denne kundemassen vil bli ytterligere redusert dersom terskelverdien for omsetning økes, vil konkurransen blant revisjonsselskapene følgelig intensiveres. Den økte

konkurransen i bransjen blir også nevnt som en tenkelig konsekvens av økt terskelverdi av ett av revisjonsselskapene i Big 5, overfor oss på mail.

Priskonkurransen

Som det fremkommer under teorikapittelet i vår oppgave, kan konkurransen mellom revisjonsselskapene i Big 5 beskrives ved hjelp av Bertrand modellen. Vi antar således priskonkurransen i bransjen. Det faktum at vi finner at gjennomsnittlig revisjonshonorar blant Big 5, i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, er relativt likt, er et tydelige tegn på at revisjonsselskapene faktisk konkurrerer på pris. Priskonkurransen underbygges også av Olve Gravråk, partner og leder for EY Assurance i Norden, som uttaler til Finansavisen at *presset på honorarene er blitt voldsomt (...) det er stor stas for partnere å komme inn med en ny kunde til revisjonsselskapet, koste hva det koste vil* (Grandal, 2013a, s.2).

I henhold til Bertrand modellen er reduserte priser utfallet, dersom det lempes ytterligere på revisjonsplikten i Norge slik at den gjenværende kundemassen blir mindre. Det kan i tillegg tenkes at Big 5 vil forsøke å "stjele" kunder av hverandre, ved såkalt "prisdumping". Dette er også noe vi kan se tegn til allerede i dag. Blant annet påstås det at BDO AS dumpet prisen kraftig i sitt revisjonsanbud til Bergen kommune (Kvile, 2012), og det spekuleres i om KPMG AS gjorde det samme i forbindelse med revisjonstilbudet til Statoil AS (Grandal, 2013a).

Teorien om reduserte priser støttes også opp av administrerende direktør i BDO AS, Trond - Morten Lindberg, som i en mail til oss uttaler at økt terskel for omsetning vil kunne føre til *et vedvarende press på priser og tilhørende arbeid med å bedre effektivitet i leveransene, samtidig som kvalitet opprettholdes på et tilstrekkelig høyt nivå*. Samtidig uttaler ett av revisjonsselskapene i Big 5, via mail, at man *vil merke et redusert kundegrunnlag, og reaksjonen vil blant annet være å redusere honorarer og timepriser*.

På bakgrunn av overstående er følgelig ikke pressede priser utenkelig, dersom terskelen for omsetning skulle øke. Da BDO AS og KPMG AS, som nevnt, er de i Big 5 som kommer dårligst ut, ved økt terskel for omsetning, er det således også disse som har størst insentiv til å redusere prisene. Dette vil imidlertid de tre andre revisjonsselskapene i Big 5 kunne forutse. Hvem som *faktisk* setter ned prisen først, og utløser de pressende prisene i bransjen, er derfor usikkert.

Reaksjonsfunksjonen under viser på hvilket grunnlag revisjonsselskapene setter sin pris, forutsatt at selskapene ser på sine konkurrentenes priser som faste.

$$P_1 = \frac{A + kP_2 + bc_1}{2b} = R_1(P_2)$$

P_1 representerer prisstrategien til de ulike revisjonsselskapene i Big 5, dvs. hvordan de setter sin pris basert på hva de forventer at rivalenes priser (P_2) vil være. Dersom størrelsen på markedet, representert ved A , reduseres, vil den optimale strategien for hvert enkelt revisjonsselskap i Big 5 være å redusere egen pris. Revisjonsselskapene vet imidlertid at dette fort fører til en Prisoner` dilemma situasjon, og de kan derfor være forbeholdne med å faktisk gjøre det. Utfallet avhenger av hva de forventer de andre revisjonsselskapene vil gjøre. Dersom de forventer at ingen av de andre vil sette ned sin pris, vil heller ikke det første selskapet sette ned sin pris, og alle prisene vil forbli uendret. Dersom PwC AS, EY AS og Deloitte AS, på en annen side, forventer at BDO AS og KPMG AS faktisk vil redusere sine priser da de har et stort incentiv til å gjøre det, vil disse sannsynligvis også redusere sine priser. Dette for å fremdeles være konkurransedyktige i revisjonsmarkedet.

Da revisjonsselskapene er ute etter å utnytte sine konkurransefortrinn, vil en enhets reduksjon i prisen til BDO AS og KPMG AS kunne føre til mer enn en enhets reduksjon i prisene til de resterende Big 5. Dette vil igjen kunne føre med seg enda hardere konkurranse i bransjen. En spiral i negativ retning, hvor hvert enkelt revisjonsselskap gjentatte ganger forventer at konkurrentenes priser reduseres, kan således føre til at bransjen står overfor priskrig.

Hvorvidt revisjonsselskapenes posisjon i markedet blir styrket eller svekket, dersom de følger etter sin konkurrent og reduserer sine priser, er ikke gitt. Dette avhenger av hvorledes deres kunder påvirkes av prisreduksjonen. Alle kunder "elsker" i utgangspunktet prisreduksjoner, noe som i seg selv styrker et selskaps posisjon i markedet. Noen kunder legger imidlertid også stor vekt på andre faktorer, slik som kvalitet og omdømme. Ved reduserte priser blant Big 5 kan det tenkes at disse kan bli oppfattet på lik linje med mindre og rimeligere revisjonsselskaper i bransjen. En prisreduksjon kan dermed være skadelig for Big 5`s merkevare. I tillegg kan dumpede priser raskt kan tolkes som om at kundene får en dårlig

revisjonstjeneste. Ole Kristian Rogndokken, i Norsk kommunerevisjon, støtter opp om dette igjennom sin uttalelse av at kraftig prisdumping er et bransjeproblem (Kvile, 2012).

En eventuell prisdumping, som følge av lempet revisjonsplikt, kan bli større i de store byene, enn i mindre byer og tettsteder. Dette henger sammen med at alle i Big 5 er lokalisert i de store byene i Norge, noe som fører til at konkurransenivået blir høyest her. I tillegg innehar større byer ofte større selskaper, hvor priskonkurransen i utgangspunktet er høy grunnet prestisjen som er forbundet med å revidere disse. En eventuell priskrig kan således tenkes å bli ekstra intens i de store byene.

Produktdifferensiering

Som tidligere nevnt, ser vi tegn til at alle revisjonsselskapene i Big 5 forsøker å differensiere sine produkter. Dette til tross for at revisjon er en relativt standardisert tjeneste. Da revisjonsselskapene er klar over at en felles verste situasjon kan oppstå, dersom de først begynner å senke prisene, kan en ytterligere differensiering være et godt alternativt. Det kan derfor tenkes at revisjonsselskapene forsøker å differensiere både seg selv og sine produkter, i større grad enn tidligere, dersom terskelen for omsetning økes.

Trond – Morten Lindberg uttaler, via mail, at økt terskel for omsetning først og fremst *vil gi seg utslag i at bransjen som sådan vil jobbe beinhardt med å kommunisere viktigheten og verdien av revisjon. Dette i tydeligere grad enn hva som bransjen generelt har klart over tid.* Produktdifferensiering vil følgelig stå sentralt, og dersom revisjonsselskapene lykkes i å øke differensieringen, vil revisjonskundene lettere både kunne skille mellom de ulike revisjonsselskapene i Big 5, og de vil kunne skille Big 5 fra mindre revisjonsselskaper. Vellykket produktdifferensiering kan derfor være nøkkelen til å hindre priskrig.

Bindende samarbeidskontrakter

Dersom det likevel skulle oppstå priskrig i bransjen, slik at Big 5 havner i en Prisoners dilemma situasjon, vil det, som nevnt, kun være én måte å komme ut av denne situasjonen på: bindende samarbeidskontrakter. Det er imidlertid ikke lov med en direkte kontakt mellom revisjonsselskapene, hvor de inngår avtaler om å heve eller senke prisene til et gitt nivå. I denne situasjonen er det derfor kun relevant med såkalt stilltiende samarbeid.

Vi finner, som nevnt i analysen av direkte virkninger, at revisjonsselskapene i Big 5 har flest antall kontorer i forskjellige fylker. Da tre av revisjonsselskapene i Big 5 også har flest kontorer i det fylket hvor de har flest kunder (i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK), velger vi å benytte *antall kontorer per fylke*, som et mål på hvor hvert av Big 5 har sitt hovedsatsningsområde. Big 5s ulik plassering av kontorer, kan derfor tyde på at selskapene satser i forskjellige fylker.

Med bakgrunn i overstående, kan det derfor tenkes at Big 5 opptrer i en form for stilltiende samarbeid. Det kan se ut som at de er enige i en form for deling av markedet, hvor man ikke tungt går inn i fylker / regioner hvor et annet revisjonsselskap har sin hovedvekt. Med andre ord, vil ikke et av revisjonsselskapene i Big 5 i særlig grad trenge inn på steder hvor en av konkurrentene allerede har plassert sine kontorer. Det kan selvsagt også være andre grunner til dette, blant annet at revisjonsselskapene ikke ser det som lønnsomt å være plassert nær en annen stor tilbyder av de samme tjenestene. Dette kan likevel gi en pekepinn mot at stilltiende samarbeid muligens eksisterer blant revisjonsselskapene.

4.5.2 Konkurransen om andre kunder

Med andre kunder mener vi de kundene som velger bort revisjon, dersom terskelverdien for omsetning øker, samt helt nye kunder i andre markeder.

Det vil alltid være noen selskaper som velger å benytte seg av muligheten til å fravelge revisjon, dersom muligheten byr seg. Big 5 vil derfor, som vist av analysen av direkte virkninger, uansett minste en del av sin inntekt som følge av økt terskel for omsetning. I tillegg blir det, som vist over, også vanskelig for Big 5 å skaffe seg nye revisjonskunder blant de eksisterende kundene.

For å kompensere for tapt revisjonshonorar kan det derfor tenkes at Big 5, som en annen mulighet, utvider sitt tjenestetilbud. Trond – Morten Lindberg forklarer, via mail, at et utvidet tjenestetilbud blant annet kan være *styrking av tjenester tilknyttet rådgivning innenfor virksomhetsstyring, risikostyring og internkontroll. I tillegg jobber enkelte med å*

styrke tilbudet innenfor skatt og avgift i tillegg til at flere bygger opp robuste avdelinger innenfor regnskapsføring.

Utvidede tjenester i form av bransjegliding innebærer at revisjons- og rådgivningsfirmaene også tilbyr tjenester som tradisjonelt tilhører andre bransjer. Tegn til bransjegliding er imidlertid allerede tydelige, og revisjonsbransjen har gjennomgått flere endringer de senere årene (Grandal,2013b). I våre naboland, Danmark og Sverige, er revisjonsselskapene blant annet dominerende tilbydere av regnskapstjenester (Revisorforeningen, 2012). I Norge har også utviklingen beveget seg i samme retning, og flere store og mellomstore revisjonsselskaper har også her startet å tilby tjenester i forbindelse med regnskap og lønn.

Av Big 5 er det PwC AS, KPMG AS og BDO AS som har satset aktivt i regnskapsmarkedet. I 2012 uttalte BDO sjef Trond-Morten Lindberg til Finansavisen at *regnskapstjenester er naturlig for revisjonsselskapene* (Revisorforeningen, 2012). Lindberg legger ikke skjul på at han ønsker å ta hånd om en større del av regnskapsmarkedet, og han gir uttrykk for at avvikling av revisjonsplikten er sunt for revisjonsbransjen og næringslivet. Dette fordi revisjonsselskapene etter lempelsen *har blitt mer opptatt av å levere et produkt som har større verdi og nytte enn noen gang tidligere* (Revisorforeningen, 2012). Lindberg uttaler videre at *det er kundene vi skal forholde oss til. En forutsetning for å få eierskap hos kundene er at vi kan bidra inn på de områder der de trenger hjelp.*

Etter vår mening har regnskapsføringstjenestene som revisjonsselskapene har startet å tilby, til hensikt å prøve å beholde de selskaper som ikke lenger ønsker revisjon. Et selskap kan nemlig ikke både være regnskapsfører og revisor for én kunde. Dette bekreftes av ett av revisjonsselskapene i Big 5, som, via mail, uttaler at *allerede i dag tilbys forholdsvis nye tjenester i et forsøk på å erstatte inntektsbortfallet som må antas å komme.*

Da vi finner at så mange som 69 % av revisjonskundene, med en omsetning mellom 5 og 10 MNOK, benytter en ekstern regnskapsfører i dag, kan en utvidelse av tjenestespekteret til regnskapsføring tenkes å være et smart trekk for Big 5. NARF uttaler også, via mail, at

vi mener det er positivt at det er flere store tilbydere i bransjen – de største går alltid foran i profilerings- og rekrutteringsarbeidet samt at de bidrar til å profesjonalisere

bransjen. I tillegg ser vi at stadig større virksomheter velger å outsource økonomifunksjoner, og da er det viktig at det er flere større tilbydere i markedet

Dersom terskelen for omsetning øker, mener vi derfor at det vil bli naturlig at Big 5 bygger videre på å tilby utvidede tjenester. Ett av revisjonsselskapene i Big 5 underbygger dette, via mail, ved at de ikke ser bort i fra at sine konkurrenter vil revurdere sitt tjenestetilbud på nytt dersom en økning av terskelen for omsetning blir annonsert. I tillegg uttaler Trond – Morten Lindberg, via mail, at økt terskel for omsetning vil føre til at de fleste vil jobbe hardt med å utvide tjenestetilbudet.

4.5.3 Oppsummering

Vi finner at det er stor sannsynlighet for et økt prispress i revisjonsbransjen, dersom terskelverdien for omsetning økes. Grunnen er i hovedsak at konkurransen om gjenværende kunder i markedet intensiveres. Revisjonshonorarer og timepriser vil reduseres for å prøve å kapre de kundene som er igjen. Revisjonsselskapene må imidlertid være obs på at resultatet kan bli en hard priskrig, og at prisdumping således ikke gagnar seg på sikt.

Videre vil formidling av viktigheten og verdien av revisjon stå sentralt. Det kan således bli aktuelt for Big 5 å drive ytterligere differensiering av både seg selv og sine produkter.

Ved økt terskel for omsetning, finner vi også at revisjonsselskapene bør bygge videre på den bransjeglidningen vi har sett tegn til de senere årene. Dette da det er naturlig for revisjonsselskapene å overføre sine kunnskaper til nærliggende områder, for å kompensere for det inntektsbortfallet som eventuelt vil komme.

KAPITTEL V: KONKLUSJON

En lempelse av revisjonsplikten i Norge, ved en økning av terskelen for omsetning fra 5 til 10 MNOK, vil kunne få betydelige virkninger for de fem største revisjonsselskapene i Norge. Big 5 har til sammen hele 40 % av revisjonskundene i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, og disse kundene betaler samlet rundt 208 MNOK i revisjonshonorar

Den opplevde nytten av revisjonen er avgjørende for hvorvidt et selskap velger å beholde revisor eller ikke, og størrelsen på selskapets omsetning er én av faktorene som har vist seg å kunne brukes for å si noe om selskapets opplevde nytte. Med utgangspunkt i vår sannsynlighetskurve for fravalg, som er synkende ved økt omsetning, vil 1/4 av kundene til Big 5 velge bort revisjon, om muligheten byr seg. Med andre ord vil Big 5 til sammen kunne få et inntektstap på hele 51 MNOK.

Blant Big 5 er det helt klart at BDO AS vil lide det største tapet. Dette fordi BDO AS har en relativt større andel av sin kundemasse i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, sett i forhold til de andre revisjonsselskapene i Big 5. Følgelig vil de også miste en større andel av sin totale inntekt.

Hele 3 192 kunder i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK tilhører BDO AS, og gitt vår sannsynlighetskurve for fravalg, vil BDO AS kunne miste hele 25 % av disse kundene. Dette vil gjøre at de mister i overkant av 19 MNOK i inntekt, tilsvarende ca. 1,8 % av sin totale inntekt. Dersom vi baserer oss på dagens resultater og at kostnadene forutsettes faste på kort sikt, kan BDO AS dermed få et underskudd på rundt 19 MNOK.

KPMG AS er det selskapet i Big 5 som har færrest kunder (848 stk) i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, og følgelig får de også en lavere inntekt i millioner kroner fra segmentet enn hva de andre gjør. KPMG AS fremstår derfor, ved første øyekast, som det selskapet som vil påvirkes minst av selskapene i Big 5, dersom terskelen for omsetning øker. Sett bort fra BDO, utgjør imidlertid denne inntekten en like stor andel av totalinntekten for KPMG AS, som det den utgjør for de andre revisjonsselskapene i Big 5. I tillegg utgjør KPMG AS` kunder i segmentet hele 10,8 % av deres totale kundemasse. KPMG AS vil således også merke det reduserte kundegrunnlaget, ved økt terskel for omsetning. Da KPMG AS i tillegg er

et kostnadstungt selskap, med en bruttofortjeneste på kun 1,7 %, vil den tapte inntekten også kunne gi et svært redusert resultat for KPMG AS, i et kortsiktig perspektiv.

For EY AS og Deloitte AS vil ikke virkningene av en økt terskel for omsetning, være like store som for KPMG AS og BDO AS. Selv om også disse taper inntekt, som følge av redusert kundemasse, vil verken andel av totalomsetning eller resultatvirkning være kritisk. PwC AS er likevel det revisjonsselskapet blant Big 5 som blir minst påvirket ved økt terskel for omsetning. Gitt vår sannsynlighetskurve for fravalg, vil PwC AS, som BDO AS, miste 25 % av sine kunder i segmentet som følge av en terskeløkning. Resultatvirkningen på kort sikt vil imidlertid ikke bli like kritisk. Dette har sammenheng med at PwC AS kun har 9,5 % av sin totale kundemasse i omsetningssegmentet fra 5 til 10 MNOK, noe som gir utslag i at de får mesteparten av sine inntekter fra andre kilder. I tillegg er ikke PwC AS særlig kostnadsstunge, og har en bruttofortjeneste på formidable 27 %.

En annen viktig faktor i forhold til selskapenes opplevde nytte av revisjon, er selskapets eierstruktur. Denne faktoren kan på mange måter gi en mer direkte måling av nytten, da det i henhold til prinsipal- og agentteorien er forholdet mellom aksjonær og ledelse som er avgjørende for revisjonens nytteverdi. Den beregnede fravalgsandelen på bakgrunn av eierstruktur, kan derfor være nærmere hva den faktiske fravalgsandelen vil bli ved økt terskel for omsetning.

Med bakgrunn i eierstruktur, som faktor for sannsynlig fravalgsandel, vil Big 5 miste flere kunder enn hva de gjør dersom vi ser på omsetningen som faktor for fravalgsandel. Dette vil følgelig også føre til ytterligere redusert inntekt, samt forverret resultat på kort sikt for revisjonsselskapene. Fravalget basert på eierstruktur vil i kroner fremdeles være størst for BDO AS, som får en ytterligere redusert inntekt med rundt 9 MNOK, i tillegg til overnevnte 19 MNOK. Effekten av det økte fravalget ses tydeligst hos KPMG AS som vil gå fra et positivt til et negativt resultat, på rundt 1 MNOK, i det kortsiktige perspektivet.

Da både faktorene omsetning og antall aksjonærer utgjør en del av målenheten størrelse, er det sannsynlig at den faktiske fravalgsandelen vil ligge et sted mellom de andelene vi finner når vi ser på de to faktorene isolert sett. Dette vil likevel ikke endre det faktum at det er BDO AS og KPMG AS som kommer dårligst ut. Faktisk så vil disse to komme dårligst ut uansett

hvilken faktor vi trekker frem. Verken revisjonsselskapenes plassering i fylker og kommuner, eller hvorvidt deres kunder har ekstern regnskapsfører eller ikke, vil endre det faktum.

Implikasjonen av det overstående er at BDO AS og KPMG AS blir nødt til å innføre tiltak for å overleve i bransjen i det lange løp. Et kostnadskutt tilsvarende den tapte inntekten kan følgelig være aktuelt, ved innføringen av en eventuell lempelse. Erfaringene fra lovendringen 1. mai 2011 viser at selskaper som får mulighet til å velge bort revisor, gjør det relativt raskt. Dette vil følgelig føre til et redusert resultat på kort sikt, da kostnadskutt i tjenesteytende næringer er tidkrevende. Det blir derfor viktig for revisjonsselskapene å justere sine strategier og kostnader på *forhånd* av en eventuell lempet revisjonsplikt.

KPMG trenger først å fremst å få en mer kostnadseffektiv drift. Dette på grunn av at deres lave bruttofortjeneste, på 1,7 %. Dersom KPMG AS lykkes i å redusere kostnadene betraktelig på forhånd av en eventuell terskeløkning, vil det gi de et mye bedre utgangspunkt for å takle den reduserte kundemassen. Forberedelse gjennom å få en mer effektiv drift bør følgelig være en prioritet for KPMG AS.

BDO AS har imidlertid en relativt god bruttofortjeneste per i dag i forhold til de andre i Big 5 (9 %). Dette kan tyde på at deres midler benyttes effektivt innad i selskapet. For å bukte med det forventede underskuddet, som følge av økt terskel for omsetning, bør derfor BDO AS finne andre måter å vege dette opp på. Vi har allerede sett tendenser til at revisjonsselskapene har utvidet sitt tjenestetilbud i form av såkalt bransjegliding. Dette som en virkning av lovendingen 1. mai 2011. Regnskap og lønn har spesielt stått sentralt, da dette er en naturlig forlengelse av revisjonsselskapenes kunnskap og kompetanse. For BDO AS kan det derfor bli viktig å fortsette å bygge videre på de utvidede tjenestene de allerede tilbyr, samt å vurdere tiltak for overta ytterligere markedsandeler innenfor de ulike bransjene.

Selv om det er BDO AS og KPMG AS som vil påvirkes mest drastisk ved økt terskelverdi for omsetning, betyr ikke det at de tre andre selskapene i Big 5, EY AS, PwC AS og Deloitte AS, ikke vil merke endringen. Disse selskapene vil også miste både revisjonskunder og inntekt, og følgelig vil de også måtte justere sine strategier. Det er også viktig å huske på at de mulige direkte virkningene i denne utredningen kun er basert på omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK. Da en ytterligere lempelse, som vist av vår sannsynlighetskurve for fravalg, også

vil føre til økt fravalg blant revisjonskundene med en omsetning mellom 2 og 5 MNOK, vil det faktiske fravalget, samt den faktisk tapte inntekten, bli større enn vist av denne utredningen.

En naturlig reaksjon for revisjonsselskapene i Big 5, ved økt terskel for omsetning, er å foreta en prisreduksjon. Dette som et forsøk på å kapre en større andel av den gjenværende kundemassen. Imidlertid vil dette kunne føre til svært hard konkurranse, noe som kan presse prisene ned mot marginalkostnad. Selv om alle revisjonsselskapene i Big 5 er klar over dette, og derfor ytrer et ønske om andre løsninger, er det individuelt rasjonelt at de likevel tiltrekkes av den mulige fordelten forbundet med lave priser. Reduserte honorarer og timepriser kan således bli et faktum, dersom terskelen for omsetning økes.

Selv om det er individuelt rasjonelt for alle revisjonsselskapene i Big 5 å reduserer sine priser, dersom revisjonsplikten lempes, vil man likevel kunne tenke seg at det er de revisjonsselskapene som kommer dårligs ut av situasjonen (her; KPMG AS og BDO AS) som vil ta føringen på dette. Grunnen er at det vil være disse som har størst insentiv til å foreta et priskutt for å forsøke å kompensere for de tapte revisjonshonorarene.

Det er også tenkelig at særlig PwC AS, som utredningens store "vinner", kan forsøke å *forhindre* at de andre revisjonsselskapene i Big 5 dumper sine priser. Dette tapet for PwC AS som følge av priskrigen kan komme til å bli langt større enn tapet fra selve terskeløkningen.

Videre finner vi at Big 5 vil arbeide hardt med å kommunisere ut viktigheten og verdien av revisjon. Samtidig vil de søke mot å differensiere både seg selv og sine tjenester ytterligere fra konkurrentenes. I tillegg har vi også sett at flere av Big 5, ikke bare BDO AS, har beveget seg ut mot kundesegmenter innenfor andre bransjer, etter at revisjonsplikten i Norge ble lempet første gang. I Danmark opparbeidet revisjonsselskapene seg blant annet en dominant posisjon i regnskapsbransjen etter at revisjonsplikten ble lempet. Det er derfor trolig at Big 5 også i Norge vil satse ytterligere på områder utenfor sin kjernevirksomhet, ved økt terskel for omsetning. Dette for å få tilgang på nye kunder, som en kompensasjon for de kunder som går tapt.

Implikasjoner

Vår beregnede sannsynlighetskurve starter ut med et relativt lavt fravalg, for selskapene med lavest omsetning. Videre stiger fravalget, og følgelig også kurven, frem til selskapene får en omsetning på ca. 2 MNOK. Det kan således se ut som at de minste selskapene i større grad velger å beholde revisor da de ser nytten som større enn kostnaden. Man bør i denne sammenheng spørre seg hvorfor dette er tilfellet. Hvorfor fravelger de minste selskapene i mindre grad enn de selskapene som er litt større?

Et mulig svar på dette er at revisjonen av slike små selskaper ofte er relativt enkel. Blant annet kan det tenkes at selskapet ikke har ansatte. Revisor har dermed ingen kontrolloppstilling han må gå igjennom og signere på (RF – 1022). Samtidig kan det tenkes at selskapet heller ikke har et vesentlig varelager. Revisor slipper dermed å møte opp på varetelling for å teste kontrollene rundt dette. Med andre ord kan revisjonen utføres uten store kostnader og komplikasjoner, noe som kan føre til at små selskaper ønsker å beholde revisor.

En implikasjon av overstående kan være at revisjonsselskapene burde tilby en enklere og billigere form for revisjon, til de selskapene hvor revisjon er (og eventuelt blir) frivillig. Dette er imidlertid forsøkt gjort både i Norge og flere andre land internasjonalt. Tiltaket har imidlertid ikke blitt særlig godt mottatt, og flere steder har det blitt avvirket som følge av at ingen benytter seg av det. Man bør spørre seg hvorfor dette ikke fungerer, siden flere selskaper faktisk ytrer et ønske om revisjon så lenge den er billig. Det kunne vært interessant å prøve å kartlegge grunner til at tiltaket ikke har fungert, da det eventuelt kan gi ideer til nye tjenester som revisjonsselskapene kunne innført. Det får vi imidlertid ikke tid til å se på i denne omgang.

Vi har også erfart at flere selskaper synes det å ha både ekstern regnskapsfører og revisor, er litt "smør på flesk". Vi finner derfor at det er stor sannsynlighet for at selskapene med ekstern regnskapsfører velger bort revisor om de får muligheten. Vi vet også at så mange som 69 % av alle selskapene i segmentet mellom 5 og 10 MNOK har en autorisert regnskapsfører (se figur 4.4-2). Et mulig alternativ for å beholde kundene i dette segmentet, kan derfor være å tilby kundene en tilsvarende tjeneste som de får fra regnskapsførerne,

men samtidig tilby de noe regnskapsfører ikke kan for å differensiere seg. Hva dette kan tenkes å være kan også være interessant å se på ved en senere anledning.

LITTERATURLISTE

(u.å. = uten år)

- Abdel-Khalik, A.R. (1993). Why Do Private Companies Demand Auditing? A Case for Organizational Loss of Control. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 8 (1) (s. 31-52).
- Akerlof, G. A. (1970). The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 84, No. 3 (s. 488-500).
- Aksjeloven [asl], LOV-1997-06-13-44 §1-3, §7-6 (1997). Hentet fra <http://www.lovdata.no>
- Andersen, C., B., D. (2010). *Konsekvensen af en yderligere lempelse af revisionspligten i 2010* (Kandidatafhandling). Copenhagen Business School: Copenhagen
- Balke, N., S. (1991). Modeling Trends in Macroeconomic Time Series. *Federal Reserve Bank of Dallas, Economic and Financial Policy Review*, pp.19-33
- BDO AS (2013). *Åpenhetsrapport 2012*. Hentet fra http://www.bdo.no/PageFiles/2415/BDO_Aopenhetsrapport_2012.pdf
- Bennet, R.J., & Robson, P.J.A. (1999a) The use of external business advice by SMEs in Britain. *Entrepreneurship & Regional Development*, Vol 11 (s. 155-180)
- Bennett, R.J., Robson, P.J.A. & Bratton, W.J.A. (2001). The Influence of Location on the Use by SMEs of External Advice and Collaboration. *Urban Studies*, Vol 38, No 2 (s. 1531-1557)
- Bjørklund, O., Skallerud, K., Sogn-Grundvåg, G. & Grønhaug K. (2008). Produktdifferensiering: hva og hvorfor? *Magma, Econas tidsskrift for økonomi og ledelse* (5/2008). Hentet fra <http://www.magma.no/produktdifferensiering-hva-og-hvorfor>

Brønnøysundregistrene (u.å.). Organisasjon. Hentet 8. desember 2013 fra

<http://brreg.no/organisasjon/>

Brønnøysundregistrene (2012, 2. januar). 48 000 aksjeselskap har registrert fravalg av revisjon. Hentet fra

http://www.brreg.no/presse/pressemeldinger/2012/01/48000_fravalg_revisjon.html

Brønnøysundregistrene (2013, 5. juni). Fortsatt mange nye AS. Hentet fra

<http://www.brreg.no/presse/pressemeldinger/2013/07/fr-statistikk-1-ha.html>

Chow, C.W. (1982). The Demand for External Auditing: Size, Debt, and Ownership Influences. *The Accounting Review*, Vol 57, No 2 (s. 272-291)

Collis, J. (2003) *Directors' Views on Exemption from the Statutory Audit*, A Research Report for the DTI. Hentet fra <http://www.berr.gov.uk/files/file25971.pdf>

Collis, J. (2007) *Progress towards harmonisation of audit exemption in the EU and the case of the UK*. Hentet fra <http://eprints.kingston.ac.uk/3288/1/Collis-J-3288.pdf>

Collis, J. (2008), *Directors' views on accounting and auditing requirements for SMEs*, Department of Business Enterprise and Regulatory Reform. Hentet fra <http://www.bis.gov.uk/files/file50491.pdf>

Collis, J., Jarvis, R., & Skerratt, L. (2004). The Demand for the Audit in Small Companies in the UK. *Accounting & Business Research*, Vol 34 (2) (s. 87-100)

Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving* (5. utgave). Oslo: Gyldendal

Deloitte AS (2013). *Åpenhetsrapport 2012/2013*. Hentet fra

http://public.deloitte.no/dokumenter/Deloitte_Aopenhetsrapport_FY13.pdf

De nasjonale forskningsetiske komiteene (2013, 20. September) Kvalitative og kvantitative forskningsmetoder – likheter og forskjeller. Hentet 13. Oktober 2013 fra

<https://www.etikkom.no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Medisin-og-helse/Kvalitativ-forskning/1-Kvalitative-og-quantitative-forskningsmetoder--likheter-og-forskjeller/>

e-conomic (u.å.) Regnskabsklasse – Hvad er en regnskabsklasse? Hentet 8. desember 2013 fra <http://www.e-conomic.dk/regnskabsprogram/ordbog/regnskabsklasser>

Eilifsen, A., Messier Jr, W.F., Glover, S.M. & Prawitt, D.F. (2010). *Auditing & Assurance Services* (2. Utgave). UK: McGraw-Hill Education

Erhvervs- og selskabsstyrelsen (2009), Evaluering af erfaringer med lempet revisjonspligt. Hentet fra <http://www.narf.no/upload/14236/Evaluering%20av%20dansk%20revisionsplikt-lempning.pdf>

Erhvervs- og selskabsstyrelsen (2012), Evaluering af erfaringer med lempet revisjonspligt. Hentet fra http://erhvervsstyrelsen.dk/file/254759/Evaluering_erfaringer_lempet_revisionspligt.pdf

EY AS (2013). *Åpenhetsrapport 2013*. Hentet fra [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-aapenhetsrapport-2013/\\$FILE/EY-aapenhetsrapport-2013.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-aapenhetsrapport-2013/$FILE/EY-aapenhetsrapport-2013.pdf)

Fama, F. & Jensen, M. (1983). Separation of Ownership and Control. *Journal of Law and Economics*, Vol. 26 (2), s. 301-325. Hentet fra <http://are.berkeley.edu/~cmantinori/prclass/FamaJensen.pdf>

Finansdepartementet (2008). *Revisjonsplikten for små foretak*. NOU 2008:12. Hentet fra <http://www.regjeringen.no/en/dep/fin/dok/nouer/2008/nou-2008-12.html?id=520230>

Finansdepartementet (2010). *Endringer i revisorloven og enkelte andre lover (unntak fra revisjonsplikt for små aksjeselskaper)*. (Prop. 51 L 2010-2011). Hentet fra <http://www.regjeringen.no/en/dep/fin/dok/regpubl/prop/2010-2011/prop-51-l-20102011.html?id=628867>

- Finansdepartementet (2011). *Unntak for revisjonsplikt fra mai neste år* (nr.17/2011).
Hentet fra
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/pressemeldinger/2011/unntak-for-revisjonsplikt-fra-mai-i-ar.html?id=641006>
- Frank, R., H. (2010). *Microeconomics and Behavior* (8. edition). UK: McGraw-Hill Irwin
- Fremskrittspartiet [FRP](2013). Handlingsprogram 2013-2017. Hentet fra
<http://www.frp.no/nor/fylke/Velg-ditt-fylke/Hedmark/Programmer/FrP-Handlingsprogram-2013-2017>
- Gooderham, P.N., Tobiassen, A., & Nordhaug, O. (2002). *Small firms and business advisory service: variations in small firms' use of authorized accountants*. SNF Working Paper No.68/2, Institute for research in economics and business administration, Bergen
- Gooderham, P. N., Tobiassen, A., Doving, E. & Nordhaug, O. (2004). Accountants as sources of business advice for small firms.(relationship between firm and authorized accountant). *International Small Business Journal*, 2004, Vol.22(1), pp.5-22
- Grandal, B., H. (2013a, 7. juni). Revisjonshonorarene stuper. Hard kamp om kundene i Norden. *Finansavisen, Regnskap og økonomistyring* (Nummer 7).
- Grandal, B., H. (2013b, 15. november). Revisjonsbransjen blir aldri den samme. *Finansavisen, Regnskap og økonomistyring*. Hentet fra
<http://www.bdo.no/Documents/Forside/Finansavisen%2015112013%20Revisjonsbransjen%20blir%20aldri%20den%20samme.pdf>
- Gripsrud, G., Olsson, H. & Silkoset, R. (2004). *Metode og dataanalyse, med fokus på beslutninger i bedrifter* (2. opplag). Kristiansand: Høyskoleforlaget AS
- Halbo, L. (u.å.). Målefeil – mål og vekt. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 10. desember 2013 fra http://snl.no/målefeil/mål_og_vekt
- Healy, P.M., & Palepu K.G. (2001). Information asymmetry, corporate disclosure, and the capital markets: A review of the empirical disclosure literature. *Journal of Accounting and Economics*, Vol 31 (s. 405–440).

- Høyre (2013), *Nye ideer, bedre løsninger.*, Høyres stortingsvalgprogram 2013-2017, Hentet 15 oktober fra http://www.hoyre.no/www/politikk/hoyres_programmer/hoyres_stortingsvalgprogram_2013-2017/Her+kan+du+lese+H%C3%B8yres+stortingsvalgprogram+2013-2017.d25-TNLY03.ips
- Høyvik, T. (2003, 2. desember). BoS21: Kilder og data. Hentet fra <http://home.hio.no/~tord/06und/met/BoS2107.htm>
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet [IMDI] (2010, 9. september). Trekking av utvalg. Hentet fra <http://www.imdi.no/no/brukerundersokelser/Kapittel-3/32-Trekking-av-utvalg/>
- Jacobsen, D., I. (2000). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskaplig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS
- Jensen, M. & Meckling, W. H. (1976). Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics, Vol 3, No 4* (s.305-360).
- Knechel, W.R., Niemi, L. & Sundgren, S. (2008). Determinants of Auditor Choice: Evidence from a Small Client Market. *International Journal of Auditing, Vol 12, No 1* (s. 65-88)
- Konkurranseloven [krri], LOV-2004-03-05-12 §10 (2004). Hentet fra <http://lovdata.no>
- KPMG AS (2013). *KPMGs Åpenhetsrapport 2012*. Hentet fra <http://www.kpmg.no/arch/img/9829500.pdf>
- Kvile, G. (2012, 25. juni). – Dumpet prisen i revisjonsanbud. *Bergensavisen [BA]*. Hentet fra http://www.nkrf.no/filarkiv/File/nyheter/2012/Anbud_-_Bergen_Oppslag_i_BA_25_06_12.pdf
- Larsen, K., G. (2006, 26. Januar). Nye utfordringer i revisjon. *NHH Paraplyen*. Hentet fra http://paraplyen.nhh.no/paraplyen/akiv/2006/januar/nye_utford
- Løvendahl, B., R. & Wenstøp, F. (2013). *Skriv gode oppgaver!* (2.utgave). Oslo: Cappelen Damm AS

Minste kvadraters metode (2005-2007). I Store Norske Leksikon. Hentet 2. desember 2013 fra http://snl.no/minste_kvadraters_metode

Mirosoft Office (u.å. a). Formler for beregning av trendlinjer. Hentet 2. desember fra <http://office.microsoft.com/nb-no/help/formler-for-beregning-av-trendlinjer-HP005207807.aspx>

Mirosoft Office (u.å. b). Legge til en trendlinje eller en gjennomsnittslinje i et diagram. Hentet 2. desember fra <http://office.microsoft.com/nb-no/excel-help/legge-til-en-trendlinje-eller-en-gjennomsnittslinje-i-et-diagram-HA102809798.aspx>

Mirosoft Office (u.å. c). Velge beste trendlinje for dataene. Hentet 2. desember 2013 fra <http://office.microsoft.com/nb-no/help/velge-beste-trendlinje-for-dataene-HP005262321.aspx>

Mueller, W. (u.å.). Logistic Functions. Hentet 2. desember 2013 fra http://www.wmueller.com/precalculus/families/1_81.html

Nonlinear Regression and Curve Fitting [NLREG] (u.å.). Logistic Growth Curve -- AIDS Infections. Hentet 2. desember 2013 fra <http://www.nlreg.com/aids.htm>

Norges Autoriserte Regnskapsføreres Forening [NARF] (2011, 1. februar). Frivillig revisjon – foreta klokt valg. Hentet 24. oktober 2013 fra <http://www.narf.no/Fagstoff/Frivillig-revisjon/Frivillig-revisjon/Frivillig-revisjon--foreta-klokt-valg/>

Norsk Rikskringkasting [NRK] (2013a, 30. September). Kilder til NRK: - Kun Høyre og FrP i regjering. Hentet fra <http://www.nrk.no/valg2013/ hoyre-og-frp-i-regjering-1.11271667>

Norsk Rikskringkasting [NRK] (2013b, 7. Oktober). Valgresultat. Hentet 15. oktober fra <http://valg.nrk.no/valg2013/valgresultat>

- Nærings- og Handelsdepartementet (2004), Statens forretningsmessige eierskap. NOU 2004:07. Hentet fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/nhd/dok/nou-er/2004/nou-2004-07/4/5.html?id=385722>
- Nærings- og Handelsdepartementet (2007), *EUs Lisboa-strategi i et norsk perspektiv*. Hentet fra http://www.regjeringen.no/upload/NHD/Vedlegg/Lisboa_strategi_2007.pdf
- Pindyck, R.S. & Rubinfeld D.L. (1998). Chapter 14: Smoothing and extrapolation og time series, *Econometric models and economic forecasts* (4. edition), pp. 417-435. UK: McGraw-Hill
- Pindyck & Rubinfeld, (2009) *Microeconomics* (7. Utgave). California, USA: Pearson Education International
- Professional Oversight Board for Accountancy [POBA] (2006). *Review of How Accountants Support the Needs of Small and Medium-sized Companies and their Stakeholders*. Hentet fra [https://www.frc.org.uk/Our-Work/Publications/POB/Review-of-How-Accountants-Support-the-needs-of-\(1\).aspx](https://www.frc.org.uk/Our-Work/Publications/POB/Review-of-How-Accountants-Support-the-needs-of-(1).aspx)
- PwC AS (2013). *Åpenhetsrapport 2013. Innsyn i vår kvalitetssikring*. Hentet fra <http://www.pwc.no/no/om/aapenhetsrapport-index.ihtml>
- Reliabilitet (2005-1007). I *Store Norske Leksikon [SNL]*. Hentet fra <http://snl.no/reliabilitet>
- Revisorloven [revl], LOV-1999-01-15-2 §2-1, §4-1 (1999). Hentet fra <http://www.lovdata.no/>
- Revisorforeningen (2010, 18. mai). *Nye revisjonsstandarder*. Hentet fra <http://www.revisorforeningen.no/d9500230/nye-revisjonsstandarder->
- Revisorforeningen (2011, 14. mars). *Frivillig revisjon – Du velger selv!* Hentet fra <http://www.revisorforeningen.no/?did=9539761>

- Revisorforeningen (2012, 2. mars). Revisjonsselskaper satser på regnskap. Hentet fra <http://www.revisorforeningen.no/d9578279/revisjonsselskaper-satser-pa-regnskap>
- Revisorforeningen (2013, 8. november), *Hva skjer?* Hentet fra <http://www.revisorforeningen.no/?did=9634863>
- Robson, C. (2011). Chapter 1: Introduction, Design matters; & Chapter 7: Multi-strategy (Mixed-Metod), *Real World Research* [Kindle]. Hentet fra <http://www.amazon.com>
- Rogers, E., M. (2003). *Diffusion of Innovations* (5. edition). New York: Free Press
- Rugset, H. B. (2003, 30. desember). Corporate Governance - Hva er det? Hentet fra <http://www.idg.no/cio/article24222.ece>
- Seehausen, J. (2013). *Yderligere lempelse af revisionspligten og udvidet gennemgang som alternativ til revision- i selskabsretlig perspektiv*. Hentet fra https://www.djoef-forlag.dk/services/NTSONline/ntsdocs/PDF/2013_1/NTS01_2013_9.pdf
- Sander, K. (2004a, 23. august). Eksplorerende design. Hentet fra <http://www.kunnskapssenteret.com/articles/2515/1/Eksplorerende-design/Eksplorerende-design.html>
- Sander, K. (2004b, 24. august). Reliabilitetsfeil. Hentet fra <http://www.kunnskapssenteret.com/articles/2684/1/Reliabilitetsfeil/Reliabilitetsfeil.html>.
- Sander, K. (2004c, 24. august). Validitetsfeil. Hentet fra <http://www.kunnskapssenteret.com/articles/2683/1/Validitetsfeil/Validitetsfeil.html>
- Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2009). *Research Methods for Business Students* (fifth edition). Harlow, England: Pearson Education
- Senkow, D.W., Rennie, M.D., Rennie, R.D. & Wong, J.W. (2001) The Audit Retention Decision in the Face of Deregulation: Evidence from Large Private Canadian Corporations. *Auditing: A journal of Practice & Theory*, Vol 20, No 2 (s.101-113)

- Silver, N. (2012). *The signal and the noise: why some predictions fail – and some dont* (1. utgave). USA: Penguin Press HC
- Smith, J., K., & Smith, R., L. (2004) *Entrepreneurial finance* (2. edition). USA: Wiley & Sons, Inc.
- Smith, J.K., Smith, R.L., & Bliss, R.T. (2011). *Entrepreneurial finance: strategy, valuation & deal strukture* (s. 13). California: Stanford University Press
- Sætra, H., (2009, 20. mars). En analyse av fangens dilemma-2, *Spillteori.no*. Hentet fra <http://www.spillteori.no/innhold/analyse-av-fangenes-dilemma-2>
- Statistisk sentralbyrå (2013). *Statistisk årbok 2013*, 132 årgang. Hentet fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/attachment/140702?ts=1415a7ca078>
- Statutory Instruments [SI] (1994). The Companies Act 1985 (Audit Exemption) Regulations 1994, No. 1935. Hentet fra <http://www.legislation.gov.uk/uksi/1994/1935/made>
- Stokdyk, J. (2012, 10. september). *Audit exemptions to be extended from 1 October*. Hentet fra <http://www.accountingweb.co.uk/article/audit-exemptions-be-extended-1-october/531302>
- Svanström, T. (2008). *Revision och rådgivning. Efterfrågan, kvalitet och oberoende* (Doktoravhandling). Umeå School of Business, Umeå: Sverige
- Synnestvedt, Terje (2009). *Mikroøkonomi i korte trekk*. 3. utgave, 1 opplag. Zigma forlag
- Sætra, H. (2009, 20. mars). En analyse av fangens dilemma – 2. Hentet fra <http://www.spillteori.no/innhold/analyse-av-fangenes-dilemma-2>
- Sørgard, Lars (2003). *Konkurransestrategi - eksempler på anvendt mikroøkonomi* (2. utgave). Bergen: Fagbokforlaget Vigmonstad & Bjørke As

The Institute of Chartered Accountants in England and Wales [ICAEW] (u.å.) Audit exemptions and change of accounting framework. Hentet 23. oktober 2013 fra <http://www.icaew.com/en/technical/financial-reporting/other-reporting-issues/companies-act/audit-exemptions-and-change-of-accounting-framework>

Tranøy, K.E. (2011, 20. November). Metode. I *Store norske leksikon*. Hentet 13. oktober 2013 fra <http://snl.no/metode>

Trend (u.å.). I *Business Dictionary*. Hentet 2. desember 2013 fra <http://www.businessdictionary.com/definition/trend.html>

Trend analysis (u.å.). I *Business Dictionary*. Hentet 2. desember 2013 fra <http://www.businessdictionary.com/definition/trend-analysis.html>

Validitet (2005-2007). I *Store Norske Leksikon [SNL]*. Hentet fra <http://snl.no/validitet>

Vestrum, J. & Gjerding-Smith, H. (2012). *Åtte måneder med frivillig revisjon i Norge; En totalundesøkelse av hva som kjennetegner selskapene som valgte bort revisor* (Masterutredning). Handelshøyskolen BI: Nydalen, Oslo

Winborg, J., & Landström, H. (2000). Financial bootstrapping in small businesses: examining small business managers' resource acquisition behaviors. *Journal of Business venturing*, 16 (s.235-254).

Ulleberg, H., P. (2002, 22. oktober) Forskningsmetode og vitenskapsteori (1). Hentet 14. oktober 2013 fra <http://www.sv.ntnu.no/ped/hans.petter.ulleberg/vitenskaph99.htm>

Årsregnskabsloven [ÅRL], LOV-2012-12-18-1232 §135. Hentet fra <https://www.retsinformation.dk/Forms/r0710.aspx?id=158560>

VEDLEGG

Vedlegg til kapittel I

Vedlegg 1.1

I valuta:			
	Omsetningsgrense	Balanseverdi	Antall ansatte
EU	8,8 MEUR	4,4 MEUR	50 stk
Storbritannia	6,5 MGBP	3,36 MGBP	50 stk
Danmark	8 MDDK	4 MDDK	12 stk
Sverige	3 MSEK	1,5 MSEK	3 stk
Finland	200 000 EUR	100 000 EUR	3 stk
Norge	5 MNOK	20 MNOK	10 stk

Tabell 7-1 Terskelverdier i egen valuta

Omregnet til norske kroner:		
Valutakurser*	Omsetningsgrense	Balanseverdi
EU	72 626 400	36 313 200
Storbritannia	64 317 500	33 247 200
Danmark	8 852 000	4 426 000
Sverige	2 778 900	1 389 450
Finland	1 650 600	825 300
Norge	5 000 000	20 000 000

Tabell 7-2 Terskelverdier omgjort til NOK

*Valutakurser per 27.11.2013

Vedlegg til kapittel III

Vedlegg 3.1

Dette er et vedlegg som går detaljert gjennom hvordan vi har samlet inn og sortert data, i forbindelse med våre to kvantitative datasett. Vi vil i fortsettelsen ta for oss disse datasettene etter tur.

Kvantitativt datasett 1 – selskaper som har fravalgt revisjon under dagens regler:

Innhenting av data:

- Vi har fått datasettet av PR og informasjonsrådgiver i KPMG, Espen Kvalheim. Datasettet kommer opprinnelig fra informasjonstjenesten Bisnode, som eier nettsiden og tjenesten RavnInfo.
- Datasettet er opprinnelig en del av et større datasett som inneholder alle endringer av revisor fra 01.01.2010 og frem til 03.10.2013. Datasettet er således en historisk logg over alle fravalg av revisor som er gjort fra og med 1. januar 2010 til og med 3. oktober 2013.
- Målet med innhenting av datasettet er blant annet å kunne sette opp en kurve som viser hvor stor andel selskaper, innenfor ulike omsetningssegmenter, som har fravalgt revisjon under dagens regler. Dette for å kunne fremskrive kurven, slik at den dekker selskaper med en omsetning helt opp til 10 MNOK. Vi ønsker med andre ord å sette opp en sannsynlighetskurve for fravalg, dersom reglene for fravalg lempes på.
- Vi ønsker også å benytte datasettet for å kunne se om tendensene funnet i Vestrum og Gjerding – Smith (2012) fremdeles er relevante. Finner vi de samme tendensene i våre data, konkluderer vi med at resultatene til Vestrum og Gjerding – Smith (2012) fortsatt er gjeldene. Det betyr at vi kan bygge på Vestrum og Gjerding – Smith(2012) sine funn i vår analysedel.

Alle ikke-finansielle aksjeselskaper som har fravalgt revisjon per 03.10.2013:

1. Vi har innhentet data om alle aksjeselskap som har fravalgt revisjon fra og med 01.01.2010 til og med 03.10.2013. Datasettet består av totalt 57 936 registrerte fravalg.
  - a. Fravalg av revisjon ble ikke tillatt med virkning før lovendringen tredde i kraft 1. mai 2011. Våre data er imidlertid hentet ut fra og med 1. januar 2010. Dette vil likevel ikke ha noen betydning, ettersom selskapene ikke kan ha registrert fravalget før loven tredde i kraft.
  - b. De første fravalgene av revisor i vårt datasett, er gjort 15. november 2011, og vi har 18 829 registreringer den dagen. Vi er klar over at flere selskaper fravalgte før denne datoen, men at Bisnode ikke oppdaterte sin database med hensyn på fravalg før denne datoen. Dette henger sammen med når Brønnøysund fikk en egen "kode" på denne typen kunngjøringer i sine databaser.
2. Bisnode bygger delvis på Brønnøysund sine registreringer. Det er likevel viktig for oss å kontrollere at vi har fått med alle registrerte fravalg i vårt datasett. Vi gjør derfor et søk på Brønnøysund sine kunngjøringsider.
  - a. Kunngjøringstype vi søker på:
    - i. 1. steg: Endringer
    - ii. 2. steg: Øvrige endringer
    - iii. 3. steg Revisjon av årsregnskap
  - b. Vi ønsker å kontrollere antallet registrerte fravalg fra og med 01.01.2010 til og med 03.10.2013. Brønnøysund kan imidlertid kun vise maks 5 000 observasjoner om gangen, og vi må følgelig begrense søket.
    - i. Dato intervall: 01.01.2010 – 03.10.2013
      1. Landsdel: Nord-Norge
        - a. Fylke: Nordland: 2 591
        - b. Fylke: Troms: 1 693
        - c. Fylke: Finnmark: 1 078
      2. Landsdel: Midt- Norge: 4 377
      3. Landedel: Vestlandet
        - a. Fylke: Rogaland: 4 776
        - b. Fylke: Hordaland: 4 994

c. Fylke: Sogn og Fjordane: 1 257

d. Fylke: Møre og Romsdal: 2 420

4. Landsdel: Østlandet

a. Fylke: Østfold: 2 875

b. Fylke Akershus:

i. Dato: 01.01.2010 – 30.11.2011: 2 912

ii. Dato: 01.12.2011 – 03.10.2013: 3 804

c. Fylke Oslo:

i. Dato: 01.01.2010 – 30.11.2011: 3 835

ii. Dato: 01.12.2011 – 31.12.2011: 3 145

iii. Dato: 01.01.2012 – 03.10.2013: 2 542

d. Fylke: Hedemark: 1 721

e. Fylke: Oppland: 2 100

f. Fylke: Buskerud: 3 131

g. Fylke: Vestfold: 3 095

h. Fylke: Telemark: 1 961

5. Landsdel: Sørlandet: 3 868

6. Landesel: Andre norske områder: 28

ii. Total sum: 58 203

iii. Avvik fra vårt datasett: 267stk.

1. Avviket er lite og får svært liten, eller ingen, virkning på andeler fravalgt i analysedelen av oppgaven.

3. De selskap som er stiftet etter 01.01.2011 har hatt mulighet til å fravelge revisor fra og med første regnskapsår. Dette betyr at de ikke tidligere har benyttet seg av revisors tjenester. Disse selskapene har følgelig ikke fått oppleve den fulle nytten de kan ha av en revisjon, og fravalget tas på et annet informasjonsgrunnlag enn hos de selskapene som har benyttet revisor før fravalget. Ettersom vårt mål med oppgaven er å gi revisjonsselskapene relevant informasjon, er vi ikke interessert i de selskapene som fravalgte revisor direkte ved oppstart og følgelig ikke har vært en reell kunde for revisjonsselskapene. Vi ønsker derfor å fjerne disse fra vårt datasett.

- a. Dette gjøres ved at vi først legger inn en ekstra kolonne ved siden av kolonnen med stiftelsesdatoen til selskapet, som er på formen ÅÅÅÅMMDD. I den nye kolonnen, kalt "Reg år" legger vi inn en formel som henter ut kun årstallet (=left(cellen med stiftelsesdato;4)) fra stiftelsesdatoen. Deretter filtrerer vi, slik at vi sitter igjen med de selskapene som er stiftet i årene 2011, 2012 og 2013.
  - b. Vi legger inn en ekstra kolonne ved siden av kolonnen med dato for fravalg, kalt "Fravalgs år", hvor vi på samme måte som ved stiftelsesdato henter ut årstallet for fravalget.
  - c. Deretter legger vi inn enda en ny kolonne som vi kaller "Diff fravalg og reg år". I denne kolonnen beregner vi differansen mellom fravalgsåret og registreringsåret for den enkelte bedrift. Vi filtrerer således ut de selskapene hvor differansen er lavere enn 1 (< ett år), da disse har blitt stiftet i samme år som de har fravalgt revisor. Med andre ord har de ikke benyttet seg av revisor og vært en reell revisjonskunde for revisjonsselskapet.
    - i. Et selskap er ikke pliktig til å signere (og revidere) regnskap for oppstartsåret, dersom de starter opp etter 30.06. dette året. Imidlertid må disse selskapene levere ligningspapirer, og i den forbindelse benytter de en revisors tjenester. Disse er derfor fortsatt med i vårt datasett.
  - d. Vi finner 2 469 registrerte fravalg for selskaper som er skjedd i samme året som selskapet har startet opp. Disse tas ut av vårt utvalg, og vi sitter igjen med et datasett med 55 467 registrerte fravalg.
4. Det vil potensielt kunne forekomme at et selskap har fravalgt revisor flere enn én gang i løpet av den tidsperioden vi har sett på. Selskapet kan ha fravalgt revisor, ombestemt seg, eller vokst seg over noen av tersklene i lovbestemmelsen, og dermed tatt revisor tilbake, for således å fravelge igjen senere når de eventuelt er kommet inn under tersklene igjen. Med andre ord står selskapet oppført *uten* revisor i dag.
- a. I vårt datasett finner vi 133 tilfeller hvor organisasjonsnummeret allerede er oppført (såkalte duplikater).

- b. Vi velger å korrigere for dette da et selskap kun utgjør én kunde for revisjonsselskapene, uavhengig av hvor mange ganger selskaper fravelger revisor. Vi fjerner derfor det siste fravalget, i de tilfeller et selskap har fravalgt flere ganger. Dette fordi selskapet gir uttrykk for at det ikke ønsker revisor ved å fravelge flere ganger, og fordi det første fravalget derved blir reelt. Det første fravalget blir således stående som registrert fravalg i vårt datasett.
  - c. Etter å ha fjernet duplikatene sitter vi igjen med et datasett på 55 334 observasjoner.
5. Det kan også tenkes at et selskap først velger bort revisor, for deretter å ombestemme seg igjen. Dette kan skje ved i to tilfeller: i) selskapet overstiger noen av terskelverdiene i lovbestemmelsen, eller ii) at selskapet angrep. Med andre ord så står selskapet oppført *med* revisor i dag.
- a. I det første tilfellet er fravalget reelt. Dette fordi selskapet egentlig ikke ønsker revisor, men ikke har et valg grunnet terskeloverskridelse. Disse selskapene beholdes således i vårt datasett. I det andre tilfellet, hvor selskapet angrep, er ikke fravalget det vi kan kalle et reelt fravalg. Dette fordi selskapet nå ønsker revisjon, selv om dette er frivillig. For at vårt datasett skal være mest mulig korrekt, bør disse fjernes. Dette er imidlertid en svært tidkrevende jobb, hvor vi må gå inn på hvert enkelt selskap i Brønnøysundregistrene, for å finne grunnen til gjenvalget ut fra registrerte regnskapstall. Da Vestrum og Gjerding – Smith (2012) kun fant 49 selskaper, av totalt fravalg på 41 116 selskaper, som hadde gjenvalgt revisor (av begge grunner nevnt overfor), så vi dette som lite hensiktsmessig for vår analyse. Dette fordi antallet i vårt datasett sannsynligvis er mye mindre, da vårt datasett er mye mindre. Samtidig legger ikke tidsperspektivet opp til en slik grundig gjennomgang. Selskapene blir derfor værende i datasettet.
6. Etersom vårt datasett er en historisk logg over fravalg, kan det tenkes at flere av selskapene i etterkant av fravalget har gått konkurs eller på annet måte har blitt oppløst. Da vi ser alle fravalgene som reelle, tar vi ikke hensyn til hva som har

skjedd med selskapene i etterkant av fravalget. Alle disse selskapene vil dermed bli værende vårt datasett.

7. Da formålet med datasettet blant annet er å kunne sette opp en kurve over andelen som har fravalgt revisjon, fordelt på ulike omsetningssegmenter, må vi foreta en fordeling av selskapene i datasettet basert på omsetning. Grunnlaget for omsetningssegmentene er omsetningen til selskapet året *før* revisjon ble fravalgt. Grunnen til at vi benytter omsetningen året *før*, er at det i aksjeloven § 7-6, 2. ledd står at terskelverdiene for omsetning og balansesum, skal baseres på årsregnskapet for siste *regnskapsår*.
  - a. Vi legger inn en ekstra kolonne som vi kaller "Omsetning året før fravalgsår". I denne kolonnen legger vi inn omsetningen for år 2010, for de selskaper som har 2011 som fravalgsår, omsetningen for 2011 for de som har fravalgt i 2012, og omsetning for 2012 for de som har fravalgt i 2013.
  - b. For en del selskaper er imidlertid ikke omsetningen oppgitt, og det står "NULL" i kolonnen for omsetning. Dette er forskjellig fra de tilfeller hvor omsetningen til selskapet faktisk er null og hvor tallet "0" er oppført i kolonnen for omsetning. Totalt har vi 1 013 selskaper hvor omsetningen før fravalgsåret ikke er oppgitt. En stikkprøvesjekk på RavnInfo for 20 selskaper med "NULL" oppført i omsetning, viser at dette skjer når tallene for det aktuelle året ikke er ført opp enda. For tre selskaper finner vi imidlertid at det er oppført, men at dette antagelig ikke var tilfellet når tallene ble hentet ned. Grunnet tidsperspektivet på oppgaven og det faktum at kun 3 av 20 testede selskaper hadde fått tall for det aktuelle året i ettertid, kjører vi ikke et nytt søk hvor vi finner oppdaterte tall for de selskapene hvor dette er aktuelt. Etersom vi skal sette opp en kurve over fravalg basert på omsetning, blir vi derfor nødt til å fjerne de tilfeller der hvor omsetningen ikke er oppgitt. Det er som sagt tilfellet for 1 013 selskaper, og datasettet vi sitter igjen med inneholder nå 54 321 observasjoner.
  - c. Når vi går igjennom de gjenværende observasjonene finner vi at 38 selskaper hadde en omsetning på mer enn terskelverdien på 5 millioner, året før de fravalgte. For 17 av disse selskapene har omsetningen gått

ned, til under terskelverdien, det året de faktisk gjør fravalget. For 13 av disse er det enda ikke oppgitt hva omsetningen er blitt året de fravelger. Det er imidlertid kun for ett av disse selskapene at omsetningen faktisk er gått opp, mens de resterende 7 har en stabil omsetning.

- i. Disse selskapene har egentlig ingen mulighet til å fravelge revisjon, ettersom selskapene kun kan fravelge dersom omsetningen i det siste avlagte regnskapet (året før fravalget) er under 5 millioner. Vi fjerner derfor observasjonene fra vårt datasett da de ikke er reelle.
8. Til slutt kontrollerer vi det ikke eksisterer selskap i vårt datasett, som i følge asl §7-6 ikke har lov til å fravelge revisor, men som likevel er registrert med fravalg. Dette omhandler de finansielle aksjeselskapene, underlagt konsesjoner av finanstilsynet, som vi finner en liste over på Finanstilsynets nettsider.
- a. Kontrollen utføres ved at vi benytter vlookup-funksjonen i Excel. Denne fungerer på den måte at den kontrollerer om den finner organisasjonsnummeret til et selskap i vårt datasett i oversikten over de selskap som er underlagt konsesjon. Funksjonen vi benyttet er som følger:

=VLOOKUP(ruten med organisasjonsnummer i; tabellen over konsesjoner; hvilke kolonne i tabellen over konsesjoner organisasjonsnummeret står oppført; FALSE, som betyr at den kun tar med organisasjonsnummeret tilbake dersom det faktisk står i den andre tabellen, ellers vil det stå N/A)
  - b. Vi finner ingen selskaper i vårt datasett som er oppført i konsesjonsregisteret. Dette er som forventet da disse selskapene av lovbestemmelsen ikke kan fravelge revisor, uansett om de oppfyller terskelverdiene gitt i aksjeloven § 7-6, 1. ledd.

Populasjonen:

Totalt antall registrerte fravalg:	57 936
Selskaper som har fravalgt revisor i stiftelsesåret	- 2 469

Duplikater	- 133
Selskaper med "NULL" (ikke oppgitt) omsetning	- 1 013
Selskaper med omsetning over 5 millioner	- 38
SUM:	54 283

Oversikt over de variabler som ble hentet ut:

Følgende variabler ble hentet ut for hvert selskap:

- Organisasjonsnummer
- Foretaksnavn
- Organisasjonsnummer tidligere revisor
- Navn tidligere revisor
- Dato for skifte av revisor
- NACE kode på bransje
- NACE tekst = navn på bransje
- Registreringsdato
- Selskapsform
- Antall ansatte 2013
- Kommunenummer
- Kommune
- Omsetning for 2012
- Omsetning for 2011
- Omsetning for 2010
- Omsetning for 2009
- Ordinært resultat før skatt 2012
- Ordinært resultat før skatt 2011
- Ordinært resultat før skatt 2010
- Ordinært resultat før skatt 2009
- Revisorutgifter 2012

- Revisorutgifter 2011
- Revisorutgifter 2010
- Revisorutgifter 2009

Nye variabler:

Vi har lagt inn noen nye variabler i datasettet for å gjøre det lettere å sortere, samt å benytte datasettet i analyser.

- Ny kolonne som kun viser fravalgsåret.
- Ny kolonne som kun viser stiftelsesåret
- Ny kolonne som beregner differansen mellom fravalg- og stiftelsesår
- Ny kolonne som beregner differansen mellom organisasjonsnummeret til observasjonen og organisasjonsnummeret til observasjonen over.
- Ny kolonne hvor vi har satt inn omsetning til selskapet året før fravalgsåret.
- Ny kolonne hvor vi har NACE kodene fra A til U. Hvilke bokstav et selskap får avhenger av NACE koden selskapet er oppført med i utgangspunktet.
- Ny kolonne for fylke. Hvilket fylke et selskap får, avhenger av hvilke kommunenummer det er oppført med.

Selskaper som har fravalgt revisjon:					
Variabler	Antall gyldige observasjoner	Antall ikke gyldige observasjoner	Maks verdi*	Minste verdi*	Gjennomsnitt*
Organisasjonsnummer	54 283	-	IA	IA	IA
Foretaksnavn	54 283	-	IA	IA	IA
Organisasjonsnummer tidligere revisor	54 283	-	IA	IA	IA
Navn tidligere revisor	54 283	-	IA	IA	IA
Fravalgsår	54 283	-	2013	2011	2011,28
NACE-kode på bransje	53 511	772	IA	IA	IA
NACE tekst = Navn på bransje	53 511	772	IA	IA	IA
Registreringsår	54 283	-	2012	1988	2002,18
Selskapsform	54 283	-	IA	IA	IA
Antall ansatte 2013	50 125	4 158	1531	0	1,14
Fylke	54 283	-	IA	IA	IA
Differanse stiftelses og fravalgsår	54 283	-	25	1	9,10
Kommunenummer	54 283	-	IA	IA	IA
Kommune	54 283	-	IA	IA	IA
Omsetning året før fravalgsåret	54 283	-	4 999	6 421	949
Ordinært resultat året før fravalgsåret	54 283	-	30 336	49 876	103
Revisjonshonorar året før fravalgsåret	49 079	5 204	482	1	11,67
* tallstørrelser oppgitt i hele tusen					

Kvantitativt datasett 2 – kjennetegn på selskaper med omsetning mellom 5 og 10 MNOK:

Innhenting av data:

- Innhenting av data skjer gjennom datainformasjonstjenesten RavnInfo, basert på visse kriterier.
- RavnInfo er et nettsted som skal gi deg all den informasjonen du trenger om alle foretak i Norge. RavnInfo er en tjeneste som må kjøpes for å få tilgang til informasjon. Både bedrifter og privatpersoner kan kjøpe denne tjenesten. RavnInfo er eid av Nordens ledende selskap innen forretningsinformasjon, Bisnode. RavnInfo henter sin informasjon fra blant annet Brønnøysundregistrene.
- Målet med innhenting og bearbeidelsen av data, er å kunne sette opp ulike frekvenstabeller med utgangspunkt i ulike kjennetegn på aksjeselskapene. Disse frekvenstabellene brukes videre i analysesammenheng for å kunne si noe om hvor mange som vil fravelge, i forhold til sannsynligheten for fravalg, dersom revisjon skulle bli frivillig for selskapene.

- For å hente inn informasjonen benytter vi blant annet av en makro i Excel, som er skrevet på et programmeringsspråk som heter Visual Basics. Til all nedlasting av data og bruk av makro, har vi fått hjelp av Espen Kvalheim, nåværende PR og informasjonsrådgiver i KPMG. Kvalheim har tidligere vært journalist i Finansavisen. Der arbeidet han i 10 år. Han har også arbeidet masse med programmering i Excel, og kjenner funksjonene godt.

Alle ikke-finansielle aksjeselskap som vil komme til å få muligheten til å fravelge revisjon, dersom omsetningsgrensen økes til 10 MNOK

1. Det første vi gjør er å benytte et såkalt avansert søk på RavnInfo. Dette for å få opp informasjon om de aksjeselskaper som har en omsetning mellom 5 og 10 MNOK. Vi setter inn to kriterier i søket: Aksjeselskap, og omsetning fra og med 5 MNOK og til og med 10 MNOK. Vi henter deretter ned informasjonen i en Excel.fil, via en funksjon i RavnInfo. Denne funksjonen har imidlertid en begrensning, slik at vi maks kan hente ned informasjon om 8 000 selskaper om gangen. Dette gjør at vi må begrense søket vårt, slik at vi ikke får mer enn 8 000 selskaper i hvert søk. Dette løses ved at vi deler opp selskapene ytterligere i omsetningssegment.
  - a. Først gjør vi et søk på alle aksjeselskap som har en omsetning fra og med 5 MNOK til og med 6 MNOK. Deretter de aksjeselskap som har en omsetning fra og med 6 MNOK til og med 7 MNOK. Tilsvarende gjøres helt opp til 10 MNOK i omsetning.
Ved å gjøre det på denne måten sikrer vi at det endelige datasettet blir fullstendig. Altså at det ikke ligger noen selskap i mellom de søkene vi gjør, som ikke kommer med i datasettet.
  - b. Ekstraksjonene vi gjør vil føre til at noen selskaper kommer med to ganger, dvs. at de kommer med i flere enn en ekstraksjon. Dette gjelder de selskapene som har en omsetning på akkurat 6, 7, 8, eller 9 millioner. Disse fjernes ved at vi sorterer alle selskapene i stigende rekkefølge med hensyn på organisasjonsnummeret. Deretter legger vi inn en ekstra kolonne i Excel hvor vi beregner differansen mellom ett organisasjonsnummer og organisasjonsnummeret til selskapet i observasjonen over. I tillegg benytter vi

funksjonen conditional formatting, hvor vi ber om at alle celler med en differanse på 0 markeres rødt. Dersom differansen blir 0, er to organisasjonsnummer like. Vi fjerner således et av disse.

2. Vi henter ut ytterligere informasjon om selskapene fra RavnInfo. Dette gjøres ved å benytte en makro i Microsoft Excel som baserer seg på organisasjonsnumrene til selskapene som vi allerede har hentet ut. For en nærmere beskrivelse av makroen (og et visuelt uttrykk av denne), se vedlegg 3.2. Makroen gjør et enkelt søk på hvert organisasjonsnummer, dvs. den benytter alternativet "enkelt søk" på RavnInfo. Det er derfor ikke snakk om noen begrensning med maks 8 000 selskaper om gangen i denne forbindelse.
3. Det faktum at vi benytter en makro hvor det er spesifisert hvilke variabler vi skal hente ut informasjon om, gjør at vi sikrer at den samme informasjonen blir hentet ut for alle selskaper.
  - a. Vi gjør imidlertid en liten kontroll når makroen er ferdig, ved å sjekke at det er benyttet like mange kolonner i Excel for hver observasjon det er hentet ned informasjon om. Vi fant ingen avvik.
4. Søket gjennomføres den 11. september 2013. Totalt har søket gitt oss et utvalg på 19 953 selskaper.
5. En av variablene vi henter informasjon om er regnskapsåret for sist innsendte årsregnskap for hvert selskap. Siste frist for elektronisk innsendelse av årsregnskapet for foregående regnskapsår, er den 30.08 det påfølgende året. Vi forventer derfor at de aller fleste av våre observasjoner vil ha årsregnskapet for regnskapsåret 2012 som sist innsendte regnskapsår. En gjennomgang av datasettet viser imidlertid selskaper som ikke har sendt inn årsregnskap på flere år. Det eldste regnskapsåret er 1998. Det er imidlertid vanlig å få litt variasjoner både på grunn av for sen innsendelse, og på grunn av avvikende regnskapsår. Med bakgrunn i dette, godtar vi selskaper med sist innsendt årsregnskap for regnskapsårene 2011, 2012 og 2013. De selskaper som derimot ikke har levert inn regnskap i noen av disse tre årene, tas ut av datasettet. Vi ser således på disse selskapene som "useriøse". Dette fordi de kan være konkurs uten at dette har blitt registrert, eller fordi de ikke lenger er regnskapspliktige osv. Totalt utgjør dette 167 selskaper. Etter at de er fjernet fra datasettet, sitter vi igjen med et datasett på 19 786 observasjoner.

- a. Den 29. oktober 2013 gjør vi imidlertid nye søk på RavnInfo på tre av selskapene med sist innsendte regnskap for regnskapsåret 2011. Vi finner at disse nå har fått tall for regnskapsåret 2012. Vi gjør derfor et nytt søk i RavnInfo. Dette søket omhandler alle de selskapene som i vårt datasett er registrert med 2011 som sist registrerte regnskapsår. Vi oppdaterer deretter selskapene som nå har blitt registrert med 2012 – tall. Grunnen til at vi gjør dette er at tallene er historiske. Dvs. at informasjonen var tilgjengelig per 11. september, da vi gjorde søket for første gang. Selv om RavnInfo var oppdatert på antall selskaper per denne dato, var ikke all informasjon knyttet til sist innsendte regnskapsår oppdatert. Vi oppdaterer derfor informasjonen for 3 348 selskaper. De resterende 533 selskapene, som fremdeles har sist innsendte regnskap for regnskapsåret 2011, blir stående som de er i datasettet.
  - i. Etter oppdateringen finner vi imidlertid at 997 selskaper nå har fått en omsetning som enten er lavere enn 5 MNOK eller høyere enn 10 MNOK. Disse selskapene må følgelig også fjernes fra vårt datasett.
- b. Vi gjør kun en oppdatering av de selskaper som opprinnelig hadde 2011 tall i vårt datasett. Vi forsøker altså ikke å oppdatere de selskapene er registrert med regnskapsår før 2011. Dette fordi sannsynligheten er liten for at et selskap som ikke har levert inn regnskap i 2011, leverer i 2012, og om det så skulle finnes et slikt selskap i vårt datasett, ville det gitt uvesentlig utslag i vår analyse.
- c. Det kan også eksistere selskaper som per 11. september ikke kom med i vårt datasett, fordi de ikke hadde en omsetning i sist innsendte regnskapsår på mellom 5 og 10 MNOK. I ettertid kan disse imidlertid ha fått oppdaterte tall, for enten 2012 eller 2013, hvor omsetningen nå er innenfor vårt intervall. For å få med disse selskapene i vårt datasett, på lik linje korrigerer vi for de i datasettet som nå er falt utenfor, gjør vi et nytt søk på RavnInfo (den 8. november).
  - i. Vi søker etter aksjeselskaper som er stiftet før 11.09.2013, har siste regnskapsår som 2012, og en omsetning mellom 5 og 10 millioner. Dette søket får opp alle selskaper som har enten 2012 eller 2013 som

siste regnskapsår. Dette gir et totalt antall som er større enn maksimumsgrensen (på 8000) som RavnInfo har for eksport til Excel. Vi deler derfor opp på akkurat samme måte som vi gjorde første gang vi hentet tall fra RavnInfo. Vi henter først de selskaper som har en omsetning mellom 5 og 6 MNOK, deretter de som har mellom 6 og 7 MNOK, osv. Disse settes til slutt sammen i en Excel-fil.

- ii. Vi fjerner deretter alle selskapene som er kommet med i 2 forskjellige ekstraksjoner, slik at hvert selskap kun er med en gang. I tillegg fjerner vi de selskaper som står oppført i vårt datasett enten for konsernomsetning, morselskap, konkurs eller konsesjonsregisteret. Til slutt benyttes vlookup-funksjonen i Excel, hvor vi sjekker om vi finner de nye organisasjonsnumrene i vårt opprinnelige datasett. I de tilfeller hvor den ikke finner en match, har altså selskapet fått oppdaterte 2012 / 2013 tall siden 11. september og selskapet faller således innenfor vårt omsetningssegment. Vi benytter den samme makroen som vi brukte når vi hentet ned det første settet, for å gjøre enkelt søk på RavnInfo for hvert organisasjonsnummer. Dermed henter vi ned den samme informasjonen for disse selskapene som for de opprinnelige selskapene i datasettet. Datasettet vårt økes følgelig med 1 104 selskaper.
- iii. De selskapene som vi ikke får med oss i dette søket, er de selskapene som har fått oppdaterte 2012- eller 2013 – tall, slik at de kom innenfor vårt omsetningssegment, men som er blitt slettet mellom 11. september og 8. november. Dette eventuelle antallet anser vi som svært lite og følgelig uvesentlig for vår analyse.
- d. De selskaper som er stiftet etter 30.06.2012, har ikke plikt til å levere inn regnskap for 2012. Disse selskapene er da heller ikke med i vårt datasett ettersom våre data kommer fra innsendte regnskap. Det vil imidlertid alltid være slik ettersom det datasettet vi tar ut er et såkalt øyeblikksbilde. Uansett når vi tar det ut vil det alltid være nystiftede selskaper som ikke har levert inn regnskaper enda. Vi er klar over at populasjonen på bakgrunn av dette ikke er fullstendig dekket. Dette vil imidlertid alltid være sånn uansett, og det er

derfor ikke noe som går an å ta hensyn til i praksis. Vi velger derfor å se bort fra dette i vår analyse.

6. Videre ønsker vi imidlertid å ta hensyn til kriteriet om at aksjeselskap som er pliktig til å utarbeide konsernregnskap eller er morselskap, ikke er gitt fritak for revisjon under dagens regler – revl. §2-1, 5. ledd. Disse selskapene skal følgelig ikke være en del av vårt datasett, da vi mener det ikke er reelt at disse selskapene vil kunne bli gitt muligheten til fravalg av revisjon.
  - a. Vi gjør et søk på RavnInfo på aksjeselskap som utarbeider konsernregnskap, og får et treff på 3 438 stk. For å kontrollere om noen av disse selskapene eksisterer i vårt datasett, setter vi en ekstra kolonne i datasettet hvor vi benytter funksjonen vlookup. Denne søker å sammenligne vår database og databasen med de selskaper som utarbeider konsernregnskap basert på organisasjonsnummeret. Den returnerer enten "true" eller "false" avhengig av om samme organisasjonsnummer finnes i begge databaser. Vi finner 226 "true" – verdier, hvilket vil si at vi har 226 selskaper i vår database som faktisk utarbeider konsernregnskap. Disse fjerner vi, da de ikke reelt er kandidater som kan fravelge revisjon en gang i fremtiden.
  - b. I henhold til dagens regler må også morselskap ha revisjon, selv om de ikke utarbeider et konsernregnskap. Et morselskap er et selskap som har bestemmende innflytelse over et annet selskap (Aksjeloven, § 1-3). Med bestemmende innflytelse menes stemme- eller eierandel på mer enn 50 % (Nærings- og Handelsdepartementet, 2004). På RavnInfo finner vi kun informasjon om eierandel og ikke stemmeandel, og vi tar dermed ut de selskaper som har en eierandel i ett eller flere andre selskap på mer enn 50 %. Det betyr at vi i denne oppgaven ikke tar hensyn til de selskaper som regnes som morselskap kun ut fra stemmeandel. Det vil imidlertid ikke være mange selskap som har en stemmeandel over 50 %, som ikke også har en eierandel over 50 %. Effekten av at disse selskapene ikke tas ut av vår database får dermed veldig liten påvirkning på resultatene. Vi finner 1 890 morselskap i omsetningssegmentene på 5 og 10 MNOK, som har en eierandel i et eller flere andre selskap på minst 50 %. Vi benytter samme vlookup-funksjon her som ved konsernregnskap og fjerner de tilfeller der den finner en true verdi. Vi

finner at 60 selskaper i vårt datasett er morselskap med en eierandel på minst 50 %, og disse fjernes dermed fra vårt datasett. Etter og tatt hensyn til disse unntakene har vi nå et datasett bestående av 19 607 selskaper.

7. Vi tar også hensyn til dagens regel om at enkelte aksjeselskap kan være underlagt ubetinget revisjonsplikt etter særlovgivning – revl. §2-1 5. ledd. Selskap som er underlagt tilsyn av Finanstilsynet er per i dag pålagt revisjon, og vi mener at dette pålegget vil fortsette, selv om omsetningsgrensene skulle øke. På Finanstilsynets nettsider får vi tilgang til konsesjonsregisteret, dvs. registeret over hvilke selskap som er har fått konsesjon og følgelig er underlagt tilsyn, og dermed også pålagt å ha revisjon. Totalt er 31 177 foretak og personer ført opp i registeret per 21.10.13. Av disse er 5 704 aksjeselskap. Det kan imidlertid være at det samme selskapet er ført opp flere ganger dersom det ligger under flere konsesjonsgrupper. Vi har fått en Excel-fil av Finanstilsynet hvor alle aksjeselskap som er underlagt tilsyn er listet opp. Vi rydder først opp i dette, slik at et selskap kun er ført opp en gang. Vi legger da også merke til at listen inneholder 5 selskap som ikke har organisasjonsnummer. Disse kontrollerer vi for seg ved å søke etter navnet i vårt datasett. Videre undersøker vi hvorvidt noen av de selskapene vi har i vår database er underlagt tilsyn ved å benytte vlookup funksjonen i Excel. Igjen sjekker vi om noen organisasjonsnummer i vår database finnes i databasen over de selskap som er underlagt tilsyn. Vi finner ingen selskaper i vårt datasett som er underlagt tilsyn, og settet består dermed fremdeles av 19 607 selskaper.
8. Når vi gjorde søkene på selskaper på RavnInfo, benyttet vi kriteriet om at omsetningen til selskapene skulle være fra og med 5 millioner og til og med 10 millioner. Dagens regler (asl. §7-6, 1. ledd) sier imidlertid at aksjeselskap kan fravelge revisjon dersom omsetningen er *mindre enn* 5 millioner kroner. Det betyr at de som har akkurat 5 millioner kroner i omsetning, når vi ser på kriteriet isolert, i dag ikke har mulighet til å fravelge revisjon. Vi tror formuleringen i lovvedtaket vil være lik selv om terskelen for omsetning skulle øke. Vi tror derfor at den kommer til å omfatte selskaper med *mindre enn* 10 MNOK i omsetning. De selskapene med akkurat 10 MNOK er inkludert i vårt datasett. De utgjør 6 selskaper, som vi følgelig fjerner fra datasettet. Totalt antall observasjoner i datasettet er nå 19 601.

9. Dersom selskap går konkurs slettes de fra registeret i Brønnøysund og også i registeret til RavnInfo. De selskap som er under konkursbehandling er imidlertid fremdeles med i vårt datasett. Et søk på Brønnøysund sin kunngjøringsdatabase gir oss totalt 5 472 selskaper som har åpnet konkurs fra 1. januar 2012 til 30. oktober 2013. Det er for oss kun interessant å sjekke de selskaper som har åpnet konkurs etter 1. januar 2012, da vi kun har med selskaper som har levert inn regnskap for seinest regnskapsåret 2011. Vi benytter igjen funksjonen vloopup i Excel for å finne ut om noen selskaper i vår database som har åpnet konkurs. Vi finner en match mellom 274 selskaper. Selv om det ikke alltid er sikkert at et selskap som har åpnet konkurs faktisk går konkurs, er sannsynligheten er stor. Vi velger derfor å fjerne disse 274 selskapene fra vårt datasett.
10. Datasettet vi nå sitter igjen med består av 19 327 observasjoner. Dette er de selskapene som har en omsetning fra og med 5 MNOK til 10 MNOK (9,99 MNOK). De inkluderer ikke morselskap eller selskap som må utarbeide konsernregnskap, selskapene er ikke underlagt konsesjon av Finanstilsynet, og de har ikke åpnet konkurs. Med andre ord er dette de selskapene vi mener kan få mulighet til å fravelge revisjon dersom terskelen øker.

Populasjonen i datasettet er som nevnt hentet fra RavnInfo. Da den skal legge grunnlaget for analyse, er det viktig at vi kontrollerer at vi har fått med oss hele den populasjonen vi faktisk ønsket å finne informasjon om. Vi ønsket å finne informasjon om populasjonen definert som ikke-finansielle aksjeselskap med en omsetning fra og med 5 MNOK til 10 MNOK, som eventuelt får mulighet til å fravelge dersom terskelen øker. Vi har derfor tatt hensyn til flere krav som nevnt over.

Et søk på totalt antall aksjeselskap på RavnInfo den 21.10.13, med det kriteriet at selskapet er stiftet innen 01.07.2013, gir et antall på 245 339 selskaper. Bestanden av AS i foretaksregisteret per 30.06.13, i henhold til halvårsstatistikk fra foretaksregisteret, var 245 270 stykk (Brønnøysundregistrene, 2013). Dette utgjør et uvesentlig avvik på 69stk, noe som gir oss en indikasjon på at databasen vi har gjort uttrekket fra er oppdatert og avstemt i forhold til foretaksregisteret. Vi valgte likevel å foreta en ytterligere kontroll, ved å innhente en bekreftelse fra RavnInfo på at

deres data var oppdatert per 11. september (da datasettet ble hentet ut). Dette bekreftet RavnInfo over mail.

Endelig populasjonen:

Aksjeselskap med en omsetning fra og med 5 millioner til og med 10 millioner hentet fra RavnIngo per 11. september	19 953
De som ikke har levert inn årsregnskap siden 2010 og eldre:	- 167
Selskaper som faller ut etter oppdaterte 2011 tall	- 997
Selskaper som kommer inn etter oppdaterte 2012 tall	+ 1 104
De selskap som utarbeider konsernregnskap	- 226
Morselskap, men som ikke utarbeider konsernregnskap	- 60
Selskap underlagt tilsyn av Finanstilsynet	- 0
De selskap som har akkurat 10 millioner i omsetning	- 6
De selskap som har åpnet konkurs	- 274
Sum:	19 327

Oversikt over de variabler som ble hentet ut fra RavnInfo:

Følgende variabler var spesifisert i makroen og ble hentet ut for hvert selskap:

- Organisasjonsnummer
- Firmanavn
- Forretningsadresse
- Postnummer
- Forretningspoststed
- Kontaktperson
- Bransjer
- Regnskapsår

- Omsetning
- Ansatte
- Driftsresultat
- Årsresultat
- Kommune
- Fylke
- Revisjonsutgifter
- Regnskapsfører
- Antall aksjonærer

Alle variablene var imidlertid ikke oppgitt for alle selskapene. Tabellen under viser en oversikt over antall selskaper hvor variabler mangler. For å finne andelen, sees dette opp i mot det totale antallet observasjoner vi har hentet informasjon om.

Variabel:	Antall blanke felt:	Kommentar:
Organisasjonsnummer	0 stk 0 %	OK
Firmanavn	0 stk 0 %	OK
Forretningsadresse	1 019 stk 5,3 %	Dette har ingen betydning for vår analyse, da vi kun ser på kommune og fylke.
Postnummer	0 stk 0 %	OK
Forretningspoststed	0 stk 0 %	OK
Bransjer	Uoppgitt: 20 stk 0,1 %	Ingen blanke felt på bransje, men vi har noen selskap med uoppgitt bransje. Andelen er imidlertid så liten at det ikke får noen konsekvenser for vår analyse.

Regnskapsår	0 stk	0 %	OK
Omsetning	0 stk	0 %	OK
Ansatte	130 stk	0,7 %	Variabelen benyttes ikke direkte i analysen og er kun tatt med som en kuriositet.
Driftsresultat	9 stk	0,06 %	Dette er ikke en vesentlig variabel i vår analyse.
Årsresultat	9 stk	0,06 %	Dette er ikke en vesentlig variabel i vår analyse.
Revisornavn	Blanke: 306 stk Revisor fravalgt: 120 stk Totalt: 426 stk	1,6 % 0,6 % 2,2 %	Dette er selskaper hvor navn på revisor ikke er opplyst på siden til RavnInfo og / eller selskapet står ulovlig oppført uten revisor per 11. september 2013. Selskapene vil fremdeles være en del av datasettet, men utgår i analyser vedrørende revisor.
Kommune	0 stk	0 %	OK
Fylke	0 stk	0 %	OK
Revisjonsutgifter	Blanke: 1 603 stk 0 kr: 42 stk	8,3 % 0,2 %	Disse selskapene er fremdeles en del av datasettet, men observasjonen blir ikke en del av analyser som har med revisjonsutgifter å gjøre.

	<p>N/A:</p> <p>274 stk 1,4 %</p> <p>Negative utgifter:</p> <p>5 stk 0,02 %</p> <p>Totalt:</p> <p>1 924 stk 9,9 %</p>	
Regnskapsfører	<p>N/A:</p> <p>5 723 stk 29 %</p> <p>Blanke:</p> <p>320 stk 1,6 %</p> <p>Totalt:</p> <p>6 043 stk 31 %</p>	For noen observasjoner er ikke regnskapsfører ført opp, vi behandler alle disse som at de ikke har regnskapsfører. Det vil si at vi antar at 31 % av alle observasjoner ikke har regnskapsfører, og motsatt at 69 % har regnskapsfører.
Antall aksjonærer	<p>0 aksjonærer:</p> <p>76 stk 0,4 %</p> <p>Blanke:</p> <p>6 stk 0,03 %</p> <p>Totalt:</p> <p>82 stk 0,4 %</p>	Alle selskaper har aksjonærer, og det er derfor en manglende opplysning på de selskaper som har fått 0 antall aksjonærer. Disse er fremdeles en del av datasettet, men er ikke med i analyser rundt eierstruktur.

Endring av variabler, og nye variabler:

For og lettere kunne kategorisere data i pivottabeller har vi lagt inn noen nye kolonner med variabler.

- Vi bestemte oss for å dele selskapene opp i ulike kategorier basert på omsetningen.

Vi laget 5 kategorier ut fra hvor stor omsetningen var:

- Kategori 1: Omsetning fra og med 5 MNOK til 6 MNOK
  - Kategori 2: Omsetning fra og med 6 MNOK til 7 MNOK
  - Kategori 3: Omsetning fra og med 7 MNOK til 8 MNOK
  - Kategori 4: Omsetning fra og med 8 MNOK til 9 MNOK
  - Kategori 5: Omsetning fra og med 9 MNOK til 10 MNOK
- Selskapets bransje var også oppgitt i datasettet. Disse var imidlertid svært spesifiser, noe som førte til at bransjene ble svært mange. Da bransjekodene i datasettet var en underkode av såkalte NACE-koder, som vi bruker i Norge, bestemte vi oss for å begrense bransjene til disse. Dette gir totalt 21 ulike bransjer, kategorisert fra A til U.

I tillegg kommer de tilfeller hvor bransje ikke er oppgitt:

- A – Jordbruk, skogbruk og fiske
- B – Bergverksdrift og utvinning
- C – Industri
- D – Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning
- E – Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet
- F – Bygge- og anleggsvirksomhet
- G – Varehandel, reparasjon og motorvogner
- H – Transport og lagring
- I – Overnattings- og serveringsvirksomhet
- J – Informasjon og kommunikasjon
- K – Finansierings- og forsikringsvirksomhet
- L – Omsetning og drift av fast eiendom
- M – Faglig vitenskapelig og teknisk tjenesteyting
- N – Forretningsmessig tjenesteyting
- O – Offentlig administrasjon og forsvar, og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning
- P – Undervisning

- Q – Helse- og sosialtjenester
- R – Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter
- S – Annen tjenesteyting
- T – Lønnet arbeid i private husholdninger
- U – Internasjonale organisasjoner og organer
- UOPPGITT

Vedlegg 3.2

Makro for datainnsamling, samt forklaringer til denne (i grønt)

Sub RevisorInnhentingNY()

' Denne makroen henter inn all nødvendig informasjon på et gitt organisasjonsnummer i A-kolonnen under "Selskaper"

Do

OrgNr = ActiveCell

Regnskapsaar = Oms = DrRes = RFSK = RevHon = Null

' Slår av skjermoppdatering - gjør makroen raskere

Application.ScreenUpdating = False

' Slår først opp Ravn-siden med all tallinformasjon

Sheets("RavnInfo_Tall").Select

Range("A1").Select

With Selection.QueryTable

.Connection = _

"URL;https://www.ravninfo.com/default.aspx?ControlID=6&step=1&orgno=" & OrgNr

.WebSelectionType = xlSpecifiedTables

.WebFormatting = xlWebFormattingNone

.WebTables = "13" ' Hele tabellen

' .WebTables = "14" ' Tabellcelle NØKKELTALL (årsomsetning oppsummert, etc.)

' .WebTables = "15" ' Tabellcelle RESULTATREGNSKAP (årsomsetning detaljert, etc.)

```

' .WebTables = "16" ' Tabellcelle BALANSEREGNSKAP (balanseposter, etc.)
' .WebTables = "17" ' Tabellcelle NOTER (revisjonsutgifter, etc.)

.WebPreFormattedTextToColumns = True

.WebConsecutiveDelimitersAsOne = True

.WebSingleBlockTextImport = False

.WebDisableDateRecognition = False

.WebDisableRedirections = False

.Refresh BackgroundQuery:=False

End With

Range("A1").Select

' Påkaller rutinen som henter ut informasjonen

Call RevisoroppdragNY

' Slår så opp Ravn-siden med all tekstlig informasjon

Sheets("RavnInfo_Tekst").Select

Range("A1").Select

With Selection.QueryTable

.Connection = _

"URL;https://www.ravninfo.com/default.aspx?ControlID=4&step=0&orgno=" & OrgNr

.WebSelectionType = xlSpecifiedTables

.WebFormatting = xlWebFormattingNone

.WebTables = ""Table2"" ' Hele tabellen

' .WebTables = "14" ' Tabellcelle NØKKELTALL (årsomsetning oppsummert, etc.)

' .WebTables = "15" ' Tabellcelle RESULTATREGNSKAP (årsomsetning detaljert, etc.)

' .WebTables = "16" ' Tabellcelle BALANSEREGNSKAP (balanseposter, etc.)

' .WebTables = "17" ' Tabellcelle NOTER (revisjonsutgifter, etc.)

.WebPreFormattedTextToColumns = True

.WebConsecutiveDelimitersAsOne = True

```

```

.WebSingleBlockTextImport = False
.WebDisableDateRecognition = False
.WebDisableRedirections = False
.Refresh BackgroundQuery:=False
End With
Range("A1").Select
' Påkaller rutinen som henter ut informasjonen
Call DataInnhentingNY
' Flytter markøren ned én rad og begynner på nytt igjen
Application.ScreenUpdating = True
ActiveCell.Offset(1, 0).Select
' Sjekkrutine som lagrer arket for hver 100. linje
If Int(ActiveCell.Row / 100) = (ActiveCell.Row / 100) And ActiveCell.Offset(1, 0) <> ""
Then ActiveWorkbook.Save
Loop While ActiveCell <> ""
End Sub

Sub RevisoroppslagNY()
If Range("B1") = "2012" Or Range("B1") = "2012 ^K" Then

Regnskapsaar = Range("B1")
Oms = Range("B2")
DrRes = Range("B4")
RFSK = Range("B5")

' Hente ut revisors omsetning
If Application.WorksheetFunction.CountIf(Range("A:A"), "Revisorhonorarer") > 0 Then
Cells.Find(What:="Revisorhonorarer", After:=ActiveCell, LookIn:=xlFormulas, _

```

```

        LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _
        MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate
    RevHon = ActiveCell.Offset(0, 1)
    End If

End If

Sheets("Selskaper").Select
' Limer inn info
ActiveCell.Offset(0, 8) = Regnskapsaar
ActiveCell.Offset(0, 9) = Oms
ActiveCell.Offset(0, 12) = DrRes
ActiveCell.Offset(0, 13) = RFSK
If RevHon = "" Then RevHon = "N/A"
ActiveCell.Offset(0, 17) = RevHon
End Sub

```

```

Sub DataInnhentingNY()

```

```

    Ansatte = ""

```

```

    Regnskapsforer = ""

```

```

    FirmaNavn = ""

```

```

    Fadr = ""

```

```

    FPnr = ""

```

```

    FPsted = ""

```

```

    Bransje = ""

```

```

    Revisor = ""

```

```

    Kontakt = ""

```

Kommune = ""

Fylke = ""

' Henter ut navnet på selskapet

```
Cells.Find(What:="Firma navn:", After:=ActiveCell, LookIn:=xlFormulas, _  
    LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _  
    MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate
```

FirmaNavn = ActiveCell.Offset(0, 1)

' Henter ut de tre variablene tilknyttet Postadresse

```
Cells.Find(What:="Forretningsadresse:", After:=ActiveCell, LookIn:=xlFormulas, _  
    LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _  
    MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate
```

Fadr = ActiveCell.Offset(0, 1)

' Splitter så postnummeret i to for plassering

FPnr = Left(ActiveCell.Offset(1, 1), 4) ' Stjeler de fire første sifrene som postnummer

FPsted = Right(ActiveCell.Offset(1, 1), Len(ActiveCell.Offset(1, 1)) - 5) ' Plukker vekk de fem første karakterene

' Hent ut Antall ansatte

If Application.WorksheetFunction.CountIf(Range("A:A"), "Antall ansatte:") > 0 Then

```
Cells.Find(What:="Antall ansatte:", After:=ActiveCell, LookIn:=xlFormulas, _  
    LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _  
    MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate
```

Ansatte = ActiveCell.Offset(0, 1)

End If

' Hent ut Bransjeoppføring


```

If Application.WorksheetFunction.CountIf(Range("A:A"), "Bransje:") > 0 Then
    Cells.Find(What:="Bransje:", After:=ActiveCell, LookIn:=xlFormulas, _
        LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _
        MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate
    Bransje = ActiveCell.Offset(0, 1)
End If

```

' Sjekker om selskapet står oppført med bransje, henter det ut

```

If Application.WorksheetFunction.CountIf(Range("A:A"), "RegnskapsfÃ,rer") > 0 Then
    Cells.Find(What:="RegnskapsfÃ,rer", After:=ActiveCell, LookIn:=xlFormulas, _
        LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _
        MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate
    Regnskapsforer = ActiveCell.Offset(0, 1)
End If

```

' Henter ut selskapets revisor

```

If Application.WorksheetFunction.CountIf(Range("A:A"), "Revisor:") > 0 Then
    Cells.Find(What:="Revisor:", After:=ActiveCell, LookIn:=xlFormulas, _
        LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _
        MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate
    Revisor = ActiveCell.Offset(0, 1)
End If

```

' Henter ut kommunen

```

If Application.WorksheetFunction.CountIf(Range("A:A"), "Kommune:") > 0 Then
    Cells.Find(What:="Kommune:", After:=ActiveCell, LookIn:=xlFormulas, _
        LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _

```

```
MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate
```

```
Kommune = ActiveCell.Offset(0, 1)
```

```
End If
```

```
' Henter ut fylket
```

```
If Application.WorksheetFunction.CountIf(Range("A:A"), "Fylke:") > 0 Then
```

```
Cells.Find(What:="Fylke:", After:=ActiveCell, LookIn:=xlFormulas, _
```

```
LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _
```

```
MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate
```

```
Fylke = ActiveCell.Offset(0, 1)
```

```
End If
```

```
' Henter ut kontaktperson
```

```
If Application.WorksheetFunction.CountIf(Range("A:A"), "Kontaktperson:") > 0 Then
```

```
Cells.Find(What:="Kontaktperson:", After:=ActiveCell, LookIn:=xlFormulas, _
```

```
LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _
```

```
MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate
```

```
Kontakt = ActiveCell.Offset(0, 1)
```

```
End If
```

```
' Sjekker om selskapet har regnskapsfører, henter det ut
```

```
If Application.WorksheetFunction.CountIf(Range("A:A"), "RegnskapsfÃ¸rer") > 0 Then
```

```
Cells.Find(What:="RegnskapsfÃ¸rer", After:=ActiveCell, LookIn:=xlFormulas, _
```

```
LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _
```

```
MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate
```

```
Regnskapsfører = ActiveCell.Offset(0, 6)
```

```
End If
```

```
' Backup-sjekk på om selskapet har regnskapsfører (bokstavformateringsfeil noen steder)
If Application.WorksheetFunction.CountIf(Range("A:A"), "Regnskapsf?©rer") > 0 Then
    Cells.Find(What:="Regnskapsf?©rer", After:=ActiveCell, LookIn:=xlFormulas, _
        LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _
        MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate
    Regnskapsfører = ActiveCell.Offset(0, 6)
End If
```

```
If Application.WorksheetFunction.CountIf(Range("A:A"), "AKSJONÃ†RER") > 0 Then
Call Aksjonarteller
```

```
' Backup-rutine - noen sider er på uforklarlig vis "feilkodet" på ÆØÅ
```

```
If Application.WorksheetFunction.CountIf(Range("A:A"), "AKSJON?åRER") > 0 Then
Call Aksjonarteller_Backup
```

```
If Application.WorksheetFunction.CountIf(Range("A:A"), "AKSJEPOSTER/EIERANDELER") > 0 Then Call Eierandeler
```

```
' Application.ScreenUpdating = True
```

```
Sheets("Selskaper").Select
```

```
' Limer inn Variablene vi har hentet ut
```

```
ActiveCell.Offset(0, 1) = FirmaNavn
```

```
ActiveCell.Offset(0, 2) = Fadr
```

```
ActiveCell.Offset(0, 3) = FPnr
```

```
ActiveCell.Offset(0, 4) = FPsted
```

```
ActiveCell.Offset(0, 5) = Kontakt
```

```
ActiveCell.Offset(0, 6) = Bransje
```

```
ActiveCell.Offset(0, 11) = Ansatte
```

```
ActiveCell.Offset(0, 14) = Revisor
```

```
ActiveCell.Offset(0, 15) = Kommune
```

```
ActiveCell.Offset(0, 16) = Fylke
```

```
ActiveCell.Offset(0, 18) = Regnskapsforer
```

```
End Sub
```

```
Sub Aksjonarteller()
```

```
' Nullstiller teller, finner utgangspunkt
```

```
AksjAntall = 0
```

```
Cells.Find(What:="AKSJONÅ†RER", After:=ActiveCell, LookIn:=xlFormulas, _
```

```
LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _
```

```
MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate
```

```
ActiveCell.Offset(1, 4).Select
```

```
' Starter telleprosedyre
```

```
Do
```

```
ActiveCell.Offset(1, 0).Select
```

```
If ActiveCell <> "" Then AksjAntall = AksjAntall + 1
```

```
Loop While ActiveCell.Offset(1, 0) <> ""
```

```
Sheets("Selskaper").Select
```

```
ActiveCell.Offset(0, 19) = AksjAntall
```

```
Sheets("Ravninfo_Tekst").Select
```

```
End Sub
```

```
Sub Aksjonarteller_Backup()
```

```
' Nullstiller teller, finner utgangspunkt
```

```
AksjAntall = 0
```

```
Cells.Find(What:="AKSJON?âRER", After:=ActiveCell, LookIn:=xlFormulas, _
```

```

        LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _
        MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate
ActiveCell.Offset(1, 4).Select

' Starter telleprosedyre
Do
ActiveCell.Offset(1, 0).Select
If ActiveCell <> "" Then AksjAntall = AksjAntall + 1
Loop While ActiveCell.Offset(1, 0) <> ""
Sheets("Selskaper").Select
ActiveCell.Offset(0, 8) = AksjAntall
Sheets("Ravninfo_Tekst").Select

End Sub

Sub Eierandeler()
' Nullstiller teller, finner utgangspunkt
Smaaposter = 0
Storposter = 0

Cells.Find(What:="AKSJEPOSTER/EIERANDELER", After:=ActiveCell,
LookIn:=xlFormulas, _

        LookAt:=xlPart, SearchOrder:=xlByRows, SearchDirection:=xlNext, _
        MatchCase:=False, SearchFormat:=False).Activate

If ActiveCell.Offset(1, 0) = "Ingen informasjon registrert i våre databaser." Then
    Smaaposter = 0
    Storposter = 0
Else

```

```
ActiveCell.Offset(2, 4).Select
Columns("F:F").NumberFormat = "General"
```

```
' Starter telleprosedyre
```

```
Do
```

```
  If ActiveCell <> "" Then
```

```
    If ActiveCell.Offset(0, 1) >= 0.5 Then Storposter = Storposter + 1
```

```
    If ActiveCell.Offset(0, 1) < 0.5 Then Smaaposter = Smaaposter + 1
```

```
  End If
```

```
  ActiveCell.Offset(1, 0).Select
```

```
Loop While ActiveCell <> ""
```

```
End If
```

```
' Stapper verdiene inn i "Selskaper"-arket
```

```
Sheets("Selskaper").Select
```

```
ActiveCell.Offset(0, 20) = Storposter + Smaaposter
```

```
ActiveCell.Offset(0, 21) = Storposter
```

```
ActiveCell.Offset(0, 22) = Smaaposter
```

```
Sheets("Ravninfo_Tekst").Select
```

```
End Sub
```

```
Sub AvSupping()
```

```
Cells.Replace What:="Ã", Replacement:="ø", LookAt:=xlPart, SearchOrder _
```

```
:=xlByRows, MatchCase:=False, SearchFormat:=False, ReplaceFormat:=False
```

```
Cells.Replace What:=""?©", Replacement:="ø", LookAt:=xlPart, SearchOrder _
```

```

:=xlByRows, MatchCase:=False, SearchFormat:=False, ReplaceFormat:=False
Cells.Replace What:="ÃŸ", Replacement:="â", LookAt:=xlPart, SearchOrder _
:=xlByRows, MatchCase:=False, SearchFormat:=False, ReplaceFormat:=False
Cells.Replace What:="Ã¡", Replacement:="æ", LookAt:=xlPart, SearchOrder _
:=xlByRows, MatchCase:=False, SearchFormat:=False, ReplaceFormat:=False
Cells.Replace What:="Ã´", Replacement:="ð", LookAt:=xlPart, SearchOrder _
:=xlByRows, MatchCase:=False, SearchFormat:=False, ReplaceFormat:=False
Cells.Replace What:="Ã¸", Replacement:="å", LookAt:=xlPart, SearchOrder _
:=xlByRows, MatchCase:=False, SearchFormat:=False, ReplaceFormat:=False
Cells.Replace What:="ª", Replacement:="æ", LookAt:=xlPart, SearchOrder _
:=xlByRows, MatchCase:=False, SearchFormat:=False, ReplaceFormat:=False
Cells.Replace What:="Ã†", Replacement:="Æ", LookAt:=xlPart, SearchOrder _
:=xlByRows, MatchCase:=False, SearchFormat:=False, ReplaceFormat:=False
Cells.Replace What:="Ã¸", Replacement:="Ø", LookAt:=xlPart, SearchOrder _
:=xlByRows, MatchCase:=False, SearchFormat:=False, ReplaceFormat:=False
Cells.Replace What:="Ã...~", Replacement:="Å", LookAt:=xlPart, SearchOrder _
:=xlByRows, MatchCase:=False, SearchFormat:=False, ReplaceFormat:=False
Cells.Replace What:="ÿ", Replacement:="Ø", LookAt:=xlPart, SearchOrder _
:=xlByRows, MatchCase:=False, SearchFormat:=False, ReplaceFormat:=False
Cells.Replace What:="ª~", Replacement:="Å", LookAt:=xlPart, SearchOrder _
:=xlByRows, MatchCase:=False, SearchFormat:=False, ReplaceFormat:=False
Cells.Replace What:="+ÿ", Replacement:="Ø", LookAt:=xlPart, SearchOrder _
:=xlByRows, MatchCase:=False, SearchFormat:=False, ReplaceFormat:=False

```

End Sub

Vedlegg til kapittel IV

Vedlegg 4.1

Antall fravalgte				
År				
Måned	2011	2012	2013	Totalt
jan.		365	334	699
feb.		106	83	189
mar.		144	80	224
apr.		231	138	369
mai.		223	157	380
jun.		403	234	637
jul.		445	292	737
aug.		494	352	846
sep.		889	707	1 596
okt.		1 600	75	1 675
nov.	24 389	2 517		26 906
des.	19 438	4 240		23 678
Totalt	43 827	13 669	2 452	59 948

Tabell 7-3 Fravalget fra 1. mai 2011 til 3. oktober 2013

Vedlegg 4.2

Intervall	Fravalgt pr. 31.12.2011*	Totalt pr. 31.12.2011*	Fravalg i % pr. 31.12.2011*	Fravalgt pr. 03.10.2013	Totalt pr. 03.10.2013**	Fravalg i % pr. 03.10.2013	Avvik i %
omsetning < 0	50	160	31,3 %	83	317	26,2 %	5,1 %
0	9943	31399	31,7 %	14036	56676	24,8 %	6,9 %
1-99	3261	7796	41,8 %	4551	12360	36,8 %	5,0 %
100-199	2215	5418	40,9 %	3058	8166	37,4 %	3,4 %
200-299	1933	4506	42,9 %	2515	6532	38,5 %	4,4 %
300-399	1694	4098	41,3 %	2303	5789	39,8 %	1,6 %
400-499	1344	3495	38,5 %	1855	5030	36,9 %	1,6 %
500-999	5375	13337	40,3 %	7020	18463	38,0 %	2,3 %
1000-1499	3920	9693	40,4 %	5100	12980	39,3 %	1,2 %
1500-1999	3051	7471	40,8 %	3900	9881	39,5 %	1,4 %
2000-2499	2321	5799	40,0 %	2946	8026	36,7 %	3,3 %
2500-2999	1731	4594	37,7 %	2232	6444	34,6 %	3,0 %
3000-3499	1318	3890	33,9 %	1767	5519	32,0 %	1,9 %
3500-3999	1012	3445	29,4 %	1365	4648	29,4 %	0,0 %
4000-4499	676	2896	23,3 %	972	4021	24,2 %	-0,8 %
4500-4999	370	2624	14,1 %	580	3565	16,3 %	-2,2 %
Totalt	36838	97766	37,7 %	49599	150664	32,9 %	4,8 %

Tabell 7-4 Fravalget per 31.12.11 i forhold til 03.10.13

* Hentet fra Vestrum & Gjerding-Smith (2012), vedlegg 4.6.1, tabell 7-43, s. 208

** Hentet fra RavnInfo

Vedlegg 4.3

Fylke:	Totalt antall selskaper per fylke*:	Antall fravalgt per 3. okt 2013:	Fravalg i % av totalt antall selskaper i fylket, per 03.okt.2013	Folketetthet 2013**:
Finnmark	2 238	1 023	46 %	2
Sogn og Fjordane	3 417	1 191	35 %	6
Nord Trøndelag	3 774	1 183	31 %	6
Troms	4 260	1 595	37 %	6
Hedemark	4 323	1 626	38 %	7
Nordland	6 695	2 442	36 %	7
Oppland	4 743	1 989	42 %	8
Telemark	5 078	1 824	36 %	12
Aust - Agder	3 577	1 239	35 %	14
Sør Trøndelag	8 978	2 955	33 %	17
Møre og Romsdal	8 595	2 301	27 %	18
Buskerud	8 765	2 919	33 %	19
Vest - Agder	7 122	2 286	32 %	26
Hordaland	16 947	4 632	27 %	34
Rogaland	15 492	4 453	29 %	53
Østfold	7 619	2 691	35 %	72
Vestfold	8 110	2 923	36 %	111
Akershus	17 855	6 335	35 %	123
Oslo	30 738	8 676	28 %	1 462

Tabell 7-5 Fravalget per 03.10.13 fordelt på fylker og tilhørende folketetthet

*Hentet fra RavvnInfo

** Hentet fra Statistisk årbok 2013, 132. årgang, s. 69

Vedlegg 4.4

Fylke	Fravalg i % av totalt antall selskaper i fylket, per. 31.des.2011*	Fravalg i % av totalt antall selskaper i fylket, per 03.okt.2013
Finnmark	49 %	46 %
Oppland	48 %	42 %
Troms	42 %	37 %
Hedemark	42 %	38 %
Aust - Agder	41 %	35 %
Nordland	40 %	36 %
Telemark	40 %	36 %
Østfold	40 %	35 %
Vestfold	40 %	36 %
Buskerud	39 %	33 %
Akershus	39 %	35 %
Sogn og Fjordane	38 %	35 %
Vest - Agder	37 %	32 %
Sør Trøndelag	36 %	33 %
Nord Trøndelag	33 %	31 %
Rogaland	33 %	29 %
Oslo	32 %	28 %
Hordaland	30 %	27 %
Møre og Romsdal	29 %	27 %

Tabell 7-6 Fravalget per 31.12.11 vs 03.10.13 fordelt på fylker

*Hentet fra Vestrum og Gjerding-Smith (2012), s. 194

Vedlegg 4.5

Kommunenr	Kommunenavn	Totalt antall selskaper pr. 31.des. 2011*	Totalt antall selskaper pr. 03. okt. 2013**
1915	BJARKØY	5	slått sammen med Harstad
0301	OSLO	19908	30734
1201	BERGEN	6716	10089
1601	TRONDHEIM	4032	6016
0219	BÆRUM	3869	5591
1103	STAVANGER	3319	5165
1001	KRISTIANSAND	2574	3818
0220	ASKER	1911	2771

0602	DRAMMEN	1559	2448
1102	SANDNES	1550	2415
0106	FREDRIKSTAD	1528	2263
1504	ÅLESUND	1291	1916
1902	TROMSØ	1223	1867
0706	SANDEFJORD	1282	1854
0704	TØNSBERG	1127	1789
0806	SKIEN	1069	1558
0231	SKEDSMO	1034	1526
1106	HAUGESUND	1014	1473
0709	LARVIK	1014	1468
1804	BODØ	997	1416
1149	KARMØY	890	1362
0105	SARPSBORG	827	1261
0906	ARENDAL	790	1151
0805	PORSGRUNN	698	1028
0104	MOSS	663	996
1502	MOLDE	667	973
0403	HAMAR	677	952
1246	FJELL	593	898
0626	LIER	590	874
1505	KRISTIANSUND	580	864
0502	GJØVIK	564	851
0605	RINGERIKE	516	851
0213	SKI	582	838
0230	LØRENSKOG	603	830
1124	SOLA	503	828
0904	GRIMSTAD	518	798
0604	KONGSBERG	584	791
0217	OPPEGÅRD	549	790
0235	ULLENSAKER	480	775
0101	HALDEN	504	766
1901	HARSTAD	530	763
0501	LILLEHAMMER	544	740
0722	NØTTERØY	499	740
1002	MANDAL	505	703
0412	RINGSAKER	498	696
1833	RANA	436	662
1714	STJØRDAL	448	651
1702	STEINKJER	459	650
2012	ALTA	421	634
1247	ASKØY	393	631
0701	HORTEN	431	628
0215	FROGN	392	601
1121	TIME	417	588
1221	STORD	410	580

1805	NARVIK	377	565
1235	VOSS	404	543
0625	NEDRE EIKER	377	541
0624	ØVRE EIKER	346	537
1243	OS (HORDALAND)	355	515
0627	RØYKEN	326	508
1432	FØRDE	344	501
0233	NITTEDAL	302	491
0211	VESTBY	329	484
0136	RYGGE	322	476
1120	KLEPP	296	474
0402	KONGSVINGER	307	474
1719	LEVANGER	315	456
1119	HÅ	308	448
0216	NESODDEN	306	434
1865	VÅGAN	289	427
1703	NAMSOS	300	426
1870	SORTLAND	293	422
1101	EIGERSUND	287	417
1018	SØGNE	286	412
0214	ÅS	238	406
1003	FARSUND	284	405
0427	ELVERUM	290	400
1263	LINDÅS	284	394
1224	KVINNHHERAD	259	389
1931	LENVIK	272	389
0815	KRAGERØ	255	388
1721	VERDAL	271	386
0814	BAMBLE	242	384
0807	NOTODDEN	242	379
1824	VEFSN	275	368
0237	EIDSVOLL	248	367
0926	LILLESAND	263	366
1401	FLORA	250	359
1130	STRAND	253	356
0124	ASKIM	234	356
1515	HERØY (M.R)	244	350
1653	MELHUS	223	342
0623	MODUM	213	339
0236	NES	227	333
0702	HOLMESTRAND	201	328
0534	GRAN	239	327
0528	ØSTRE (TOTEN)	249	325
1516	ULSTEIN	207	325
1127	RANDABERG	215	324
1219	BØMLO	229	321

0720	STOKKE	205	314
1032	LYNGDAL	203	312
1004	FLEKKEFJORD	216	308
1014	VENNESLA	202	307
1244	AUSTEVOLL	182	307
2004	HAMMERFEST	229	304
0226	SØRUM	175	303
0221	AURSKOG-HØLAND	222	298
1860	VESTVÅGØY	200	294
1520	ØRSTA	206	293
1820	ALSTAHaug	173	290
0125	EIDSBERG	192	287
1449	STRYN	193	285
1420	SOGNDAL	208	284
0417	STANGE	212	280
2030	SØR-VARANGER	183	280
0901	RISØR	200	273
1160	VINDAFJORD	176	271
0716	RE	155	269
1122	GJESDAL	167	267
0542	NORD-AURDAL	174	265
1663	MALVIK	197	264
1539	RAUMA	176	262
0620	HOL	194	259
0713	SANDE (V.)	174	256
1534	HARAM	168	256
1528	SYKKYLVEN	186	253
0628	HURUM	167	248
1634	OPPDAL	173	248
1531	SULA	164	247
1439	VÅGSØY	187	245
0228	RÆLINGEN	172	244
1253	OSTERØY	185	243
1238	KVAM	182	240
1519	VOLDA	161	236
1638	ORKDAL	185	236
0617	GOL	178	232
0826	TINN	150	222
0821	BØ (TEL.)	135	221
1029	LINDESNES	171	221
0914	TVEDESTRAND	156	220
1841	FAUSKE	158	220
0428	TRYSIL	151	218
1146	TYSVÆR	151	213
0529	VESTRE TOTEN	129	207
1443	EID	145	202

1037	KVINESDAL	156	201
0227	FET	139	200
1445	GLOPPEN	137	200
1535	VESTNES	125	199
1548	FRÆNA	146	199
1532	GISKE	135	197
0128	RAKKESTAD	147	196
0135	RÅDE	133	195
0229	ENEBAKK	120	193
1563	SUNNDAL	140	193
0612	HOLE	114	192
0238	NANNESTAD	127	189
1566	SURNADAL	111	188
1640	RØROS	144	186
1866	HADSEL	129	185
1813	BRØNNØY	126	180
2003	VADSØ	147	179
1868	ØKSNES	134	176
0516	NORD-FRON	124	173
1228	ODDA	131	171
0538	NORDRE LAND	117	169
0618	HEMSEDAL	119	167
1017	SONGDALEN	93	167
1617	HITRA	114	167
1620	FRØYA	113	167
0234	GJERDRUM	98	166
1245	SUND	103	165
0419	SØR-ODAL	116	163
0111	HVALER	113	159
1756	INDERØY	89	159
0533	LUNNER	108	155
1751	NÆRØY	107	154
0123	SPYDEBERG	102	152
0425	ÅSNES	119	152
0834	VINJE	114	151
0420	EIDSKOG	105	149
0937	EVJE OG HORNNES	98	149
1525	STRANDA	100	148
1942	NORDREISA	116	148
1260	RADØY	108	147
1662	KLÆBU	112	147
1750	VIKNA	103	147
	PORSANKI		
	PORSANGER		
2020	PORSANGU	106	147

0616	NES	102	146
1256	MELAND	89	143
0437	TYNSET	108	141
1554	AVERØY	92	141
1837	MELØY	89	140
1624	RISSA	102	137
0723	TJØME	92	136
1648	MIDTRE GAULDAL	91	135
0520	RINGEBU	83	134
1924	MÅLSELV	99	132
0521	ØYER	96	131
0619	ÅL	119	131
1424	ÅRDAL	95	130
1517	HAREID	93	130
1871	ANDØY	95	130
0819	NOME	81	128
1840	SALTDAL	82	128
0517	SEL	100	127
1426	LUSTER	95	127
0919	FROLAND	89	126
1621	ØRLAND	82	126
0532	JEVNAKER	79	125
0544	SLIDRE	94	125
0621	SIGDAL	74	125
1134	SULDAL	90	123
1241	FUSA	89	122
2019	NORDKAPP	92	119
0522	GAUSDAL	75	118
1141	FINNØY	70	118
1612	HEMNE	84	118
1133	HJELMELAND	80	117
1630	ÅFJORD	88	117
0711	SVELVIK	86	115
1142	RENNESØY	81	115
0928	BIRKENES	71	114
1211	ETNE	77	113
1216	SVEIO	73	113
1529	SKODJE	80	113
1576	AURE	69	112
1259	ØYGARDEN	81	109
0828	SELJORD	84	108
0137	VÅLER	62	107
0415	LØTEN	74	104
0719	ANDEBU	76	104
0423	GRUE	74	103
0633	NORE OG UVDAL	77	103

0429	ÅMOT	72	102
1511	VANYLVEN	74	102
0822	SAUHERAD	66	101
0122	TRØGSTAD	64	100
0138	HOBØL	63	100
1627	BJUGN	86	100
1941	SKJERVØY	76	100
1718	LEKSVIK	67	99
0622	KRØDSHERAD	59	97
1551	EIDE	79	97
0515	VÅGÅ	64	96
0829	KVITSEID	72	96
1428	ASKVOLL	57	96
1223	TYSNES	59	95
1421	AURLAND	74	95
1222	FITJAR	67	93
1264	AUSTRHEIM	52	93
0817	DRANGEDAL	59	91
1231	ULLENSVANG	66	91
1431	JØLSTER	60	91
1523	ØRSKOG	71	91
0511	DOVRE	66	90
1429	FJALER	53	90
1135	SAUDA	61	89
1938	LYNGEN	71	89
2111	SPITSBERGEN	65	89
2028	BÅTSFJORD	86	88
1046	SIRDAL	63	87
1545	MIDSUND	51	87
1657	SKAUN	52	87
1925	SØRREISA	49	86
0119	MARKER	55	85
1717	FROSTA	49	85
1933	BALSFJORD	55	85
1547	AUKRA	64	83
1112	LUND	66	82
1514	SANDE (M.R)	56	81
1711	MERÅKER	59	81
1416	HØYANGER	48	80
1834	LURØY	57	80
0540	SØR-AURDAL	53	79
1664	SELBU	53	79
0514	LOM	52	78
0519	SØR-FRON	54	78
1438	BREMANGER	55	78
1111	SOKNDAL	60	77

1832	HEMNES	46	77
0912	VEGÅRSHEI	49	73
1441	SELJE	47	73
1543	NESSET	52	73
1744	OVERHALLA	54	72
0714	HOF	52	71
1430	GAULAR	37	71
1114	BJERKREIM	42	70
0512	LESJA	49	69
1411	GULEN	49	69
1417	VIK	45	69
1573	SMØLA	57	69
1636	MELDAL	46	69
0426	VÅLER	62	68
0631	FLESBERG	49	68
1251	VAKSDAL	59	68
1736	SNÅSA	48	68
0513	SKJÅK	52	67
0543	VESTRE SLIDRE	49	66
1867	BØ (N.)	43	66
0545	VANG	38	65
0941	BYKLE	54	65
1851	LØDINGEN	50	65
1922	BARDU	48	64
1635	RENNEBU	58	63
1818	HERØY (N.)	47	63
0418	NORD-ODAL	42	62
2002	VARDØ	41	62
	KARASJOHKA		
2021	KARASJOK	41	62
0536	SØNDRE LAND	39	61
1422	LÆRDAL	42	61
1560	TINGVOLL	41	61
1848	STEIGEN	45	61
2025	DEATNU TANA	52	61
1021	MARNARDAL	46	59
0728	LARDAL	34	58
1913	SKÅNLAND	42	58
0127	SKIPTVET	39	57
1749	FLATANGER	38	57
1232	EIDFJORD	46	56
1742	GRONG	42	55
1911	KVÆFJORD	38	54
0833	TOKKE	37	53
0929	ÅMLI	40	53
0940	VALLE	37	53

1939	STORFJORD	41	53
0830	NISSDAL	40	52
0938	BYGLAND	35	52
1838	GILDESKÅL	33	52
0911	GJERSTAD	43	50
	GUOVDAGEAIDNU		
2011	KAUTOKEINO	46	50
0430	STOR-ELVDAL	34	49
1233	ULVIK	33	48
1567	RINDAL	41	48
1034	HÆGEBOSTAD	27	47
1129	FORSAND	32	47
1419	LEIKANGER	44	47
0827	HJARTDAL	37	46
1524	NORDDAL	38	46
1557	GJEMNES	28	46
1571	HALSA	33	46
0438	ALVDAL	37	45
1874	MOSKENES	33	45
2018	MÅSØY	35	45
1227	JONDAL	34	44
0239	HURDAL	26	43
1724	VERRAN	34	43
1917	IBESTAD	26	43
0632	ROLLAG	28	42
1412	SOLUND	29	42
1725	NAMDALSEID	31	42
1854	BALLANGEN	31	42
1433	NAUSTDAL	28	41
1632	ROAN	27	41
1822	LEIRFJORD	25	40
1859	FLAKSTAD	25	40
1919	GRATANGEN	21	40
	GÁIVUOTNA		
1940	KÅFJORD	24	40
1546	SANDØY	21	39
1738	LIERNE	31	39
1936	KARLSØY	26	39
0434	ENGERDAL	33	38
0441	OS (HEDMARK)	29	37
1743	HØYLANDET	27	37
1828	NESNA	28	37
1849	HAMARØY	18	37
1923	SALANGEN	26	37
1027	AUDNEDAL	26	36
1266	MASFJORDEN	29	36

1526	STORDAL	24	36
2022	LEBESBY	28	36
2023	GAMVIK	31	36
0118	AREMARK	19	35
0831	FYRESDAL	24	35
1026	ÅSERAL	29	35
1740	NAMSSKOGAN	28	35
1242	SAMNANGER	24	34
1812	SØMNA	28	34
1929	BERG	22	34
1845	SØRFOLD	29	33
1927	TRANØY	18	33
0439	FOLLDAL	24	32
1413	HYLLESTAD	21	32
1853	EVENES	23	32
2024	BERLEVÅG	21	32
0811	SILJAN	20	31
1644	HOLTÅLEN	22	31
1815	VEGA	21	30
1836	RØDØY	24	30
1857	VÆRØY	26	30
1850	TYSFJORD	21	29
2015	HASVIK	28	29
0436	TOLGA	17	28
1665	TYDAL	20	28
1827	DØNNA	18	27
1926	DYRØY	19	27
1943	KVÆNANGEN	21	27
0615	FLÅ	23	26
1444	HORNINDAL	19	26
1633	OSEN	19	26
1825	GRANE	20	26
2017	KVALSUND	20	26
1418	BALESTRAND	19	25
1826	HATTFJELLDAL	18	25
1928	TORSKEN	13	25
1613	SNILLFJORD	18	23
0541	ETNEDAL	16	22
0935	IVELAND	18	22
1839	BEIARN	12	22
2014	LOPPA	16	22
2027	UNJARGGA NESSEBY	15	22
0432	RENDALEN	16	21
0121	RØMSKOG	13	20
1145	BOKN	10	20
1739	RØYRVIK	16	20

1811	BINDAL	16	20
1252	MODALEN	16	19
1856	RØST	12	19
1144	KVITSØY	11	17
1234	GRANVIN	15	16
1852	TJELDSUND	9	16
1920	LAVANGEN	11	16
1835	TRÆNA	12	15
1151	UTSIRA	7	12
1265	FEDJE	8	12
1622	AGDENES	12	12
1748	FOSNES	9	10
1755	LEKA	4	8
1816	VEVELSTAD	6	6
	Totalt	113415	168349

Tabell 7-7 Antall aksjeselskaper per kommune per 31.12.11 og 03.10.12

*Hentet fra Vestrum & Gjerding-Smith (2012), s. 171-179

**Hentet fra RavnInfo

Vedlegg 4.6

Bransje- kode	Beskrivelse	Antall fravalgt pr. 31. des. 2011*	Totalt antall aksje- selskape r per 31.des. 2011*	% Fraval g pr. 31. des. 2011*	Antall fravalg t per 03.okt. 2013	Totalt antall aksje- selskape r per 03. okt. 2013**	% Fravalg pr. 03.okt. 2013
A	Jordbruk, skogbruk og fiske	598	1466	40,8 %	700	2034	34,4 %
B	Bergverksdrift og utvinning	105	357	29,4 %	137	613	22,3 %
C	Industri	1619	4140	39,1 %	2143	6175	34,7 %
D	Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannforsyning	182	687	26,5 %	241	931	25,9 %

E	Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	59	231	25,5 %	97	340	28,5 %
F	Bygge- og anleggsvirksomhet	4462	12062	37,0 %	5773	19114	30,2 %
G	Varehandel, reparasjon av motorvogner	5749	14196	40,5 %	7621	20487	37,2 %
H	Transport og lagring	1142	3327	34,3 %	1544	4947	31,2 %
I	Overnattings- og serveringsvirksomhet	1189	3069	38,7 %	1566	4447	35,2 %
J	Informasjon og kommunikasjon	1795	4742	37,9 %	2451	6787	36,1 %
K	Finansierings- og forsikringsvirksomhet	4187	11807	35,5 %	5127	13989	36,7 %
L	Omsetning og drift av fast eiendom	8839	30339	29,1 %	12421	48690	25,5 %
M	Faglig, vitenskaplig og teknisk tjenesteyting	5180	12329	42,0 %	7108	28162	25,2 %
N	Forretningsmessig tjenesteyting	1764	5182	34,0 %	2114	6556	32,2 %
O	Offentlig administrasjon, forsvar og (..)	0	1	0,0 %	3	12	25,0 %
P	Undervisning	476	1055	45,1 %	605	1658	36,5 %
Q	Helse- og sosialtjenester	1445	3037	47,6 %	1817	4232	42,9 %
R	Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	676	1670	40,5 %	899	2286	39,3 %
S	Annen tjenesteyting	938	1744	53,8 %	1144	2399	47,7 %
O	Uoppgitt	662	1974	33,5 %	772		#DIV/0!
T	Lønnet arbeid i private husholdninger			#DIV/0!		1	0,0 %

U	Internasjonale organisasjoner og organer			#DIV/0!		0	#DIV/0!
	Totalt	41067	113415	36,2 %	54283	173860	31,2 %

Tabell 7-8 Oversikt over fravalget fordelt på bransjer

*Hentet fra Vestrum og Gjerding-Smith(2012)

**Hentet fra RavnInfo

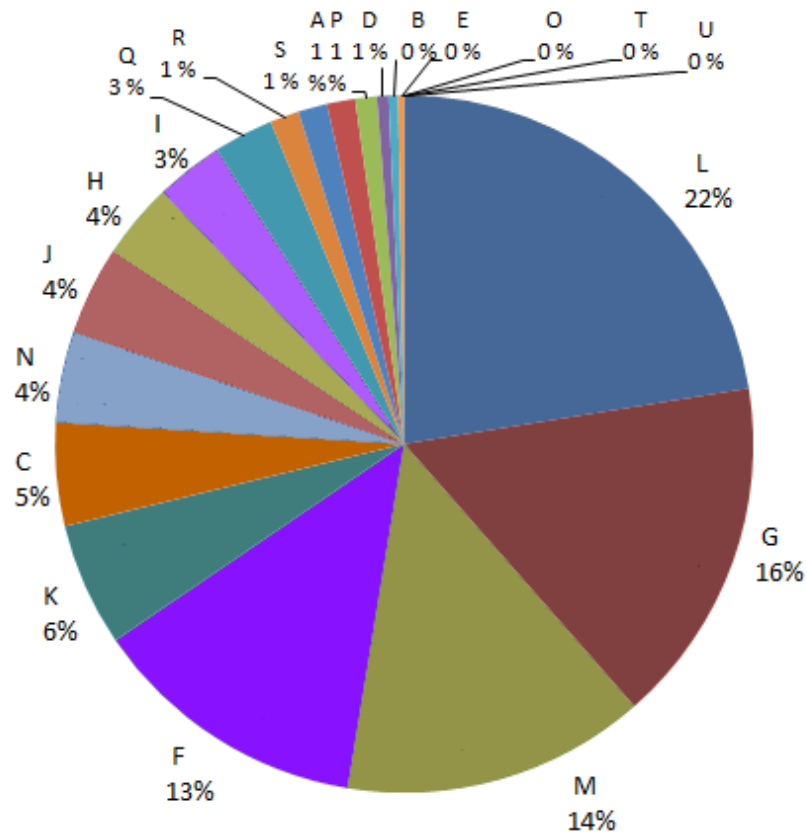
Vedlegg 4.7

Bransje	% Fravalg pr. 31.des.2011*	% Fravalg pr. 03.okt.2013
S	53,8 %	47,7 %
Q	47,6 %	42,9 %
P	45,1 %	36,5 %
M	42,0 %	25,2 %
A	40,8 %	34,4 %
G	40,5 %	37,2 %
R	40,5 %	39,3 %
C	39,1 %	34,7 %
I	38,7 %	35,2 %
J	37,9 %	36,1 %
F	37,0 %	30,2 %
K	35,5 %	36,7 %
H	34,3 %	31,2 %
N	34,0 %	32,2 %
Z	33,5 %	#DIV/0!
B	29,4 %	22,3 %
L	29,1 %	25,5 %
D	26,5 %	25,9 %
E	25,5 %	28,5 %
O	0,0 %	25,0 %

Tabell 7-9 Prosentvis fravalg på bransjer 31.12.11 og 03.10.13

*Hentet fra Vestrum og Gjerding-Smith (2012), s.196

Vedlegg 4.8

Figur 7-1 Totalt antall selskaper innenfor ulike bransjer

Vedlegg 4.9

Bransje-kode	Omsetnings-kategori 1	Omsetnings-kategori 2	Omsetnings-kategori 3	Omsetnings-kategori 4	Omsetnings-kategori 5	SUM
A	29 %	25 %	16 %	17 %	12 %	100 %
B	30 %	19 %	20 %	19 %	13 %	100 %
C	24 %	21 %	23 %	18 %	14 %	100 %
D	28 %	28 %	20 %	17 %	7 %	100 %
E	25 %	15 %	18 %	22 %	20 %	100 %
F	26 %	23 %	20 %	17 %	14 %	100 %
G	27 %	24 %	19 %	16 %	14 %	100 %
H	26 %	21 %	21 %	16 %	16 %	100 %
I	29 %	23 %	20 %	15 %	13 %	100 %
J	27 %	23 %	19 %	14 %	17 %	100 %
K	28 %	18 %	14 %	19 %	20 %	100 %
L	33 %	24 %	17 %	14 %	12 %	100 %
M	31 %	24 %	18 %	15 %	11 %	100 %
N	27 %	22 %	19 %	17 %	14 %	100 %
O	30 %	24 %	23 %	10 %	12 %	100 %
P	32 %	22 %	17 %	16 %	12 %	100 %
Q	31 %	26 %	17 %	13 %	14 %	100 %
R	46 %	21 %	15 %	10 %	8 %	100 %
S	30 %	20 %	25 %	15 %	10 %	100 %

Tabell 7-10 Bransjen fordelt på ulike omsetningskategorier

Vedlegg 4.10

	Antall revisjonskunder i Norge	Antall revisjonskunder mellom 5 og 10 MNOK	Kunder mellom 5 og 10 MNOK som andel av totale kunder	Inntekt fra revisjonstjenester (000)	Gjennomsnittlig revisjonshonorar til kunder mellom 5 og 10 MNOK (000)
PwC AS	13 564	1 292	9,5 %	38 093	29,5
EY AS	13 919	1 359	9,8 %	36 794	27,1
Deloitte AS	12 463	1 253	10,1 %	31 058	24,8
KPMG AS	7 835	848	10,8 %	24 357	28,7
BDO AS	25 801	3 192	12,4 %	77 396	24,2

Tabell 7-11 Revisjonskundene mellom 5 og 10 MNOK, og revisjonshonorar

Vedlegg 4.11

Beregning	PwC AS	EY AS	Deloitte AS	KPMG AS	BDO AS
bruttofortjeneste					
Inntekter	1 854 380	2 331 073	1 385 022	1 096 780	1 080 595
Driftskostnader	-1 345 952	-2 210 625	-1 311 025	-1 083 092	-978 505
Driftsresultat	508 428	120 448	73 997	13 688	102 090
Bruttofortjeneste i %	27,0 %	5,2 %	5,3 %	1,2 %	9,4 %

Tabell 7-12 Bruttofortjeneste Big 5

Vedlegg 4.12

Antall som fravelger i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, om vi benytter vår sannsynlighetskurve.

Antall													
Segment	Sannsynlig fravalg	PwC AS		EY AS		Deloitte AS		KPMG AS		BDO AS		Samlet	
		Totalt	Fravalg	Totalt	Fravalg	Totalt	Fravalg	Totalt	Fravalg	Totalt	Fravalg	Totalt	Fravalg
5-6 MNOK	35 %	355	124	382	134	330	116	220	77	879	308	2 166	758
6-7 MNOK	30 %	294	88	299	90	276	83	194	58	796	239	1 859	558
7-8 MNOK	25 %	248	62	247	62	237	59	166	42	605	151	1 503	376
8-9 MNOK	15 %	207	31	241	36	229	34	141	21	496	74	1 314	197
9-10 MNOK	10 %	188	19	190	19	181	18	127	13	416	42	1 102	110
Samlet		1 292	324	1 359	340	1 253	310	848	211	3 192	814	7 944	1 999

Tabell 7-13 Antall som fravelger gitt vår sannsynlighetskurve

Inntekt													
Segment	Sannsynlig	PwC AS		EY AS		Deloitte AS		KPMG AS		BDO AS		Totalt	Tapt
		Totalt	Tapt	Totalt	Tapt	Totalt	Tapt	Totalt	Tapt	Totalt	Tapt		
5-6 MNOK	35 %	10 020	3 507	9 688	3 391	7 664	2 682	6 035	2 112	18 569	6 499	51 976	18 192
6-7 MNOK	30 %	8 639	2 592	7 357	2 207	6 072	1 822	4 913	1 474	19 050	5 715	46 031	13 809
7-8 MNOK	25 %	7 317	1 829	6 951	1 738	5 979	1 495	5 475	1 369	15 303	3 826	41 025	10 256
8-9 MNOK	15 %	6 089	913	7 018	1 053	5 626	844	4 090	614	12 878	1 932	35 701	5 355
9-10 MNOK	10 %	6 028	603	5 780	578	5 717	572	3 844	384	11 596	1 160	32 965	3 297
Totalt		38 093	9 444	36 794	8 966	31 058	7 414	24 357	5 953	77 396	19 131	207 698	50 909

Tabell 7-14 Inntektstap for revisjonsselskapene

Vedlegg 4.13

Ant. Aksjonærer	Totalt		BDO AS		Deloitte AS		EY AS		KPMG AS		PWC AS	
	Ant.	Innt.	Ant.	Innt.	Ant.	Innt.	Ant.	Innt.	Ant.	Innt.	Ant.	Innt.
0*	24	529	8	277	4	100	6	87	3	41	3	24
1	4 166	107 919	1 583	38 018	704	16 851	713	19 032	436	12 527	730	21 491
2	1 804	44 316	789	17 956	257	5 979	300	7 682	188	5 138	270	7 561
3	915	24 531	400	9 724	140	3 891	164	4 721	96	2 711	115	3 484
4-6	835	23 666	344	9 103	115	2 892	147	4 404	105	3 176	124	4 091
7->	200	6 737	68	2 318	33	1 345	29	868	20	764	50	1 442
Samlet	7 944	207 698	3 192	77 396	1 253	31 058	1 359	36 794	848	24 357	1 292	38 093

Tabell 7-15 Kundene til Big 5 fordelt på antall aksjonærer

*20 stk har ikke oppgitt hvor mange aksjonærer de har

Vedlegg 4.14

Antall kunder													
Fylke	Fravalgsandel*	PwCAS		EY AS		Deloitte A		KPMG AS		BDO AS		Totalt fravalg	
		Fravalg		Fravalg		Fravalg		Fravalg		Fravalg			
AKERSHUS	39 %	69	27	62	24	65	25	24	9	346	135	566	221
AUST-AGDER	41 %	35	14	24	10	37	15	58	24	39	16	193	79
BUSKERUD	39 %	32	12	111	43	95	37	9	4	188	73	435	170
FINNMARKE	49 %	5	2	9	4	4	2	30	15	73	36	121	59
HEDMARK	42 %	38	16	41	17	15	6	32	13	143	60	269	113
HORDALAND	30 %	80	24	138	41	125	38	225	68	140	42	708	212
MØRE OG Romsdal	29 %	74	21	36	10	10	3	44	13	251	73	415	120
NORDLAND	40 %	136	54	144	58	5	2	105	42	85	34	475	190
NORD-TRONDALAG	33 %	9	3	44	15	12	4	1	0	262	86	328	108
OPPLAND	48 %	54	26	96	46	117	56	4	2	127	61	398	191
OSLO FYLKE	32 %	180	58	116	37	173	55	62	20	492	157	1 023	327
ROGALAND	33 %	122	40	71	23	205	68	66	22	168	55	632	209
SOGN OG Fjordane	38 %	66	25	30	11	136	52	7	3	53	20	292	111
SVALBARI OG Jan Mayen	22 %	4	1	1	0		0	1	0	2	0	8	2
SØR-TRONDALAG	36 %	69	25	50	18	81	29	21	8	327	118	548	197
TELEMARK	40 %	3	1	124	50	55	22	4	2	86	34	272	109
TROMS FYLKE	42 %	55	23	30	13	9	4	74	31	29	12	197	83
VEST-AGDER	37 %	50	19	6	2	70	26	48	18	91	34	265	98
VESTFOLDE	40 %	47	19	128	51	31	12	31	12	118	47	355	142
ØSTFOLDE	40 %	164	66	98	39	8	3	2	1	172	69	444	178
Totalt		1 292	477	1 359	514	1 253	459	848	305	3 192	1 164	7 944	2 919

Tabell 7-16 Sannsynlig fravalg av revisjon basert på fylker

Vedlegg 4.15

Big 5's kunder, i omsetningssegmentet mellom 5 og 10 MNOK, fordelt på kommuner i Norge, samt totalt antall aksjeselskaper i kommunen. Tabellen viser også en oversikt over Big 5's kontorer i Norge (markert).

Kommune	BDO AS	Deloitte AS	EY AS	KPMG AS	PwC AS	Totalt Big 5 (5-10 mnok)	Totalt i kommunen
AGDENES	3					3	28
ALSTAHAUG	2		5	8	17	24	396
ALTA	4			25		29	967
ALVDAL	1		1	3		5	78
ANDEBU			1			1	161
ANDØY	11	1	4		2	18	196
AREMARK					2	2	44
ARENDAL	14	10	10	13	20	67	1755
ASKER	38	8	15	2	6	69	3758
ASKIM	8		3		11	22	557
ASKVOLL	3	2				5	125
ASKØY	6		4	2	1	13	926
AUDNEDAL	2	2				4	61
AUKRA	5			1		6	117
AURE	3					3	156
AURLAND			9			9	137
AURSKOG							
HØLAND	14	1	1		1	17	494
AUSTEVOLL		5	2	4	3	14	483
AUSTRHEIM		1		3	1	5	134
AVERØY	2				4	6	220
BALESTRAND					1	1	40
BALLANGEN	2			2		4	62
BALSFJORD					1	1	134
BAMBLE	7	3	8			18	550
BERG				4	1	5	56
BERGEN	47	65	118	115	62	407	14652
BERLEVÅG	1					1	53
BIRKENES	1	1		6	1	9	170
BJERKREIM					2	2	108
BJUGN	1					1	149
BODØ	29	2	29	49	8	117	2107
BREMANGER	1				3	4	121
BRØNNØY	2		12	1	1	16	268
BYGLAND	1	1			1	3	60
BYKLE	1	1	1			3	98

BÆRUM	85	21	23	11	16	156	7933
BØ (N.)			1			1	89
BØ (TEL.)			15			15	314
BØMLO	11	4	1	13		29	486
BÅTSFJORD	4					4	136
DEATNU TANA	6	1				7	117
DOVRE	1		6			2	9
DRAMMEN	65	36	35	1	18	155	3673
DRANGEDAL	1		4			5	124
DYRØY		1				1	37
DØNNA			1	1	3	5	43
EID	1			1	6	8	277
EIDE	2					2	150
EIDFJORD			1			1	73
EIDSBERG	2	1	4		4	11	427
EIDSKOG					2	2	232
EIDSVOLL	34	3			1	38	613
EIGERSUND	3	1	2		8	14	658
ELVERUM	5	3	12	7	2	29	643
ENEBAKK	2	3			1	6	303
ENGERDAL				1	1	2	53
ETNE		10		3	1	14	178
EVENES	1					1	52
EVJE	OG						
HORNNES	9		1	3		13	217
FARSUND	5	7	1		2	15	520
FAUSKE	3		7	3		13	328
FET	5	1			1	7	285
FINNØY	1	1				2	161
FITJAR	1			3		4	125
FJALER		9				9	127
FJELL	5	4	2	32		43	1305
FLATANGER	2					2	75
FLEKKEFJORD	1					1	436
FLESBERG			1			1	
FLORA	11	26			12	49	559
FLÅ	3					3	42
FOLLDAL				1	1	2	41
FORSAND	1			1		2	67
FREDRIKSTAD	53	1	34	1	31	120	3377
FROGN	10	1	3			14	810
FROLAND	1	1	1	2	1	6	186
FROSTA	8	1				9	134
FRÆNA	6			2	1	9	300
FRØYA	8		3		1	12	242
FUSA				1		1	182

FYRESDAL		1				1	53
FØRDE	14	21		1	2	38	736
GAULAR		1				1	105
GAUSDAL	3	2	4		4	13	171
GILDESKÅL	1		2	1		4	74
GISKE	4				1	5	277
GJEMNES	3					3	67
GJERDRUM	7					7	242
GJERSTAD				2		2	85
GJESDAL	9	2			2	13	394
GJØVIK	26	48		1	4	79	1255
GLOPPEN	10	2	1			13	272
GOL	11	2			1	14	338
GRAN	18	20				38	506
GRANE			1		2	3	37
GRATANGEN	1					1	61
GRIMSTAD	5	17	10	13	7	52	1136
GRONG	7					7	86
GULEN		2	1	1	1	5	107
HADSEL	1	1	3			5	276
HALDEN	26	1			3	30	1120
HAMAR	41	7	3	2	9	62	1407
HAMARØY	2					2	58
HAMMERFEST	1		2		3	6	445
HARAM	10		1		2	13	374
HAREID	9				2	11	186
HARSTAD	17	2	1	1	2	23	1083
HASVIK			1			1	42
HATTFJELLDAL					1	1	33
HAUGESUND		81	2	13	5	101	2089
HEMNE	9	2				11	174
HEMNES			1	1	9	11	114
HEMSEDAL	5		1	1	1	8	222
HERØY (M.R.)	12		9		1	22	543
HERØY (N.)				4	5	9	93
HITRA	13	3			2	18	252
HJARTDAL			1			1	
HOBØL	3	1	1			5	144
HOF	2	1				3	94
HOL	1		1			2	355
HOLE	1	2	1			4	266
HOLMESTRAND	13	2	8			23	457
HOLTÅLEN	6					6	52
HORTEN	10	2	5		2	19	937
HURDAL					1	1	72
HURUM	3	7	1		2	13	354

HVALER	2		3			5	209
HØYANGER	2	2				4	117
HØYLANDET	7					7	58
HÅ	8		1		3	12	683
INDERØY	7					7	211
IVELAND	1			1		2	37
JEVNAKER	2		1			3	167
JONDAL					1	1	
JØLSTER	2	2		1		5	121
KARASJOK		1	1			2	86
KARLSØY	1	1	1			3	61
KARMØY	2	41	18	10	15	86	2003
KAUTOKEINO	1			1		2	68
KLEPP	8	2	1		3	14	734
KLÆBU	1				1	2	189
KONGSBERG	7	5	25	4	6	47	1128
KONGSVINGER	32	3	4	1	4	44	709
KRAGERØ	18		11			29	563
KRISTIANSAND	18	35	3	39	34	129	5346
KRISTIANSUND	13	1	5	4	14	37	1223
KRØDSHERAD		4	1	1		6	141
KVALSUND	1					1	39
KVAM				1	1	2	
KVINESDAL		3				3	261
KVINNHHERAD	20	1	2	10	2	35	588
KVITeseID			3			3	139
KVITSØY					1	1	22
KVÆNANGEN	1			1		2	43
KÅFJORD			1	1	1	3	59
LARDAL	1		1		1	3	89
LARVIK	38	4	30	7	1	80	2092
LAVANGEN	1					1	24
LEBESBY	3					3	50
LEIKANGER		15			1	16	78
LEIRFJORD					1	1	
LEKA	1					1	12
LEKSVIK	1		1		4	6	144
LENVIK	2		6	27	5	40	599
LESJA	2		3		1	6	88
LEVANGER	31	3	4	1	1	40	657
LIER	20	6	12		1	39	1367
LIERNE	7					7	59
LILLEHAMMER	18	2	38		21	79	1113
LILLESAND	1	5	1	10	2	19	506
LINDESNES	13	1		1	2	17	298
LINDÅS		10	1	7		18	581

LOM			2		1	3	118
LUND			1			1	118
LUNNER	5	4				9	229
LURØY			1		7	8	111
LUSTER		7			2	9	183
LYNGDAL	17	18			4	39	457
LYNGEN					2	2	141
LÆRDAL		1	2		4	7	88
LØDINGEN			1	2		3	91
LØRENSKOG	10	4	5	1	1	21	1270
LØTEN	4	1	1	1	2	9	168
MALVIK	9				1	10	369
MANDAL	21				6	27	944
MARKER	3	1	2			6	113
MARNARDAL	2					2	71
MASFJORDEN		1		1		2	52
MELAND		2	1			3	212
MELDAL	1					1	107
MELHUS	10	3		1	4	18	501
MELØY	1		3	12	1	17	216
MERÅKER	7					7	104
MIDSUND	3			2		5	120
MIDTRE							
GAULDAL	10	2		1	5	18	223
MODUM	3	1	9			13	490
MOLDE	51	2	1	7	4	65	1397
MOSS	26	1	6		38	71	1403
MÅLSELV	1		2	4		7	200
MÅSØY	2					2	60
NAMDALSEID	1		1			2	58
NAMSOS	34	3	4		3	44	640
NAMSSKOGAN	2					2	49
NANNESTAD	5				2	7	290
NARVIK	16		4	5	1	26	833
NAUSTDAL	1			1		2	60
NEDRE EIKER	10	8	3	1	1	23	849
NES	7	1	1		1	10	202
NES	6		1			7	532
NESNA			1			1	48
NESODDEN	3			1	1	5	578
NESSEBY					1	1	
NESSET	2					2	99
NISSEDAL			1			1	74
NITTEDAL	8	4	2	1	1	16	741
NOME		2	8	1		11	198
NORD-AURDAL	9	3	1			13	404

NORD-FRON		3	7	1	1	12	277
NORDKAPP	11		1	1		13	167
NORD-ODAL	6				1	7	102
NORDRE LAND	3	4			1	8	249
NORDREISA	1		1	2		4	207
NORE OG UVDAL	2	1				3	146
NOTODDEN	3		16			19	547
NÆRØY	3	1	5			9	215
NØTTERØY	6	4	3		7	20	982
ODDA	3	1			1	5	261
OPPDAL	14	1	1		2	18	340
OPPEGÅRD	11	3	3	2	1	20	1190
ORKDAL	17	2	2		1	22	383
OS (HEDMARK)				1		1	52
OS (HORDALAND)	6	3	1	4	2	16	759
OSEN	1					1	39
OSLO	492	171	116	63	179	1021	45635
OSTERØY		1	2	4		7	353
OVERHALLA	12				1	13	124
PORSANGER	8		2	1		11	196
PORSGRUNN	16	20	16	1	2	55	1526
RADØY		2		2		4	202
RAKKESTAD	6		4		9	19	306
RANA	2		18	7	51	78	1025
RANDABERG	2	1	1		5	9	459
RAUMA	20	1			1	22	385
RE	4	2	8	1	3	18	420
RENDALEN				1		1	35
RENNEBU	6					6	90
RENNESØY			1		3	4	161
RINDAL	2					2	76
RINGEBU	1	1	3		2	7	190
RINGERIKE	16	9	8			33	1290
RINGSAKER	34	1	3	4	13	55	1100
RISSA			1			1	223
RISØR	3			2		5	378
RYGGE	13	1	6	1	19	40	743
RÆLINGEN	2	1	1			4	361
RØDØY			2	1	2	5	41
RØROS	3			5	2	10	294
RØYKEN	8	4	2		1	15	728
RØYRVIK	4					4	27
RÅDE			3		6	9	294
SALANGEN		1		2		3	63
SALTDAL	1		1			2	177

SAMNANGER		2					2	51
SANDE (M.R)					1		1	120
SANDE (V.)	7	3	5		2	3	20	375
SANDEFJORD	8	3	42	16	8		77	2608
SANDNES	55	6	10		3	27	101	3626
SANDØY					3		3	59
SARPSBORG	25	1	31			30	87	1957
SAUDA		1			2		3	145
SAUHERAD			1				1	
SEL	1	1	18			2	22	201
SELBU	3						3	116
SELJE	2		3			3	8	114
SELJORD		1	1				2	169
SIGDAL	18		1				19	184
SILJAN	1						1	39
SIRDAL		1					1	126
SKAUN	3				1		4	122
SKEDSMO	37	5	3		1	9	55	2462
SKI	13	3	1		2	9	28	1254
SKIEN	36	27	36	1		1	101	2270
SKIPTVET	4					2	6	103
SKJERVØY			1				1	139
SKJÅK		1	5			2	8	99
SKODJE	1				1		2	169
SMØLA						3	3	94
SNILLFJORD	1						1	36
SNÅSA	2		4				6	86
SOGNDAL		29				4	33	400
SOKNDAL	1	1					2	
SOLA	3	3	6		9	8	29	1348
SOLUND						2	2	60
SONGDALEN	2	1	2		2		7	284
SORTLAND	1	1	15		1	1	19	611
SPITSBERGEN	2		1		1	4	8	153
SPYDEBERG	1					4	5	230
STANGE	6		1				7	461
STAVANGER	68	27	19	13	33		160	7325
STEIGEN			1				1	89
STEINKJER	48	2	15				65	919
STJØRDAL	55	1	1				57	934
STOKKE	7	1	1		1	2	12	492
STORD	36	3	2	11		1	53	863
STORDAL						2	2	54
STOR-ELVDAL	1		1				2	72
STRAND	3		1			1	5	232
STRANDA		1	1				2	516

STRYN	2	1	1		16	20	404
SULA	5		2	5	1	13	382
SULDAL	1	1	7			9	175
SUND				2		2	224
SUNNDAL	1	1	2		1	5	257
SURNADAL	18	1			1	20	318
SVEIO		3		4		7	159
SVELVIK	2	2			1	5	172
SYKKYLVEN	1			2		3	361
SØGNE	4	1		3	1	9	564
SØMNA	1		1			2	53
SØNDRE LAND	4	4				8	104
SØR-AURDAL		4				4	128
SØRFOLD	4		1			5	50
SØR-FRON					1	1	112
SØR-ODAL	4				2	6	234
SØRREISA	1			1	1	3	
SØRUM	4				5	9	502
SØR-VARANGER	18	1	2	2		23	439
TANA	5					5	
TIME	2	3	1		6	12	838
TINGVOLL		1				1	88
TINN	2	1	1			4	301
TJØME	1		1		1	3	183
TOKKE				1		1	76
TOLGA				2		2	38
TORSKEN					1	1	38
TROMSØ	3	4	17	31	41	96	2836
TRONDHEIM	203	64	42	12	50	371	8923
TRYSIL	5		5			10	322
TRÆNA					2	2	
TRØGSTAD			1		2	3	137
TVEDESTRAND	2			3	3	8	314
TYDAL	1			1		2	43
TYNSET				5		5	225
TYSFJORD	1					1	49
TYSNES	3	1		1	2	7	134
TYSVÆR	1	13		7		21	331
TØNSBERG	20	7	23	5	18	73	2601
ULLENSAKER	38	3		2	6	49	1335
ULSTEIN	19		2		5	26	482
UTSIRA		2				2	18
VADSØ	5	1			1	7	255
VAKSDAL				1		1	97
VANG	1	2			2	5	93
VANYLVEN				1	1	2	131

VARDØ	3					3	82
VEFSN	1		17	2	19	39	566
VEGÅRSHEI		1		3		4	98
VENNESLA	3	2		3	1	9	463
VERDAL	21	1	7			29	574
VERRAN			1			1	
VESTBY	10	2	3	1	5	21	758
VESTNES	15				3	18	304
VESTRE SLIDRE		1				1	
VESTRE TOTEN	7	8			2	17	319
VESTVÅGØY	2		2	2	4	10	477
VIK		5			1	6	98
VIKNA	2		1			3	217
VINDAFJORD		19		7		26	432
VINJE	2		2			4	210
VOLDA	1		2	1	3	7	348
VOSS	1	4	1	1	1	8	774
VÆRØY			3	2		5	53
VÅGAN			2	2	4	8	610
VÅGSØY	2	2	13	2	8	27	384
VÅGÅ			6		1	7	142
VÅLER	1	1	1		3	6	248
ØKSNES	2		6			8	271
ØRLAND	2	5	1			8	210
ØRSKOG	1				1	2	141
ØRSTA	2	1		1	1	5	455
ØSTRE TOTEN	18	8		2	1	29	483
ØVRE EIKER	4	7	9	1	1	22	796
ØYER	5		2		6	13	197
ØYGARDEN	1	2				3	158
ØYSTRE SLIDRE	3	2				5	
ÅFJORD	2					2	163
ÅL	5	2				7	249
ÅLESUND	39	1	11	13	22	86	2881
ÅMOT	2		5			7	154
ÅRDAL	2	9				11	174
ÅS	4		1		2	7	639
ÅSERAL	3					3	56
ÅSNES			4	3	1	8	236

Tabell 7-17 Big 5s revisjonskunder fordelt på kommuner